

КРИТИКА

ИНДЕКС

view

№13-14

2004

2164

Handwritten signature

СПЕЦПРОЕКТ

МОДНА КЛАСИКА!

РО ВЛАДИСЛАВ СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ ПІСАНА ЗАБУЖКО
ПЕРШИЙ ЗАДАЧА ДМИТРО СТУС
КАРЛОВ

Handwritten signature

ТОП-червень/липень 2004 літературно-книжкова проблематика у періодиці загального спрямування

Рейтинг укладений за сукупністю експертних оцінок регулярності появи матеріалів літературно-книжкової проблематики та резонансності окремих публікацій. Моніторинг здійснювався за 49-ма виданнями.

1 (3)*		Олександр БОЙЧЕНКО. Шум у каналі зв'язку; Ігор КРУЧИК. Куріння слобожанського пейота (05.06.2004); Сергій ТРИМБАЧ. Відроджені ілюзії (19.06.2004); Ліна КОСТЕНКО. Камертон трагедії: «Повертаються знаки бід»; Андрій БОНДАР. Орхан Памук: «Я дуже скромна людина...» (26.06.2004); Олена НОВИКОВА. Не останній акорд, бібліотечна справа та хор хлопчиків... (03.07.2004); Сергій МАХУН. Духівниця «монтаньольського» самітника (17.07.2004)
2 (4)		Наталія ДУДКО. Сергій Жадан: «Якби Шевченківську премію вручав Суркіс, я би ще подумав» (10.06.2004); Наталія ДУДКО. Текст та його піармени (24.06.2004); Наталія ДУДКО. Андрій Курков: «Я вже звик, що моє прізвище стало логотипом...» (01.07.2004)
3 (2)		Інна КОРНЕЛЮК. Пам'ять божевілья (30.06.2004); Інна КОРНЕЛЮК. Інтелектуальні мрії: невідома еротика (07.07.2004); Іван ЛУЧУК. Серйозна мама мумі-тролів — Янссон Туве (10.07.2004); Іван ЛУЧУК. Франко і німці (16.07.2004); Інна КОРНЕЛЮК. Лесь Подерв'янський: Роби що хочеш, або не роби нічого (21.07.2004)
4 (5)		Оксана ФОРОСТИНА. Ірена Карпа: «Не бере мене турбулентність» (07.07.2004); Володимир Павлів. Синдром програної війни. 12 есе про Олександра Кривенка (14.07.2004); Ярина КОВАЛЬ. Андрій Содомора: «Повернення — чи не найвагоміше поняття в людському житті» (16.07.2004)
5 (7)		Валентина КЛИМЕНКО. Слухайте Стуса. Читайте Стуса (04.06.2004); Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО. «Кобзар» forever: зручна спадщина Шевченка (17.06.2004)
6 (1)		Леся ГАНЖА. Солдатська сказка (12.07.2004); Александр БОЙЧЕНКО. Моисей постмодерна. (21.07.2004)
7 (11)		Сергій ЯКОВЕНКО. Станіслав Лем, фантаст із Високого Замку (18.06.2004); Євгенія СОХАЦЬКА. Незбагненні переходи душі (19.06.2004); Клара ГУДЗИК. Професор Оксана Пахльовська: «Будую свою Україну між Києвом і Римом» (24.06.2004)

8 (—) «Газета по-київски»; 9 (6) «Високий замок»; 10 (—) «Корреспондент»; 11 (—) «Академия»; 12 (9) «Київские ведомости»; 13 (12) «Вечірній Київ»; 14 (13) «Пік»; 15 (10) «Понедельник».

* у дужках — місце в попередньому рейтингу

VI Всеукраїнська рейтингова акція
«Книжка року '2004»

перший етап:

ЛІДЕРИ ПІВРІЧЧЯ

ДИВИСЬ НАСТУПНЕ ЧИСЛО

ЗМІСТ

8-9

ЗІ СКРИЖАЛЕЙ — НА ПОЛІЦЮ

12-14

БІОГРАФІЯ, ІЛЮСТРАЦІЯ
ТА КОХАНІ ЖІНКИ

18-20

НЕЗАХАЛЯВНИЙ ТАРАС
ГРИГОРОВИЧ

21-27

У ЛАБІРИНТАХ
ХРЕСТОМАТИЙНИХ
КРИВОК

32-33

ГОТИЧНИЙ КОБЗАР

45

ВИДАВНИЧА
ШЕВЧЕНКОМАНІЯ

Засновник і видавець:

ТОВ «Редакція газети «Книжник-Ревю».

Виходить з серпня 2000 р.

Свідоцтво про реєстрацію:

КВ №4463 від 11 серпня 2000 р.

Передруки і переклади дозволені лише за згодою редакції. Редакція може не поділяти погляди авторів. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори публікацій, реклами © — рекламодавці.

Головний редактор: **Костянтин Родик**;перший заступник — **Галина Родіна**;заступник — **Тетяна Щербаченко**;верстка — **Дмитро Родик**

За підтримки
Фонду сприяння
розвитку мистецтв.
Почесний Президент —
Анатолій Толстоухов

Адреса редакції: Андріївський узвіз, 2-в,
Київ-70, 04070.

Тел.: (044) 238-65-19, 416-05-57.

Адреса для листування: а/с 135, Київ-70, 04070

e-mail: booker@review.kiev.ua

ІНДЕКС «КНИЖНИК-РЕВЮ» — 21644

© «Книжник-ревю» 2004

Друкарські роботи забезпечило ТОВ
«Триада», вул. Артема, 25. тел.: 531-30-80

Зам №

Наклад — 3 000

СВЯТОСЛАВ ВАКАРЧУК:

ШЕВЧЕНКО БУВ МОДНОЮ, КРЕАТИВНОЮ ЛЮДИНОЮ

«Червона рута» відкрила очі світу на сучасну українську музику, на багатство її розмаїтих стилів, глибину мелодики й текстів, щире, нонконформістське звучання. На музику, яка за советів перебувала в глибокому андеграунді. А ще «Червона рута» відкрила невидано-небаченого Тараса Шевченка, прочитаного групами «Кому Вниз», «Fata Morgana», «Мертвий Півень», «Сад» тощо. Такого Кобзаря ми, зомбовані совєцькою освітою, не знали, не чули. Тому й не розуміли.

Його ім'я зачовгали, його геніальні ідеї довели до абсурду й тим самим знищили їх вплив на суспільство, викреслили зі свідомости українців, із інформаційного простору світу.

Приводом до розмови зі **Святославом ВАКАРЧУКОМ** стала тема круглого столу-презентації «Мода й класика», зорганізованого видавництвом «Либідь», часописом «Книжник-ревю» та Комітетом з радіо й телебачення України.

К.: — Як Ви вважаєте, що таке мода, що її створює і хто на неї впливає?

С.В.: — Спочатку це — свіжі ідеї, нетипові, нетрадиційні, революційні. Народжують їх особистості, люди, найчастіше невідомі, популярні лише у вузьких колах однодумців. На другому етапі нові ідеї підхоплюють розуміючі люди, як правило — відомі, авторитетні, що дивляться вперед, підтримують прогресивні ідеї й оприлюднюють їх. І насамкінець включається машина, яка поширює цей креатив на цілий світ і перетворює його на моду.

К.: — Центральною фігурою обговорення теми круглого столу «Мода й класика» обраний Тарас Григорович Шевченко. Чому Ви відгукнулися на запрошення взяти участь у дискусії?

С.В.: — По-перше, приємно, що мене запросили. Бо моя думка, яка є альтернативного світогляду більшості людей щодо Шевченка й різниться від офіційного шевченкознавства, виявилася комусь цікавою. Я — із іншого покоління й представляю зовсім інакший тип мислення людей. Я — один із тих, хто дивиться на Шевченка з любов'ю й повагою, але передовсім — тверезо. Є такі, для кого він взагалі нічого не вартий, просто — прапор. От є прапор, а є Шевченко. А ще інші Шевченка фанатично люблять, ставлять перед собою, як ікону, і моляться. Проте мало хто з тих і тих об'єктивно дивиться на речі.

К.: — А чи маємо шанс зробити Тараса Григоровича модним, популярним?

С.В.: — Думаю, що маємо. Треба почати із зовнішнього іміджу. Тобто, не із самої поезії, а з навколумистецької спадщини. Ми повинні говорити й думати про нього як про звичайну людину із його особистим способом життя. Бо насправді він сам був цікавою й модною молодою людиною. Чиясь злочинна пропаганда створила з Шевченка сільського поета.

Абсурд! Почитайте його вірші, подивіться на його картини, на його життєвий шлях до заслання. Він був абсолютно сучасною, креативною людиною свого часу, гламурною, в певному розумінні цього слова. Довкола нього, у Петербурзі, відбувалося й гуртувалося мистецьке життя тогочасної Росії. Він був міським, урбаністичним мистцем. І цей образ ніде не є віддзеркаленим. Для нас і світу він презентований як селяк. Росіяни Пушкіна чи Лермонтова позиціонують як інтелігента, а ми Шевченка — як сина кріпака... Ніхто ж не наголошує, що Пушкін був онуком негра! По-перше, дід Тараса був вільною й дуже освіченою людиною. І взагалі там цікавий родовід.

К.: — А чому, на Ваш погляд, Пушкін у Росії більш популярний, ніж Шевченко у нас?

С.В.: — Я не думаю, що Пушкін популярніший у Росії, ніж Шевченко тут. Вони на одному шаблі стоять. Пушкін для російської молоді такий самий, як Шевченко — для української. На Заході

Київ, 1998. Тарас Шевченко

взагалі ніхто нікому не нав'язує ідеалів. Зараз Андрій Шевченко для української молоді — ідеал. І слава Богу. Це нормально. Так і має бути: сучасник завжди

значить більше. Треба відмовитися від створення ідола-Тараса-Шевченка. Він — прекрасний поет і художник. Всього! На цьому треба закінчити. А натомість треба виносити на аукціони Сотбі його картини, його рукописи. Треба позиціонувати його твори як дорогу спадщину 50-мільйонного народу. Але не як ікону в рушничках. Чому Ви думаєте, що він має бути модним? Він має бути апіорі НАШИМ... В Англії група «Бітлз» уже не є модною й аж так популярною. Але в кожного англієця в серці є: це — наше, тому ми це любимо за означенням. Саме цього треба прагнути і з Шевченком. Я гордий, що він — НАШ.

Кр: — *Власне, барометром популярності того чи іншого мистця є інтенсивність цитування його творчості.*

С.В.: — Безумовно. Але про це мусить подбати держава як до цього дійти?.. Я би, насамперед, подбав про те, аби ставили пам'ятники молодого Шевченка, відійшли від державно-затвердженого образу замученого життям 45-літнього Шевченка, який виглядає дідом у шапці, із вусами. Цим ми самі себе принижуюмо. Був у нього такий образ, але тоді він уже був не тим Шевченком.

Кр: — *А чи не хотіли б Ви як митець митцю простягти Шевченкові руку, привести його вірші через свою власну творчість до сердець молодих, які слухають Вас, Ваші пісні сьогодні? Може,*

є внутрішній опір?

С.В.: — Оперу не маю. Я абсолютно відверто вважаю Шевченка не так геніальним поетом, як пророком. Він так багато передбачив наперед того, що може статися з Україною, із українцями, відчував і позитив, і негатив українства. Я не завжди сприймаю його поетичну манеру, часом, кострубату. Утім, відчуваю потужну енергетику його слова. У Пушкіна цього нема. Я бачу це в Роберта Бернса, Байрона. У Шевченка — серйозна філософія, дуже глибокий зміст, який інколи втрачається за недосконалою формою. Але енергетика, харизма мене захоплює.

Кр: — *До слова, я зовсім по-іншому почула й зрозуміла Шевченка, коли зустрілася з прочитанням його текстів Андрієм Середою та групою «Кому вниз». Поставлю по-іншому своє запитання: чи не плануєте дати своє власне прочитання Шевченка, можливо, тим самим допоможете його почути й зрозуміти іншим?*

С.В.: — Я хотів би звернутися до класики, зокрема до Шевченка. Можливо, зараз вже прийшов той час, коли мені повірять, коли я вже зможу собі це дозволити. Це гарна ідея.

Кр: — *П'ять років тому ситуація на книжковому й музикальному ринках була однаковою: читали російські книжки й слухали російську музику. Зараз у му-*

РЕЗОНАНС-РЕЙТИНГ НОВИНОК

ЧУДОВА СІМКА

за версією експертів «Книжник-Review»

1. Григорій ІВАЩЕНКО-ДЗВІНКОВИЙ. Нехай козириться! Гральні карти в історичному і культурному контекстах. — Дніпропетровськ: Арт-Прес, 208 с. (п)

Цікава штука — життя. Плануєш одне, маєш — щось інше. Так 1096 року європейці вирішили зорганізувати Хрестовий похід за гробом Господнім. Грїб, як відомо, до Європи не привезли, а от гральні карти в «диких» азійців запозичили. І хоча достеменно невідомо, як це трапилось (існує гіпотеза, що гральні карти сарацини завезли до Європи за кілька століть до цього), проте фактом є те, що свій тріумфальний марш нашим континентом гральні карти розпочали саме після Хрестових походів. Парадокс-сально, але також факт: попри те, що в наших сусідів — росіяні, поляків і навіть беларусів із турками — вже написано й видано чимало досліджень про наймасовіші гральні листочки, ув Україні нічого подібного до цього не існувало. Важко навіть сказати чому: мо' хочемо бути надто цнотливими, мо' хочемо комусь такими здаватися, а мо' й просто ліниві. Хто зна, хто зна... Поки ж багато ілюстрована книжка дніпропетровського автора не лише знайомить цікавих із європейською та вітчизняною історією гральних карт, а й пропонує читачам опис кількох — відомих і не надто — українських картярських ігор.

1

2

2. Святослав КАРАВАНСЬКИЙ. Словник рим української мови, укладений як лінгвографічна модель формального нагромадження звукових сигналів мовних центрів людини. — Л.: БаК, 1048 с. (п)

Важко сказати, скільки українських поетів користувалися чи ще скористається **Словником рим** Святослава Караванського, але беручи до рук цей грубий томик — плід «майже півстолітнього пошуку автора у сфері словникування рим», — не можеш не відчувати гордість за земляка, який в умовах неволі, без належної наукової критики зробив науковий продукт, якому мали б заздрити всі наші академічні інститути вкупі зі

3

всілякими університетськими мовними катедрами. Ви скажете, що цього не відбувається. Звісно, що так, але це свідчить радше про рівень катедр та інституцій, аніж про Словник Караванського. Принаймні лінгвографічна модель, використана укладачем для структурування рим у словнику, видається й багатообіцяючою, і продуктивною.

3. Максим ТАРНАВСЬКИЙ. Між розумом та ірраціональністю: Проза Валер'яна Підмогильного / Пер. з англ. — К.: Пульсари, 232 с. (п)

Традиційне компаративістське дослідження канадського українознавця ще раз переконує: не-

зичному шоу-бізнесі вектор популярності дещо змінився в бік української музики. Яким чином це досягнуто? Завдяки чийсь зусиллям, чи це — об'єктивний процес? І чому такого не відбулося з літературою?

С.В.: — У шоу-бізнесі з'явилася українська музика, здатна конкурувати з музикою інших країн, інших традицій. Вона знайшла відгук, у всіх регіонах стала популярною: і в Донецьку, і в Дніпропетровську, і в Криму, і в Західній Україні, у місцях із різною історією культури. І вийшла за межі України. А з літературою таке не відбулося з двох причин. По-перше, крім Андруховича я не назву ще одного сучасного письменника, який би став об'єднуючим началом для різних поколінь. А ще — інше. На 50% Україна є російськомовною. Слухати й розуміти: українську мову можуть усі. Включив радіо — і воно тобі грає: яка різниця українською, російською чи англійською? Це не вимагає розумової праці. Але читати важко, вони не отримують від цього задоволення й не пересилують себе заради такого читання. І я їх розумію. Бо для мене, хто вільно спілкується англійською, читання цією мовою утруднене. Тобто, потрібна література настільки цікава й не видана російською, щоб люди все ж пересилили отой внутрішній супротив і взяли до читання. От Малкович зі своїм

Гаррі Поттером зробив це. Увесь Донбас замовляв у нього книжку. Такими методами потрібно працювати всім. Тобто це в літературі має бути щось настільки цікаве, написане українською або оригінальне перекладене з англійської — щось, що примусить читати українською. Є два виходи: або перекладати іноземні бестселери, або писати цікаву українську літературу й розкручувати її. А український шоу-бізнес як був, так і є на примітивному рівні.

К.т.: — У такому разі чому рейтинги популярності впливають на продажі музичних альбомів, але не впливають на продажі книжок?

С.В.: — А хто є експертами книжкових рейтингів?

К.т.: — Фахівці-книгознавці.

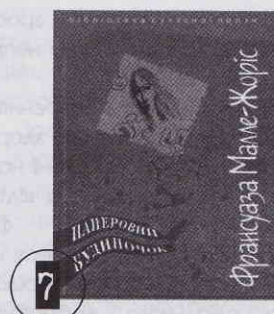
С.В.: — От серед них ці книжки й матимуть комерційний успіх. Ви придумали конкурс для тих людей, які його визначають. Об'єктивний конкурс, яким би він не був, — це рейтинг продажів. І тоді ви побачите загальнонаціональну картину: детективи, белетристика й так далі. Нікуди тут від цього не дінешся. Я говорю про популярність, а не про якість. І в музиці критерій один — скільки дисків ти продав. Це якщо йдеться про вподобання людей. Якщо ви хочете говорити про надбання культури й історії, то почекайте п'ятдесят років після смерті автора, тоді й по-

бачите, чого він вартий.

К.т.: — Як у Вас склалися стосунки з книжкою? Ви зараз знаходите час для читання?

С.В.: — Я почав читати дуже рано: у два роки вивчив букви, у два з половиною читав назви на магазинах, у п'ять — «Барон Мюнхгаузен», у сім — «Робінзон Крузо». У четвертому класі вивчив російську, відтоді вже читаю обома мовами. Мій тато — професор університету, має величезну бібліотеку в декілька тисяч томів. Він дуже багато читав, і я теж у дитинстві й до вісімнадцяти років читав багато. А потім уже менше, бо серйозно зайнявся наукою, і нині часу обмаль, вистачає лише на одну-дві книжки на тиждень. Перечитано від пригодницьких романів Стівенсона, фантастики Азімова до Достоевського й Місімі. Сильні враження лишилися ще з підліткового читання «Пригод бравого вояка Швейка» й ділогії Ільфа й Петрова «Дванадцять стільців» та «Золоте теля». Цей гумор супроводжує мене все життя. Потім захоплювався класикою — Діккенс, Едгар По, Драйзер, Гемінгвей, Фейхтвангер. Із філософів «зачепили» Камю, Сартр. Зараз читаю «Елементарні частинки» Мішеля Вельбека, але не можу сказати, що захоплений.

Інтер'ю взяла Галина РОДІНА **К.т.**

модний останнім часом літературно-історичний інструментарій, принаймні на українському ґрунті, ще далеко не вичерпав свого потенціалу. Особливо пвідним виявляється історичний підхід, коли мова заходить про В.Підмогильного — одного з найцікавіших і водночас одного з найменш досліджених прозаїків першої половини минулого століття.

4. Сергей УДОВИК. Крим. Фотокнига. Сер. «Города Украины». — К.: Ваклер, 98 с.(о)

Фотокнига російською та англійською мовами про найчарівніші куточки Криму не лише стане найкращою згадкою про

відвідини чорноморської перлини України, але й привабить на півострів нових цікавих. Гарантією ж є ім'я автора книжки, який просто не вміє писати нецікаво або ж погано.

5. Менкур ОЛСОН. Логика колективної дії: суспільні блага і теорія груп / Пер. з англ. С.Слухья. — К.: Лібра, 272 с.(о) За сприяння МФ «Відродження»

У докторській дисертації професора М.Олсона (1932—1998), яка стала основою монографії, викладені теоретичні основи його економічної теорії: автор доводить визначальний вплив економіки на політику. Окрім того, Олсон розкриває

секрети успіху діяльності, спрямованої на задоволення суспільного інтересу; пояснює, чому малі групи ефективніші за великі у сфері досягнення поставленої мети; а також розказує, як забезпечити активну участь окремої людини в груповій дії.

6. Богдан-Ігор АНТОНІЧ. Вибране / Передмова М.Новикової. — К.: Київська правда, 376 с.(п)

«Найкращий» Антонич із передмовою від однієї з найцікавіших українських дослідниць! Що може бути більш інтригуючим для справжніх гурманів поезії?

7. Франсуаза МАЛЕ-ЖОРІС. Паперовий будиночок:

Роман / З франц. пер. Г.Малець. Сер. «Бібліотека сучасної прози». — К.: Пульсари, 224 с.(п)

Найвідоміший роман письменниці став бестселером не лише в її країні (що теж чимало), але й набув усесвітнього розголосу. Це розповідь про родину й сучасний відчинений усім вітрам доби дім митця, де майже постійно відбуваються випадкові й від того ще більш цікаві зустрічі й не вщухають гострі полемічні розмови. Утім, «вічні» цінності навіть у митців залишаються сталими: кохання, довіра, щирість. Бо що інше може протистояти жорстокості й цинізму нашого сьогодення?

ОКРАЙЦІ ДУМОК

ДЕЩО ПРО КЛАСИКУ

Роман КОРОГОДСЬКИЙ

1. Свідомо унікатиму визначень.

2. Духовний досвід народів, відсто-
яний у часі й ословлений (відповідно,
відтворений і зафіксований у різних ма-
теріалах усіх видів мистецтва), гадаю, є надз-
вичайно цінним спадком, який треба, не-
обхідно плекати як джерело духовного здо-
ров'я. Це, як на мене, очевидність.

3. Інше, значно складніше питання
(проблема!), які імена й твори ми зарахо-
вуємо до, скажімо, літературної класики. Я
переконаний прихильник украї обмежено-
го кола класиків. Коли йдеться про пе-
рехідне XIX-XX ст., то зупинився б на іменах
Лесі, Кобилянської, Стефаніка, Франка, Ко-
цюбинського. Окремо, звичайно, Антонич.
Коли б заторкнути совєцьку літературу, волів
би говорити лише про твори, окремі книжки.
Окремо виділив би Зерова, Плужника,
Підмогильного. Із шістдесятників — Ліну, Сту-
са, Калинця, Жиленко, Вінграновського.

4. Ще складніша проблема — опрацю-
вання, засвоєння класики. Необхідний ду-
ховний клімат, який стимулював би розви-
т людського потенціалу, в якому хай вузьке ко-
ло національної інтелігенції прагнуло б знай-
ти відповіді на «прокляті» питання сучасності
(у класиці вони, відповіді, обов'язково існу-
ють). Однак для мене головне — вчитися в
класиків естетично пізнавати світ, естетично
розвиватися самим читачам, зростати люди-
ми культури. Завдання дуже непросте. Ма-
сово — невідоме.

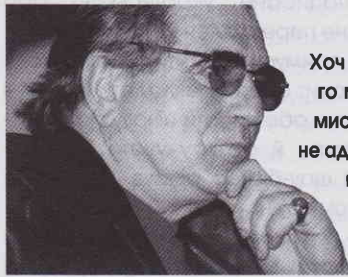
5. «Рентабельність» освоєння класично-
го спадку (окрім духовного здоров'я) поля-
гає в реальному формуванні національно-
свідомого громадянина, а відтак грома-
дянського суспільства, формуванні
національного капіталу, бізнесу, що працю-
вали би на реальний розвиток соціальної сфе-
ри та реального добробуту всього
суспільства.

6. Оптимістичний прогноз: у розвинено-
му громадянському суспільстві обов'язково
віднайдеться коло читачів, якому буде
потрібною класика і які будуть спроможні ку-
пити такі книжки, яко харч для душі.

І навпаки — без засвоєння класики ми
приречені бути пролетарями на будівництві
«египетських пірамід» пост-індустріальної
доби знеособлення засобами глобалізації.

ЩО Є І ЩО ЗАЛИШАЄТЬСЯ

РЕФЛЕКЦІЇ

Григорій ШОНІН

Хоч би як ми відхрещувалися від стандартів комунізовано-
го мислення, те залишається невідчепним. Надто в царині
мистецькій і доволамистецькій, де все ще багато чого коли
не адресується мітологізованому народові, то на його визнання
претендує. А того народу давно, як на мене, нема.

Принаймні народу немає в якості, що
передбачена вселітературними нашими
святцями, куди вписано десятки й десятки
імен, що про народ дбали, заради народу
страждали. Змушуючи до страждання
поезію, прозу, драматургію, чие призначен-
ня (чи одне з призначень) — всього лиш
свідчити про життя й певним різновидом того
життя в думках та душах загалу поставати.
При тому — **разоче містко**, змушуючи не од-
ного-двох, а мільйони читачів ставати при-
четними також і до постання людського в
людині, яке відбувалося не на якомусь одно-
му, а багатьох духовних напрямках та рівнях,
до яких належить також царина естетична.
А з тим і формально-змістові й змістовні
всілякі збурхи та новації, що по-родили сон-
ет, роман, романтизм, реалізм, модернізм,
перетворивши обрії творчо-рецепційного
мислення на практично безмежні. А ми
(маю на увазі передовсім, ба, й виключно —
Україну) те мислення й далі припинаємо до
воза національної ідеї, яким поки що пра-
вить духовно ряжений під освяченого Шев-
ченком козака все той же народ. Тоді, як мав
би цю справу вершити незалежний від
усіляких романтизованих захоплень та пе-
редсудів дух та інтелект митця, чий святині
потребують не молін та наслідувань, а **роз-
витку**. До того ж не заради безкінечних «відрод-
жень», а в процесі народження поезії, драма-
тургії та прози високохудожнього гатунку й сенсу.

Утім, істина в цікавічій нас наразі
проблемі прошкує не через усілякі запер-
ечні «не», а **над** ними, позаяк інтенційно
класичний твір ігнорує минуці естетичні
вігня, переходячи з однієї мистецької до-
би в іншу практично самотужки. А головне,
здатним до прочитання так само безкінеч-
но довго, як довго існує його «мова», котра
теж не є набутком часових відтінків, що
досі структурують вітчизняну історико-літе-
ратурну думку: доби Київської Руси,
Руїни, визвольних змагань, сталінського те-
рору, хрущовської «відлиги» і т.і. Метафо-
ра, епітет, метонімія, хорей, ямб, трагедія,
новела, повість, роман — то складові мис-
лення, що не знало кордонів у часи Гоме-
ра й не знає їх донині. Те саме, до речі,

стосується всеєвропейської — а з тим і
світової — класики, яка набувала спільної
критеріальності зовсім не тому, що існу-
вали Священні й усілякі інші імперії, а
внаслідок природного руху естетичної
свідомості від фольклору до літератури,
яка що в Парижі Віньона, що в Мадриді
Лорки чи у Києві молодого Тичини мало
чим різнилася. А коли й різнилася, то не
настільки істотно, щоб ці поети не роз-
зуміли один одного куди краще, ніж роз-
зуміли й розуміють один одного репрезен-
товані ними народи. Культура взагалі є
явищем загальноцивілізаційним, а не суто
націо-нальним, що зайве підтверджує
факт повсемісного визнання Шекспіра чи
Чехова й цілковитої непотрібності для су-
часної, приміром, Англії Б.Лавренєвова чи
Л.Леонова. Або наших О.Корнійчука й
навіть М.Куліша...

Уявляю, як різною прізвище останнього
почуття тих, що будь-яку критичність у став-
ленні до жертв сталінізму вважають чи й не
національною зрадою. Однак не меншою
зрадою у мистецькій царині є люблена на
українських теренах різнокритеріальність
підходів як до тих чи тих літературних явищ,
так і до самої літератури, яка, на думку
С.Єфремова, покликана сповідати **«прин-
цип громадського слугування письменства
народові**, тим широким масам трудящого
луду, що, зрештою, дають життя, підлору й
поживу всім заходам рук людських, а серед-
них і письменству»*. Писалоса це, щоправ-
да, давно й вже натовді, якщо згадати по-
зицію в цій питанні І.Франка, виглядало анах-
ронізмом. Проте й Франкове переконання,
що «українське письменство, коли має бути
справді національним письменством, му-
сить... бути виразом поглядів, почувань і інте-
ресів різних верств і різних інтелектуальних
кругів»** робило народоцентризм хіба
поліваріантним, хоч не раз і не два
зустрічаємо в цього автора й судження інші.
Для прикладу ось це: «Тільки той поет годен
зватися правдивим поетом, хто, малюючи
нам конкретні й яскраві образи, рівночасно
вміє торкати ті таємні струни нашої душі, що
озиваються тільки в хвилі нашого власного,
безпосереднього щастя або горя. Він має
ключ до скарбниці наших найглибших звору-

Кт

Світлана Тетяна Щербаченко

шень, він розбуджує в нашій душі такі сили й такі пориви, що без нього, може, й довіку дрімали би на дні або піднялись би тільки в якихось надзвичайних хвилях. Він збагачує нашу душу зворушеннями могутніми, а притім чистими від примішки припадковості й егоїзму, робить нас горожанами вищого, ідейного світу».^{***} Ідейного, треба розуміти, не у винятково соціальному сенсі, а й у царині Духу, який, утім, чистим від «примішки буденщини» на українських теренах був хіба в митців доби бароко та в мисленні Сковороди, для якого доля рідної землі залежала від міри безгріховності кожного з її синів та дочок. Що на рівні самого Сковороди, може, й відбулося, але літературному розвитку мало чим допомогло. А коли допомогло, то **через** Шевченка, який тому й започатковує список вітчизняних класиків, що довірив свої вірш та слово завданням, котрі не вичерпуються жодною з настанов т.зв. «служіння» національній справі, хоч пробуджують до активного життя й цю справу. Але не у відриві від процесів незмірно з мистецької точки зору масштабніших.

Формат бліцесею не дозволяє ці процеси бодай побіжно описати, позаяк кожен з них — то не лише ті чи інші твори, а й імена, яким (згадаю бодай П.Куліша) не вдалося ні перерости Шевченка, ні його доробок ревізувати. І все ж, гадаю, тому, що м о в а Шевченкових творів чи не першою на рідноземних теренах сягнула того рівня універсальності, що й мова, приміром, Сервантесового «Дон Кіхота» або Міцкевичевих «Дзядів». Себто перестала бути виключно українською, до чого я ще вернусь після оцієї цитатії Гадамера. «Класичним є те, — писав видатний герменевтик, — що зберігається, **тому що** воно саме себе означає й саме себе тлумачить... Те, що називається «класичним», передовсім не потребує подолання історичної дистанції — воно саме, в постійному опосередкуванні, здійснює таке подолання. Отже, класичне перебуває, цілком зрозуміло, «поза часом», хоча сама подібна позачасовість є способом історичного буття».^{****}

Зрозуміло, що у високорозвинених (або, за висловом Д.Чижевського, «повних») культурах згадане буття постійно еволюціонує, не озираючись молитовно на народність ще й тому, що остання теж перейнята безупинним рухом. І то не назад до фольклору, а уперед, де фольклор (як, для прикладу, у літературах Латинської Америки) стає матеріалом мис-

лення, скажемо так, метахудожнього, тобто проривається до загальнолюдських духовних первнів і ними оперує. Перестаючи інформувати тільки про прихід до влади чи вигнання чергової хунти, а в нас — про визвольні змагання, кріпаччину, сталінізм, націоналдебілізм тощо. Саме це кардинально різнить художню мову Лесі Українки хоч би й від мови раннього Гоголя, не кажучи вже про баладні переспіви народно-пісенних сюжетів ветхозаповітними романтиками, які тому й класикою не є, що класика переспівами не живиться.

Усе (час ці принагідні міркування завершувати), що добровільно чи ні, але **узалежнило** себе від конкретно історичного часу, що хвалить чи ганить, борється «за» чи виступає «проти», так чи так, але уподібнює себе предметові своєї ненависти чи захопленню, тоді як класичні твори мистецтва всього лиш **свідчать**. Про що конкретно — краще не розводитись, позаяк багато про що свідчить і доробок Корнійчука. Проте видимим це стає тільки, грубо

кажучи, ніс у ніс. Та й то не для англійця чи словака, а для совка, яким був і залишається кожен із тих, хто «доріс» до «Платона Кречета», проте ні сном ні духом не відає про мову й сенс п'єс В.Винниченка, не кажучи

вже про твори К.Гамсуна, О.Чехова, С.Беккета, яким у свідомості вихованого на домашній «класиці» українця робити нічого. Як і творам, котрі цю свідомість формували й формують, — у пантеоні книг та імен, які перераховувати наразі зайве. Але не зайве сказати, що серед них ні «Наталки-Полтавки», ні «За двома зайцями», ні «Хіба ревуть воли, як ясла повні», ні «Прапороносців» чи «Собору», а з ними й лівової частки прозаписань шістдесятників не буде. Власне, вже не є, що не означає присутності бодай натяку на класичність у теперішніх їхніх «антиподів», які вірять у літературу з літератури. Або з багна. І — мовою того багна...

Утім кожен тішиться тим, чим тішиться. А що від нього залишиться — то прерогатива смаків, стилів і віянь, які «замовляє» Культура. Зрозуміло, світова.

Kp

*Сфремов Сергій. Історія українського письменства. — К., «Феміна», 1995. — С.31.

** Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяті томах. Т. 33. — К., «Наукова думка», 1982. — С.242-243.

*** Франко Іван. Т.31. — С.272.

**** Гадамер Ханс-Георг. Істина і метод. Т.1. — К., «Дніверс», 2000. — С.269.

ДАЙДЕСТ

СІ
СТОЛИЧНІ
НОВОСТИ

А ЖІНКАМ НЕ СПОДОБАЛОСЯ

Леся ГАНЖА про роман братів **КАПРАНОВИХ** Приворотне зілля: «Представте себе «Женщину в песках» в пересказе Саши и Сирожы или «Город Зеро» в изложении Верки Сердючки. Представили? Тогда вы уже имеете отдаленное представление о романе братьев Капрановых «Приворотное зілля». (...) Также, читая «Приворотное зілля», можно многое узнать о том, какими должны быть женская грудь, глаза, ноги и бедра. Эта анатомия описана весьма поэтично и не без морали: мол, помните, мужики — все бабы ведьмы. Если не без ума нашего брата (братьев) оставят, то уж точно — без волос (именно с такими потерями убираются женщины, провалив свою миссию, герои «Приворотного зілля»). Прекрасное мужское чтение на ночь — поэтичное пейзажное порно. Роман сугубо для целевой аудитории. Хотя, как для «сказочной» литературы, есть в нем один существенный недостаток: книга издаана без картинок».

Львівська газета

КАРПА «МЕРТВОПЕТЛЮЄ»

Ірена **КАРПА** розповідає львів'янам про свій погляд на світ творчості та плани на майбутнє: «Іздрик, який відповідає за моє «писло» головою, вимагає ще якогось мудрого та красивого тексту. В мене там був іще один, «Стоянка Амор Фаті», якого Іздрик із ненавистю порівняв із фільмами Тарантіно... Зрештою, мені того й треба було. Певно, Юрко не наважиться опублікувати його в «Четвергу»... Ні, не те, щоб він відмовився — це ж лише власних дітей залишають у пологових будинках чи відмовляються, щоб уникнути сплати аліментів. А чужих просто вважають дебілами. Не знаю... Текст наразі лежить на www.proza.com.ua. Не читайте його, дочекайтеся кращого!»

Високий замок

КОКОТЮХА В ОБРАЗІ ПАРФЬОНОВА

Андрій **КОКОТЮХА** «виправдовується» за «плагіатування» Президента: «Я ніколи не думав, що писатиму публіцистичні книжки, адже звик творити художню літературу. Та спокусився на гонорар. Крім того, мене ображало твердження, що в українській журналістиці не може бути свого Парфьонова. Відтак, наслідуючи його метод «історія всмятку», взявся творити історію, політику, економіку для лінивих читачів».

Kp

РЕФЛЕКСІЇ

ЧАСОМ Я САМОТНИЙ

або Як нам реорганізувати лікнеп

На жаль, бідання клясика щодо сумнівного авторства більшості белетризованих біографій таки виявились пророчими. Мовляв, всі вони — наче безликі томи «Історії української літератури ХХ століття» — написані однією людиною під копірку. Яким-небудь Жулинським або капітаном Копейкіним... Наразі все має змінитися.

**Ігор
БОНДАР-ТЕРЕШЕНКО**

Справа в тому, що насправді

тим автором завжди уявлявся бідний студент у драному піджачку, який за 150 гривень вигадував для АН УССР одноманітні житія святих. Ну, коротше, таку собі літпатоку, яку сьогодні друкує один з наших професорів, видаючи за оповіді про літпотік. Але якось із бодуна студент прочитав «Анну Кареніну», намальовану в коміксах московською панянкою Катею Метелицею, і подумав, що навряд чи він «тварь дрожащая», оскільки таки «право має». Так, дейкують, у харківському видавництві «Фактор» народилась ідея серії «Чарівний ліхтар», покликаної представити читачеві авантурну світову клясику в естетиці слайд-шоу. Скажімо, хто сьогодні читатимете занудно

го Данієля Дефо? А ось адаптований до трьох сторінок плюс ілюстрована енциклопедія варіант його «Дивних пригод Робінзона Крузо» захоче переглянути кожен. Дивовижно, чи не так? Насправді ж не зовсім. Просто виявилось, що читач завжди пропускав у книжці описи природи, а видавець тільки зараз це зрозумів. З автором книжки важче. Адже він не зрозуміє цього ніколи, тому сучасною українською прозою, як правило, називають описи груповухи на природі. Ось чому потрібен скріБТор. Себто, вибачте, адаптор.

Але часом я самотній, ніби Крузо, як писав Василь Симоненко. Мені, себто авторів сих рядків, нудно, адаптуючи чи перекладаючи заявлений видавництвом роман Жюль Верна «Навколо світу за 80 днів», переповідали хрестоматійний сюжет. Адже кожен тлумач мусить вносити щось своє, авторське в чужі колізії з перипетіями!

Так у знайомому з дитинства тексті з'являються які-небудь бетмени з чапаєвими та інші болотяні кожелянки, подорож завертає до Харкова й Полтави, а керує нею віртуальний гоблін Тарас Григорович Паспарту. І знайомий, кажу ж, текст стає малознайомим, чи пак — цікавим. Не краще з «Айвенго», поставленим видавництвом у чергу. Або з «Марією Стюарт». У тому трилері злий термінатор Ігор Євгенович Бо... Ну, ви зрозуміли, так? Словом, той Босуел погано впливає на поетичний талант донецької поетки Анни Білої. Уявляєте це лицарське ристалище?.. Зрозуміло, важко. А як ви хотіли? Немає конфлікту — немає й сюжету.

Коротше кажучи, чому все це варто читати? По-перше, тому, що воно тверде, ликуче й кольорове, але не те, про що ви подумали. А по-друге, якщо ми не читатимемо своїх адаптованих книжок, як значив допіру Микола Міхновський, то для кого ж їх взагалі видавати? Не для німців же справді! Вони тепер неадаптованого східно-західного Андруховича мають, ось нехай і нудяться з того нашого Робінзона.

Коли ж до правди, то порожніх, себто незайнятих місць у постмодерній культурі сьогодення не існує. Тут вже спрацьовує звичайна комерційна логіка: якщо ви кудись дивитесь і нічого не бачите — значить, там щось-таки є. І тому будь-яка клясична спадщина — в укрліті, русматі чи зарубест-

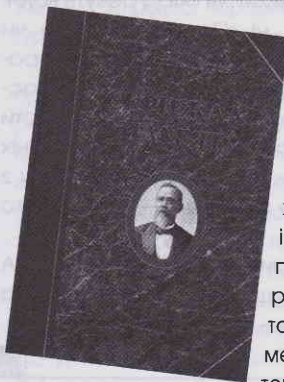
КНИЖКА РОКУ 2004: НОМІНАЦІЯ «ПОСТАТІ»

ІСТОРІЯ ВІД «СТАРИХ УКРАЇНЦІВ»

«Тату, поясни мені, навіщо потрібна історія», — такими словами видатний французький вчений, один із засновників школи Анналів Марк Блок розпочинає свою знамениту працю «Апология історії, або Ремесло історика». Уся книжка — відповідь на це по-дитячому пряме й на перший погляд наївне питання. Проте усі ми знаємо, що прості й наївні дитячі запитання стосуються зазвичай тих моментів, над якими дорослі не замислюються — чи то внаслідок загрубілого сприйняття світу, чи то через страх позбутися стереотипів і втратити точку опори. Історія потрібна, — відповідає Марк Блок, — тому що захоплює, дає насолоду від напруженої розумової праці, гамує інтелектуальну спрагу, безкінечно прагне до кращого розуміння — минулого й нинішнього, іншого й самого себе...

Юрій ЧЕКАН

Блискуче «виправдання» Марка Блока необхідності історії згадуються одразу, тільки-но береш до рук книжки з нової серії *Пам'ятки історичної думки України*. Чотири солідні томи, випущені у світ, репрезентують науковий доробок, епістолярну спадщину, спогади чотирьох корифеїв української історичної науки XIX сторіччя — першого ректора Київського університету **Михайла МАКСИМОВИЧА** (1804-1873), видатного етнографа **М.НОМИСА** (Матвія Симонова, 1823-1901), професора Київської богословської академії **Миколи ПЕТРОВА** (1840-1921) та професора Київського університету **Володимира**

ІКОННИКОВА
(1841-1823).

Кожний том — не просто збірка бібліографічно-рідкісних або ж раритетних історичних праць. Це — ретельно відібрані та науково прокоментовані корпуси текстів, що транслюють читачеві, принаймні, три змістові сфери.

Перша — власне різножанрові історичні праці, надзвичайно цінні джерела для вивчення вітчизняної історії та історіографії. Ці тексти цікаво читати не тільки

фахівцям, але й пересічним читачам (до речі, упорядник одного з томів В.Ульяновський прямо формулює це як вимогу і критерій відбору матеріалу для збірок: «Тексти (з примітками чи без них) мають читатися із зацікавленням»). Перед нами постають й різноаспектні українознавчі штудії — соціально-історичні, історико-культурні, етнографічні (Максимович, Номис), й «історичні нариси» про «Смутное время», відносини Росії з Францією або ж «історичні портрети» діячів російської історії (Іконников), і документалізована листами та спогадами історія життя діячів православної церкви другої половини XIX сторіччя (Петров).

Друга сфера змісту книжок серії — автопортрети їхніх авторів: вченого-енциклопедиста, етнографа, історика літерату-

раді — це те, що визначає наперед застобичене місце або певну ємність для того, що з часом з'явиться й цей об'єм заповнить. Тільки сьогодні ми вже не певні: в якому саме вигляді наша класика нам же й з'явиться. Як переписана Б.Акуніним «Чайка» А.Чехова й перемальована в коміксах К.Метелицею «Анна Кареніна» Л.Толстого чи як плянований до малоросійської вівісекції В.Шклярюм роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» П.Мирного? Тому-то й варто для цих маніпуляцій із класикою залишити місце в наших комерційних серцях. Набоков у такому випадку сказав би: заповнюйте самі. Ми ж бадьоро гадаємо: воно саме заповниться.

Векторна спрямованість подібної національної «вигадливість» обумовлена не тим, що споживач не готовий сприйняти запропоновані варіанти сьогодняшнього поводження з літкласикою як з товаром. Просто кожен із видавців-адапторів має власне уявлення про структурно-семіотичну природу ринкового простору в Україні, а звідси й бажання актуалізувати вже існуючі в ньому опорні символічні смисли. Здебільшого все воно впирається у споконвічне питання: троянди чи виноград? Себто Європа чи Просвіта? Хоч попередні класики діамату чітко знали, як нам реорганізувати рабкрін. Натомість у нинішніх ідеологів книжкового ринку типу «кальварійного»

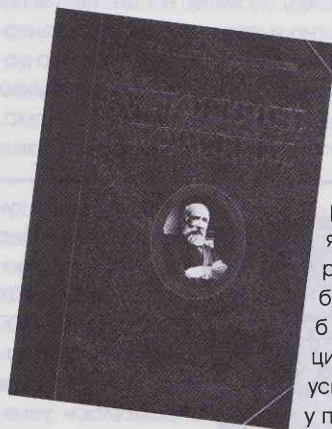
П.Мацкевича чи «фактичного» Л.Фінкельштейна, які хоч якось заграють із тілом літератури, рефлексійні канали, на жаль, і досі закладені непробивними кодами тоталітарної культури. За умов їхньої титанічної праці постає питання структуризації чи архівації культурного досвіду взагалі й вітчизняної літспадщини зокрема.

Наприклад, структурне вирішення проблеми з класикою заповідає певну завершеність некрофільної моделі під «кальварійними» лейблами дефіляди в минуле через майбутнє. Себто, як завжди, через задницю. Виходячи з відмінності таких понять ув Україні, як «реальність» та «реалізм», структурний метод не може досягнути безкінечності ринкової моделі, де співіснують контексти дискурсу на кшталт «соцреалістичного» Т.Шевченка й «справжнього» І.Франка. Натомість «фактичний» архів — зібрання «текстів у контексті» — так само не спроможний диференціювати придбаний читачем постмодерний досвід, оскільки не вимагає жодної системи правил. Лише ковбасну студентську радість щодо неперебірливості в екзаменаційних засобах, яку заповідає дидактична продукція «Факту».

Зрозуміло, що сьогодні, коли вищезгаданий структуралізм плюс архівація всієї класики в Україні потроху відходять у минуле, ледь здригаючись хіба що перед черго-

вими «октябрськими» празниками Форуму видавців у Львові, не так легко увявити собі весь радикалізм цього проекту. А саме — перетворення архівного винограду з трояндами на постструктуральне вино малоросійського розливу. Як це зробити? Подібною проблемою переймалась либонь уся філософсько-літературна традиція ХХ століття: від Владіміра Ільїча Леніна й Дмитрія Александровича Пирігова до Жоржа Батая й Жака Дерріда. Наразі йдеться про згаданий «сюжет» і розуміння «конфліктності» літературної спадщини як події на межі мовлення. При тому важить безпосереднє скрібТорське переживання адаптора й видавця, чий особистий досвід можна було б висловити тільки через зруйнування й перетворення мови. Єдино таку пертурбацію на межі «мовленневої» практики видавання й можемо сприймати як особистий спротив: світові, спілчанству, сабуттю. І, безперечно, постмодерній самотності. Адже перетворення класики на товар, ясный клен, підриває риторику та ідеологію літератури — і в той же час лишається втягнутим у традицію ідеологізації, наразі вже новітньої. Це не зовсім постмодернізм, якого бояться в «Літературній Україні» і вже не бояться в Інституті літератури ім. Т.Шевченка, — це новий стан застарілої культури. «А других писателів, — як сказав би товариш Сталін, — у мене для вас нет».

Кт

ри і церкви, джерелознавця та історика Східної Європи. Про які події не розповідав би історик, які б джерела не цитував — в усьому, навіть у підкресленій

академічності та

відстороненості викладу, бринить його авторська позиція. І ці риси краще за офіційні портрети змальовують темперамент та особистість того, хто пише; причому індивідуальні риси тісно переплітаються тут із ознаками часу — і повніше бачимо не тільки історію, про яку пише автор, але й історію, до якої цей автор належить.

Третя змістова сфера серії утворюється сучасним поглядом на персони авторів та обставини їхнього життя. Фундаментальні вступні статті «Знання і незнання Володимир Іконников» Василя Ульяновського, «Старий українець» Михайло Максимович» Віктора Короткого, «Микола Пет-

ров: портрет у часої перспективі та ризик інтер'єрах» Василя Ульяновського та Оксани Панчук — це не просто «відчипні» загалівники, сповнені за-

галновідомих (чи невідомих, але в принципі доступних) фактів, а цікаві наукові розвідки, що мають самостійне значення та цінність. «Два плани» біографії кожного з корифеїв української історії («наша власна реконструкція на ґрунті різнопланових джерел особистісного та офіційного походження й ретроспективного бачення свого життєвого шляху самим ученим») поліфонічно співіснують у кожній зі вступних статей, змальовуючи об'ємні та живі портрети, а не вкриті лаком та припалі порохом парсуни...

За останні десятиріччя історія пережила дуже багато: і загальноцивілізаційну

епістемологічну невпевненість, і кризу методів та підходів, і руйнацію авторитетів та концепцій.

Не раз ішлося про кінець історії. Історію переписували та переосмислювали, історія збагатилась новими можливостями та методологіями — з'явилися і набули прав громадянства такі її сфери, як «жіноча історія» та «усна історія», «мікроісторія» та «історія ментальності», «колоніальна історія» та «історія повсякденності»...

Втім, активне генерування та публікації нових текстів не знімають, а навпаки, ставлять у категоричній формі проблему оприлюднення текстів істориків минулого. Цей шлях безкінечний. Проміжні його етапи-результати, звичайно ж, важливі, але ще важливішим видається сам процес прямування. Той, ознакою якого є серія *Пам'ятки історичної думки України* видавництва «Либідь».

Кт

Володимир ІКОННИКОВ. *Історичні портрети*. Сер. Сер. «Пам'ятки історичної думки України». — К.: Либідь, 428 с. (п);

Микола ПЕТРОВ. *Сприячі пам'яті*. Сер. «Пам'ятки історичної думки України». — К.: Либідь, 336 с. (п);

Михайло МАКСИМОВИЧ. *У пошуках омріяної України*. Сер. «Пам'ятки історичної думки України». — К.: Либідь, 360 с. (п)

КНИЖКА РОКУ, 2004: НОМІНАЦІЯ «ХРЕСТОМАТІЯ»

ІНТЕРВЕНЦІЯ У СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ

Ота буза довкола шевченкознавства, яку кілька років тому зчинив один жовтопресний графоман і недоук, змусила таки прокинутися наших видавців та фахівців, що вже дримали на безгранті. І тепер доробкові Тараса Шевченка, котрий ніяк не вдається до пуття видати, приділяється набагато більше належної уваги. Звичайно, дослідництво в Україні мусить пройти свій підлітковий період розвитку й з'ясувати для себе, хто з класиків і з ким жив, пив і т.д. Треба перехворіти цікавістю до справ клінічних, патологічних... Тобто, якщо згодом хтось спитає, а ваше літературознавство й мистецтво в дитинстві на що, перепрошую, хворіло, — було б про що розповісти. У нас тепер вже все було. Й тепер спробуємо подивитися на все по-дорослому. І шевченкознавство — саме чудове поле для різних дослідів, але вже наукових.

Лесь ГЕРАСИМЧУК

Із цього погляду публікація перекладу праці **Петра ЖУРА** є чудовим підсумком пошуків у виявленні достеменної біографічної матриці Тараса Шевченка. Докладні відповіді на питання «хто», «коли» та «де» багато важать для багатьох сучасних дослідницьких методик, які часто-густо накульгують саме в документальній своїй частині.

Звичайно, том п.Жура не вичерпує проблематики реставрації біографії, але велика заслуга вченого саме в накресленні схеми, котра позбавлена ідеологічного шуму, що його компартійці завжди зчиняли в гуманітарній галузі, почасти заглушуючи сутність речі.

Натомість, віддаючи належне зусиллям видавців, належало б зробити два невеликі, але посутні зауваження. Перше полягає в тому, що довідково-пошуковому апаратові виданя треба приділяти більше уваги. Зокрема, годилося б зробити детальний предметний покажчик, подати мапи схеми тощо.

Друге полягає в тому, що, оцінюючи історичні факти, пов'язані із шевченківськими виданнями та шевченкіаною, треба бути більш

об'єктивними, навіть якщо йдеться про такі одіозні постаті, як Шамота. Наприклад, я також пригадую початки роботи над шевченківським словником, бо до мене зверталися по консультацію в справах, пов'язаних із музичним театром. Тож далі не Шамота, а інші добродії-консультанти ЦК вирубували зі словника цілі пасажі. Та і в самому інституті літературознавства завжди працювало достатньо наклепників і стукачів, котрих, до речі, і сам Шамота інколи побоювався. Віддаваймо, панове, історії належне. Із Шевченком у нас боролася не тільки жменька партійної босоти, а й цілі колективи з ученої братії.

Грунтовна студія пана **НАХЛІКА** належить до видавничих відкриттів останнього часу: це сміливе й віртуозне дослідження в дусі постмодернізму з використанням інструментарію третьої чверті минулого віку. Тобто йдеться про згасаючу елегантну формальну компаративістику (без врахування, наприклад, належної етнічної діахроніки), цікавий своєю парадоксальністю постфрейдизм,

постструктуралізм.

Вражає обсяг використаного автором матеріалу, і доводиться лишень шкодувати про відсутність і в цьому виданні предметного покажчика, що не дозволяє всебічно простежити авторські концепції.

Цей своєрідний рентген романтичного дискурсу в рамках України, Польщі, Росії часом потребував би ширшого згляду на, скажімо, релігійний етос. Це, до речі, чи не єдина авторова данина давній конвенції. Треба собі повсякчас пам'ятати, що на українських етнотеренах біблійні ідеологеми зазнавали трансформацій не лише на ґрунті провідних за чисельністю книжних релігій, але й на ґрунті, скажімо, сабатіанства,

різних модифікацій франкізму. Я вже не кажу про масонство. З огляду на це, месіанізм Франка істотно відрізняється від шевченкового месіанізму за своїми джерелами та естетичними настановами (це, до речі, вічна та істотна вада компаративізму). Як відомо, франкісти причетні до поширення саме

КНИЖКА РОКУ, 2004: НОМІНАЦІЯ «ПОСТАТІ»

ХАРКІВСЬКИЙ РОЗЛИВ: ВИДАТНІ ЛЮДИ УКРАЇНИ

«Нація проявляє себе не тільки в людях, котрым она дає жизнь, но и в том... каких людей помнит» (Дж. Кеннеді), — зазначають автори в передмові, перед тим, як виявити свою національну самосвідомість.

Оксана САМАРА

Фантазмагоричний список ста видатних людей України у виконанні видавництва «Фоліо» читається мов епічна поема: Курбас Лесь, Курков Андрій, Кучма Леонід, Левицький Дмитро, Леонтович Микола, Леся Українка, Лифарь Серж, Лобановський Валерій... «Україна дала миру немало ярких и интересных личностей», і «авторы старались представить в ней наиболее видные фигуры прошлого и сов-

ременности, которые своими трудами и талантом прославили страну, повлияли на ход ее истории». Отже, шановний читачу, знай, що на хід нашої історії вплинули 23 письменники, 21 політичний діяч і три футболісти. Причому половина усіх видатних людей жили у ХХ столітті. Із цього б зробити висновок, що наша культура й наша нація, звільнені від імперського гніту, розквітли врешті пишним цвітом, але... Двадцятье століття знає тільки **одного** художника, **одного** скульптора, **одного** композитора... І сказати б, що це — загальна тенденція двадцятого століття, яке ви-

суває інших кумирів, але чим же тоді автори пояснять, що до ХІХ століття (за 400 років існування етносу) наша нація спромоглась усього на 15 видатних особистостей, а вже тільки в одному ХІХ столітті жило 24 видатні людини? «Врожайність» зростає?

Якби ж. Виявляється, двадцятье століття поставило на одну дошку таких політичних діячів, як Бандера, Грушевський, Кучма, Махно, Петлюра, Скоропадський, Чорновіл. Далі — краще.

Один скульптор є в Україні — Олександр Архипенко. Не знає вона, бідна, ні Пінзеля, ні Мартоса, а міста її прикрашали виключно аноніми. Не краще в нас і з художниками: за всю свою історію Україна виплекала Айвазовського, Білокур, Бойчука, Боровиковсько-

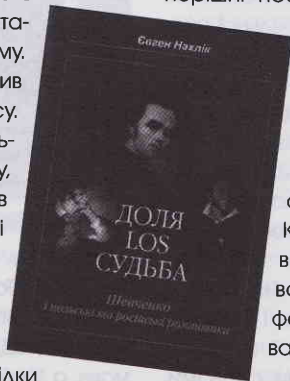
соціального (якщо не соціалістичного) варіанту сабатіанства.

Близько до цього стоїть і питання про «Марію». Медіатип Богоматері в Україні лише поверхово співвідноситься з маріологічним комплексом, скажімо, у Польщі. Власне, за своїм змістом, містичними та естетичними настановами й текстовим оформленням це не просто різні образи, а різні світи.

Між іншим, сучасна наукова традиція віддавання давньоєврейських імен та реалій передбачає транслітерацію оригіналів, а не використання пізніших грецьких, латинських та російських покривів.

Непереконливо звучать припущення про помилки Шевченка при переспівах біблійних текстів. Аналогічна була ситуація в США при розгляді Бгагвадгіти та Біблії у зв'язку з доробком Вітмена. Річ у тім, як мені вже колись випало писати, що як ми ладні ставати на мову про риси постмодерновості в Шевченка, то це якраз є його робота з біблійними текстами. І Штраус тут якось ні при чому. Він, як Вітмен у Америці, творив новий тип поетичного дискурсу. Так Вітмен поводився з кельтськими поетами. Концепти сну, мрії, визволення можуть мати у Шевченка й зовсім інші пов'язання.

У багатьох згаданих автором романтиків цікаві уподобання у сфері музичного театру, музики. Пригадаймо розвідки Михайла Степаненка про музику в Лизогубів. Порівняймо театральний світ Пушкіна, Міцкевича, Шевченка.

Надзвичайно цікавим мав би бути розгляд мотиву степу в обраній літературній групі й романтичній музиці, особливо у творчості націонал-романтиків, а не космополітів.

Коли наріжна концепція долі пов'язується з античними уявленнями, то хотілося би більшої докладності в синхроніці й діахроніці питання. Чи може бути доля спільним знаменником для обраного кола романтиків? Навряд... Як навряд чи можливий спільний знаменник в медіатипів звияжних і звияжених етносів, бо за тих часів такі справи важили набагато більше, ніж у теперішньому космополітизованому середовищі.

Сугестивна праця пана **НАХЛИКА** змушує нас сьогодні іншими очима поглянути на інтелектуальні зв'язки в центрально-східній Європі та цілком ревізувати дотеперішні псевдоакадемічні уявлення про першу половину XIX ст. Автор орав перелоги надзвичайно складного періоду запровадження Росією кривавої диктатури з придушенням повстань і революцій після доби Наполеона й до розгрому Росії в Кримській кампанії Східної війни. Пан Нахлік спромігся цікаво спроекувати навіть відомі факти на нетрадиційно намальоване історичне полотно.

Хотілося б сподіватися, що зусиллями окремих осередків і видатних дослідників і попри шалений наступ руйнівників української ідеї ще вдасться

створити щиро вітчизняний ландшафт культури XIX ст.

Щодо каталогу **Реріх і Шевченко**, що є зібранням різного ілюстративного та текстового матеріалу, то найкраще оцінити його міркуваннями Євгена Сверстюка

про неоднозначність і постановки проблеми, і про необхідність подальших досліджень у цій галузі. Тобто, на мою думку, ідеться про те, що реріхівці — і тут треба віддати належне їхній незгасній заповзятливості — зібрали певний матеріал, котрий може стосуватися (а може й не стосуватися) заявленої теми. А люди, фахівці — нехай роблять свій присуд.

Справді, тепер такий підхід на засадах створення віртуального контенту входить у моду. На перший погляд, можна було б сказати, що світоглядні побудови Реріхів і Шевченка творилися в різних системах філософсько-естетичних і соціальних вимірів, а тому, перш ніж переходити до компаративних чи якихось інших студій, варто було б пошукати спільний знаменник, чи принаймні точки дотику. Хоча вже саме заявлене бажання це зроби́ти викликає повагу.

Кр

Петро ЛУР. Труді і дні Кобзаря. Сер. «Бібліотека Шевченківського комітету». — К.: Дніпро, 517 с. (о)

Євген НАХЛІК. Доля-Лос-Судба. Шевченко і польські та російські романтики. — Львів, 567 с. (п)

Реріх і Шевченко. Збірник. Українське Реріхівське товариство. — К.: Українське відділення Міжнародного Центру Реріхів, 110 с. (п)

го, Куїнджі, Левицького. І все. Не знала наша історія Казимира Малевича, який провів дитинство в Конотопі, а юність у Києві й написав із українських голодоморів дві «Селянські серії». Й одесита Кандинського та сумчанина Богомазова не знала. Що вже говорити про Миколу Сядристого, хіба хто у світі про нього чув? І хіба хто у світі знає про Миколу Миклухо-Маклая чи Івана Пулюя, який зробив для дослідження Х-променів набагато більше за Рентгена? А от про Куркова Андрія, звісно, знають всі, бо то є всесвітньо відомий письменник, відомийши за Костенко Ліну, не удостоєну цих сторінок.

Безумовно, «яркие и интересные» обиралися упорядниками, смаку яких видавництво «Фоліо» закликає довіритися сучасного українського читача. Читач би й довірився, та тільки «наиболее видные фигуры» — поняття, за означенням, суб'єктивне, і залежить ця «видність» від того, із якої позиції дивитися. Упорядники — до речі, три жінки — зайняли позицію, із якої побачили аж 14 видатних українок (на 100 чоловік), до того ж усі — окрім княгині Ольги та Лесі Ук-

раїнки — жили в XX столітті.

Отже, читачу, не було в нас Лисавети Гулевичівни, фундаторки першого у східній Європі вищого навчального закладу. І Олени Блаватської, засновниці Всесвітнього Теософічного Товариства, не було. А Чурай Марія — то взагалі міт. Так само, як і Лісовська Анастасія. Не змогла протовпитися Роксолана на сторінки цієї книги — між Роговцевою Адою та Ротару Софією — куди ж їй до них! Так само, як і братам Розумовським далеко до братів Кличко. Адже Розумовських не показують по телевізору...

А річ у тім, що брати Розумовські померли. І тепер дізнатися про них можна **тільки** з книг. Як і про решту видатних людей, що жили до винайдення кінематографу. Тож функція подібних книг якраз і полягає в «розкручуванні» культури, доведенні інформації до широкого загалу.

Можна, правда, піти іншим шляхом — розказати людям те, що вони знають самі — зі школи й телепередач. Тоді читач, прочитавши в книзі лише знайомі імена, почуватиметься розумним, що, відповідно, по-

зитивно вплине на його рішення — придбати чи не придбати. А якщо читач вчиться в школі, для нього особливо привабливою буде об'єкція «зняти с их (знаменитостей — О.С.) портретов хрестоматийный глянec и познакомить читателя с малоизвестными фактами их жизни и деятельности». Це надзавдання укладачі збиралися реалізувати на 4-8 сторінках на персону, куди, в результаті, ледь-ледь вмістилася куценька біографія «символа», написана в кращих традиціях радянської школи. Тож залишається констатувати, що всі об'єкції, винесені на солідну зелену палітурку, виявилися безсвідомим ошукуванням.

Більше того, складається враження, що при відборі матеріалу упорядники користувалися переважно такими авторитетними джерелами, як телевізор і шкільний підручник історії. Тож шановний читачу, видавництво «Фоліо» пропонує тобі книгу, прочитавши яку, ти впевнишся, що знаєш про історію та культуру України все.

Кр

Г.Б.ХАРЧЕНКО, О.В.ОЖУРОВА, Н.А.РУДИЧЕВА. 100 знаменитих людей України. Сер. «100 знаменитых». — Х.: Фоліо, 511 с. (п)

САМ НА САМ ІЗ НЕ-БІОГРАФОМ

ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ:

«ХРЕСТОМАТІЙНА» МОДЕЛЬ НЕМИНУЧЕ ПЕРЕДБАЧАЄ НАПЕРЕД ВСТАНОВЛЕНУ ІЄРАРХІЮ

Минулорічний Форум видавців у Львові означився скандалом. Роман Юрія АНДРУХОВИЧА «Дванадцять обручів», довго очікуваний прихильниками письменника, такого голосного слова, як «скандал», може, й не потребував би, якби не доволі дивні камініці, закинуті твору. Тобто навіть не цілому творові — майже ніхто й не занурювався в літературні його якості — а одному розділові. Львівська книгарня навіть відмовилася реалізувати книжку «Критики». А справи було: «вільне» обходження із біографією Б.-І.Антонича. Кт вирішив поцікавитися у самого автора прецеденту.

Кр: — Чи є, на Вашу думку, межі — ідеологічні, етичні тощо — інтерпретацій так званої «національної» літературної спадщини?

Ю.А.: — Здається, питання треба ставити ширше — чи можливі загалом інші, відмінні від «хрестоматійної», моделі викладання літературної спадщини в освітній системі. «Хрестоматійна» модель неминуче передбачає наперед встановлену (ким? — державою, офіціозом, «компетентними органами», «групою товаришів») ієрархію, а відтак і спосіб інтерпретацій, і — відповідно — заборону на інші інтерпретації, якщо вони здатні цю ієрархію похитнути чи й завалити. Отже, «право на хрестоматійну спадщину» зберігатиметься за державно-офіційними чинниками так довго, як довго не матиме альтернативи традиційна та «єдиноправильна» модель викладання й вивчення літератури.

Кр: — Чи не було у Вас під час роботи над біографією Б.-І.Антонича в «12 обручах» мотиву похитнути цю «модель»?

Ю.А.: — Пишучи роман, я не працював над біографією Антонича — я вигадував йому фіктивну біографію, намагаючись відшукати якусь іншу, романну, істину. Я не писав розділу для підручника з історії літератури на замовлення Міністерства освіти, я писав розділ роману. Даруйте, що акцентую на таких банально-самозрозумілих речах: роблю це під впливом кількох вельми гострих атак, які, зрештою, я навіть не збирався відбивати. Єдиний мотив, яким я при цьому писанні керувався, це мотив внутрішньої романної необхідності — без такого Антонича не було б такого роману, от і все. А я хотів написати саме такий роман.

Кр: — Чому значно більше, порівняно з Україною, за кордоном популярні ті ж Гете, Гайне, Шекспір тощо? Чи взагалі коректне подібне порівняння «нашого» з «їхнім»?

Ю.А.: — Наважуся припустити, що літератури класичного (себто передмодерного) й модерного періодів ще поділялися на «великі» й «малі». Усі перелічені Вами письменники — Гете, Гайне, Шекспір — є представниками «великих» літератур.

Але що відомо нам і світові про, скажімо, швейцарську, фінську, словацьку чи албанську класику? Так і з нашою, українською. Вона невідома світові, її знаки, коди й мотиви не стали частиною певної універсальної системи, вона не цитується, не читається, а отже й не перчитується, не переосмислюється. Це, звісно, ніяк не свідчить про її об'єктивну слабкість. Вона локалізована й обмежена передусім тими суспільно-історичними обставинами, в яких поставала — звідси її сьогоднішня, умовно кажучи, «непопулярність» і серед своїх, українських читачів.

Постмодернізм зайнявся руйнуванням згаданого поділу на «великих» і «малих», виходячи із засади найвищої цінності різноманіття як такого. Іншими словами, постмодерна інтерпретація цілком допускає, що як письменник Панас Мирний значно вищий за, скажімо, Флобера. Або — що він і не вищий, і не нижчий, а рівноцінний Флоберові, тому що інакший. Тобто подібне порівняння цілком коректне саме в постмодерній (і zarazом антиімперіалістичній) системі координат.

Кр: — Те ж питання — щодо Росії, де культ Пушкіна значно відрізняється «форматом» від культу Шевченка?

Ю.А.: — Російська література, безумовно, теж належала до «великих». Але для культу Пушкіна цього пояснення, звісно, замало. Суттєвим є ореол блискучості, що супроводить сприймання Пушкіна фактично з моменту його смерті: легкість, радість, віртуозність. Пушкін — це російський Моцарт, а Моцарт обов'язково породжує саме такий культ. На створення й удосконалення саме такого його образу самовіддано працювала вся російська культура XIX-XX ст., бо вочевидь саме цього вона потребувала, саме такого «культурного героя». Пушкін є наслідком «національно-культурної нормальності».

Шевченко ж є наслідком «національно-культурної екстремі». Російська нація у XIX ст. перебувала в нормальних умовах, а

Юрій Андрухович. Фото: Тетяна Щербаченко

українська — в екстремальних, на грані зникнення. Тому історично на Шевченка звалено так багато місій і функцій, що про легкість, радість і віртуозність не може бути й мови, а замість ореолу блискучості маємо вінець мучеництва. Зрозуміло, що в нинішньому суспільстві, зорієнтованому на поп, розважальність і «нестерпну легкість буття», мучеництво не може бути притягальним. Воно видається щонайменше анахронічно-незрозумілим. Висновок із усього цього передусім такий, що нам треба шукати іншого Шевченка. Я певен, він існує.

Кр: — Наскільки спроможна сьогодні класика бути комерційною, модерною, чи то пак — модною?

Ю.А.: — Я унікав би поняття «комерційності», натомість я цілком переконаний у тому, що класика може бути й «модною», і «культурою» і що в цьому сенсі її «модернізація», або краще сказати — «постмодернізація», абсолютно потрібна. Особливо в нашому українському випадку, коли вона, класика, існує (десь у хрестоматіях) сама по собі, а суспільство з його катастрофічно низьким рівнем авторефлексії — само по собі, тож знаходити/створювати в цьому вельми розрідженому «культурному просторі» площини їхнього пристрасного перетинання — напорчуд захоплива справа.

Розмову підтримувала
Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО **Кр**

Я — ПАМ'ЯТНИК СОБІ

КНИЖКА РОКУ 2004: НОМІНАЦІЯ «ПОСТАТІ»

Чи пристойно цікавитися особистим життям відомих людей? Тим паче, якщо йдеться не про сучасних представників шоу-бізнесу, для яких скандал є чи не єдиним способом привернути до себе увагу? Перетрушування чужої білизни стало на сьогодні взагалі жанром популярним, тож чи варто «роздягати» й «олюднювати» знакові для нашої культури та історії постаті? Кому треба знати, що Домонтович «забрав» дружину в Зерова, а Марко Вовчок крутила чоловіками? Це нічого не додасть їхній славі, здобутій якісними літературними творами.

Анастасія БОГУСЛАВСЬКА

Свого часу українсько-російський аналітик А.Окара відзначав надзвичайне, як для постмодерних часів, ставлення в Україні до слова. Тут воно ще й досі вважається сакральним, здатним спричинити дію, — не лише засобом комунікації. Очевидно, саме через сакральну місію слова, дискусії про особисте життя «стовпів» культури сприймаються як деструкція, як спроба порушити міт про «зачинателів», «батька», «пророка», «натхненного захисника». Сама культура опиняється в такому випадку під загрозою. Видається, єдине, що залишається, — не допустити «ламання канонів». При цьому «старообрядці культури» забувають, що рамки душать будь-що живе, спотворюють уявлення про тих же письменників, які, як не прикро, були неідеальними. Не усвідомлюючи свою «високу місію», вони могли не чистити зуби чи нігті, експериментувати зі своїм життям, вживати спиртні напої чи закохуватися в людей їх не гідних.

Останнє багато в чому стосується Шевченка, адже жінки, яких він любив, були або заміжніми кокетками-красунями, або юнками, яких лякала запальність і напівпорожній гаманець майбутнього «батька нації». Дослідженню цієї сторони життя Тараса Григоровича присвячено книжку **Кохані жінки Шевченка**.

Вона написана легко й делікатно, без принизливих згодів і цнотливих замовчувань таких фактів, як, наприклад, можливий любовний зв'язок Тараса Григоровича з дружиною Михайла Максимовича Марією. Автор розшифровує присвяти віршів Шевченка й розповідає про образи жінок у поезії, навіяні тією чи іншою красунею. На підставі листів Юрій Ковтун вимальовує неоднозначний, але тому і цікавий образ молодого Тараса — веселого, симпатичного хлопця, який любить співати, має багато друзів і одночасно полюбляє самотність; який наполегливо працює над удосконаленням своєї майстерності як художника, добивається стипендії, викупу з кріпацтва, а

потім — розважається на балах; над поезією якого плачуть панночки, і який одночасно любить погуляти в товаристві членів клубу «мочемордія», пише сміливі навіть на сьогодні твори, входить до Кирило-Мефодіївського братства, а на засланні закохується в симпатичну, але примітивну Агафію Ускову, дружину коменданта косараль-ської фортеці. Єдиною жінкою, достойною поета, була аристократка, нащадок славного роду Розумовських, жінка, вихована в найкращих європейських і ліберальних традиціях — Варвара Репніна. Її Шевченко не намалював, натомість подарував їй свій графічний автопортрет. Це, а ще кілька рядків російською, присвячені Варварі, вказує на те, що швидше вона була закохана в трохи молодшого за неї поета й художника. Репніна також була заміжньою жінкою, чоловік якої за тогочасною традицією був старшим трохи не вдвічі.

Розповіді про життя й кохання Шевченка ілюстровано й портретами «муз поета». Критерії краси на сьогодні інші, аніж були тоді, тож цікаво подивитися на «неземну красу» Ганни Закревської чи порівняти висловлювання у Шевченка про акторку Катерину Піунуву з її зображенням на фото. Ликерія Полусмакова (та, з ким Шевченко планував одружитися наприкінці життя) була гарною, але зовсім не тим милим створінням, яким її зобразив Тарас Григорович. Видно, що Шевченку подобалися чорняві дівчата з темними бровами, м'яко окресленим обличчям та виразними, як у жінок на портретах Брюллова, очима. Що це — традиція, данина моді, відображення нездійснених (чи здійснених?) бажань щодо Маші Європеус, небоги жінки, у якої учень петербурзької Художньої академії Шевченко орендував квартиру? Адже еротичним можна назвати лише портрет цієї дівчини (етюд «Жінка в ліжку», 1840). Інші — романтично й цнотливо ідеалізовані. Загалом, доля не подарувала Тарасу Григоровичу ні «вірної дру-

жиньки», ні «дрібних діток», ні навіть певного пристанища. Після повернення із заслання Шевченко дуже хотів

звичайного людського щастя, бажання одружитися стало майже нав'язливою ідеєю, але одружитися не вдалося навіть із якоюсь бідною сільською дівчиною. Останні листи Шевченка до своїх друзів — це голос людини надзвичайно самотньої, яка тужить хоча б за краплею тепла, за любов'ю й осідлістю.

У іншій книзі, присвяченій дослідженню «особистого», — **Моя ти доле чорнобрива** **Анатолій МИХАЙЛЕНКО** в есеїстичній формі розповідає про пари: Шевченко і Ганна Закревська, Леся Українка і перекладач Максим Славінський, Софія Віт та Станіслав Щенський Потоцький, на згадку про кохання яких залишився прекрасний парк під Уманню «Софіївка». Книга також написана на основі архівних джерел, про реальних, невігладних людей, чим і приваблює. Інші есеї присвячено нашим сучасникам — Раїсі Кириченко, Олесеві Гончару, колишньому редактору журналу «Україна» Василю Большаку, письменнику Дмитрові Нитченку та літературознавцю Павлові Федченку. Цих людей Анатолій Михайленко знав особисто, тому розповідає про них, як про друзів, — відверто, цікаво, тепло.

Хотілося б, щоб історія приходила не у вигляді металевої «баби з мечем», а природньо, скажімо, як бабуся зі старим сімейним альбомом, яка розповідає про хлопчиська, який потім став твоїм батьком. Ми, зрештою, всі є нащадками й геніального Тараса, і мужньої Лесі, то невже заборонено знати про них трохи більше? Задумайтеся: дивитися непарадні світліни зі старого альбому приємніше, ніж фото над епітафіями на пам'ятниках.

ДрІЯ КОВТУН. Кохані жінки Шевченка: Тарасові муз. — К.: Україна, 205 с. (о);
Анатолій МИХАЙЛЕНКО. Моя ти доле чорнобрива. — К.: Просвіта, 272 с. (о)

СЕРГІЙ ЯКУТОВИЧ:

«КНИГОВИДАННЯ — ЦЕ ГРА ЗАЦІКАВЛЕНИХ...»

Діалог про «модну класику», ілюстрації до класичних творів із відомим художником, лавреатом Національної премії ім.Т.Г.Шевченка Сергієм ЯКУТОВИЧЕМ одразу й владно перетворився на монолог. Про книжкову ілюстрацію взагалі, про забронзовілість класиків, про комікси за класичними творами, потенціалний простір розуміння спадщини, проблеми книговидавання. Питання були зайвими; Сергій Георгійович пристрасно розповідав...

...Перше, що з'являється на пам'яті, коли мова заходить про ілюстрацію класики, — це знаменита дискусія двадцятих років між Тиняновим та Тирсою й Лебедевим; письменником та двома художниками-ілюстраторами. Тинянов вважав, що ілюстрації у книжці взагалі не повинно бути, оскільки вона «заважає» літературному твору. Тирса казав, що ілюстрація має бути доцільно-реалістичною. На думку Лебедева, ілюстрація повинна режисувати книжку. Коли звернулися до Фаворського, видатного російського книжкового ілюстратора, той спитав: «А про що, власне, мова? Справа не в тому, яка потрібна й чи взагалі потрібна ілюстрація. Справа у тому, хто це робить». Взагалі, усе мистецтво — це ілюстрація. І навіть коли художник абсолютно вільний, він ілюструє своє світобачення. Тож і ми, розмірковуючи над цим питанням, повинні щоразу повертатися до цього: хто? В ілюстрації на першому місці письменник, а не художник. Найголовніше донести те, що письменник хотів сказати тобі, і як ти це почув і зрозумів. А ми весь час говоримо про щось таке химерне, що треба продати, забуваючи про засадничі речі — хто це робить, кому це продається й для чого. Якщо починати відлік від цього, все одразу стає на своїй місці. Адже справа в тім, якого письменника ми видаємо, навіщо ми його видаємо, хто ілюструє, як він прочитає, навіщо він його саме так прочитає... І тільки в кінцевому результаті це продукція, товар. Може виникнути питання — наскільки ілюстрація підвищує «споживацькі якості» книжки як товару? Відповідь — якість не підвищує. Ілюстрація підвищує попит, тому що вона приваблює людей.

У кожного з нас є книга, з якою пов'язане родинне життя. Стіл, абаяжур, людина сидить, читаючи книгу. Дитина ще багато чого не розуміє, але вона бачить простір книги, ілюстрації. Я знаю це по собі. У три роки я знав усіх героїв «Війни і миру» — тому що з'явилися фантастичні книжки з ілюстраціями Шмарінова, і батько читав мамі, а я сидів і дивився. Там були гусари, пальчики Наташі Ростової виглядали з-під сорочки — і це якось хвилювало трирічну дитину. Задол-

вольнив мене ілюстратор Шмарінов Толстим? Ні. Але він мене притяг до Толстого. Тому що той ілюстратор (а він великий ілюстратор) створив ненав'язливий простір розуміння Толстого. Я пам'ятаю, як входив у простір ампіру, у простір того часу... Вже потім я зрозумів, що гусарський ментик намальовано не так. Але він, Шмарінов, змусив мене зрозуміти Толстого...

Чи можна Шекспіра зробити привабливим на рівні «ілюстрації» — наприклад, жодаківської постановки Гамлета? Можна. Треба це робити? Шекспір доречний до цього? Я, як консервативна людина, вважаю, що ні. Інша справа, коли видавець бачить, що саме така ілюстрація відповідає саме тим параметрам, які йому потрібні. Кожен видавець видає свого Шекспіра. Видавець теж творча людина, яка знає та розуміє свій контингент споживачів. І випускає академічну книжку — тому що апелює до цього шару культури, або ж продукує продукт масової культури — тому що звертається до масового споживача... Чи треба переводити Шекспіра в масову культуру? Обов'язково! На мою думку, взагалі все можна перекладати, тільки не забувати при цьому про висоту самого Шекспіра. При наяв-

ності різних пропозицій і починається ланцюг попиту: це — мій, а це — не мій Шекспір.

Інша річ — комікс за класичним твором. Це ніби мультфільм, який є витвором насамперед художника. Комікс — це не приниження класики. Люди звикли до стереотипів. А чому б не подати їм все інакше? Навіть майки з Джокондою чи імітації унікальних прикрас — це не просто кіч, це продовження життя класики. Свого часу я видав у одному московському видавництві комікс «Історія України від Гостомисла до Чорнобиля». Взагалі, комікс — це полегшена річ. Але я хотів зробити так, щоб кожна картинка була досконалою. Робив три роки. Книга вже десять років лежить у харківському видавництві, її трохи переписали, зробили варіант «Україна. Сторінки історії у прочитанні Якутовича». Я боявся, що хтось зробить ще. Прошло вже тринадцять років — але ніхто не спромігся...

Зараз видавництво «Дніпро» паралельно з моїм Тарасом Бульбою випускає комікс «Тарас Бульба», зроблений гарним художником Костянтином Сулимою. Він зробив добре. Але міг би зробити інакше, краще, якби знав деякі речі. Коли ринок видає стільки можливостей для кожного — кожен має змогу проявити свою суб'єктивність. Зробити комікс по Шевченковому «Сні» — це не буде приниження Шевченка. Навпаки, приниження — це сота чи тисячна Катерина, яка не буде кращою, ніж її намалював сам Шевченко...

Книжка нині від людей іде. Примусити людину читати майже неможливо. Геніальність Гаррі Поттера саме й полягає в тому, що діти почали читати, причому читати грубесні томи. Малкович миттєво це зрозумів, переклав українською, видав — і це прекрасно. Кажуть, краще було б так видати «Кобзаря». Для «Кобзаря» необхідний інший хід. Треба перестати роздувати щоки, що це наш, знаменитий, видатний і таке інше. Треба прочитати (і читати!) його як звичайну літературу, а не як пам'ятник. Нам властива така риса: ми звикли знімати капелюха, але не вміємо поважати. Коли стоїть закам'яніла постать — ми знімаємо капелюха. Але чи поважаємо? Книговидавання — це гра. Гра

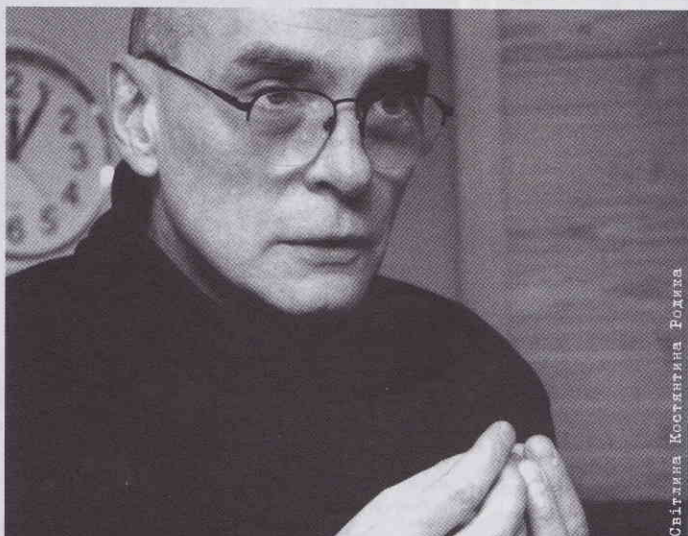
зацікавлених, небайдужих людей — літератів, ілюстраторів, видавців. І читачів. Книговидання буде успішним, коли глядач-читач не буде сторонньою щодо нього людиною, а буде учасником гри. А чи можна гратися з пам'ятником? Нам ще в школі відбивають бажання читати цю літературу. Національну класику треба подавати в абсолютно іншому дизайнерському просторі. Без цих квіточок. Без цих орнаментів. Без цих козаків.

Усі не люблять і не приймають Олесь Бузину. Я не можу сказати, що він мені близький. Але він робить цікаву справу. Й інколи, читаючи його опуси з історії, у мене з'являється бажання їх проілюструвати. Адаже там усе подається з іншого боку. Він взагалі розвалює всі цінності. Це не деконструкція. Він, як розбещена дитина, яка залишилася в гарній квартирі й просто так все руйнує. Але це його проблема. Коли ж ти читаєш це, то в тебе з'являється протидія. А якщо вона з'являється, із тобою щось відбувається. І, може, він зі знаком мінус робить більше, ніж ті, хто елей ллють...

Я дуже хочу зробити «Енеїду» Котляревського. Я знаю, що є геніальні ілюстрації Базилевича. Я розумію, що ілюстрації Базилевича були викликані його баченням цього твору й у них відчутний дух тих часів, коли це робилося. І якийсь урса-гопацький наголос був потрібен, тому що в глядача потрібно було сформувати якісь символи україністики. Зараз це вже пішло в маси — і сіль продається з його ілюстраціями на упаковках, і горілка... Тоді і я так читав це. Нині ж, дорослою людиною, перечитавши «Енеїду», я зрозумів, що це насправді про інше. По-перше, це гротескний переклад справжньої класичної речі. По-друге, це про пошуки українцем своєї землі, самоідентифікації. Це не про народ, це про себе. Воно написано народною мовою, але про прагнення підняти свій статус українця. Якою має бути ця книга — дорога, золота? Ні, вона має бути проста. І я, як художник, для неї повинен спроститися, що для мене, барокової людини, завдання непросте. Але я над ним б'юся вже двадцять років. Усі погоджуються, але видавати ніхто не хоче. Боятися, що не окупиться.

У Росії ставлення принципово інше. Там із приходом Путіна сформувалася державна модель того, що є що. Попри все, вважає держава, Росія має залишитись великою й могутньою імперією. І дух цієї імперії ми бачимо у книжках. Яка там кількість книжок про національну історію! Всі вони майже однакові за матеріалом, за ідеєю, за текстом. Але вони різні за подачею, розраховані на різні прошарки інтелектуально й фінансово спроможних людей. І це нормально.

Записав Юрій ЧЕКАН **Кр**

Олег Бузина. Фото: Роджера

А НА ПОДОЛІ ПАСЛИСЬ КОРОВИ...

Альбом «Святий Київ наш великий. Малюнки Тараса Шевченка та його сучасників» може бути цікавим як художникам і мистецтвознавцям, так й історикам чи етнографам. Адаже в ньому зібрано графічні й живописні роботи із зображенням видів «шевченкового Києва» — міста у ХІХ столітті.

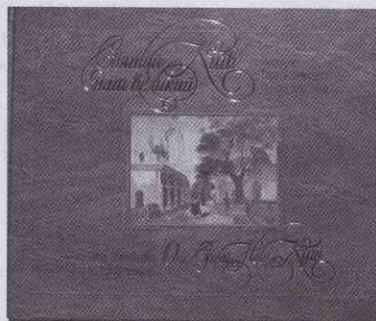
Анастасія БОГУСЛАВСЬКА

Приїхавши після кількарічної розлуки з Україною з Петербурга до Києва, Шевченко захопився ідеєю видати серію офортів «Мальовнича Україна», замальовки до якої почав робити в тому ж таки 1843 році. Щодо цього задуму він писав: «Історія Південної Росії дивує усіх і всякого своїми напівказковими героями й тим, що тут діялося; народ навдивовижу самобутний, земля чудова. І всього цього не бачив освічений люд, тимчасом як Малоросія давно вже мала і композиторів своїх, і художників, і поетів... Ті, хто хоча б раз бачили нашу країну, кажуть, що хотіли б жити і померти на її прекрасних полях». Працювали над втілення цієї ідеї Шевченко разом зі своїм товаришем із Художньої академії Михайлом Сажиним. Їхні замальовки, офорти, літографії, а ще олійні роботи друга Тараса Григоровича художника Василя Штернберга, кольорові літографії Василя Тімма, акварелі Федора Солнцева та роботи інших художників увійшли в цей альбом.

Людей, які цікавляться історією Києва, найбільше привабить можливість уявити, як виглядало це місто в позаминулому столітті. Виявляється, у районі Київської Лаври був справжній ланцюговий міст через Дніпро, по якому могли їздити екіпажі; відомий сьогодні всьому світу Андріївський узвіз нагадував швидше кручу, на якій розмістилися хатиночки й яку увінчувала Андріївська церква; зате на Шекавиці була краєсива, хоч і невеличка церква; у Гостинному дворі Контрактовій площі був найбільший у Києві базар, а в районі «ярма» (так називають арку дружби українського й російського народів, що знаходиться за Філармонією) розміщувався красивий парк. Вид Києва з Труханового острова чи з Лівого берега вражає тим, скільки ж церков було тут! Здається, що на сьогодні не лишилося й половини їх, не кажучи вже про те, що сучасні будівлі вищі за бані церков і дзвіниць, тож, проїжджаючи Дніпром, сьогодні можна побачити лише Андріївську церкву, Софіївський собор, Києво-Печерську Лавру та нововибудовану церквцю на воді. Люди полоскали білизну в Дніпрі, на Подолі гуляли корови, Золоті Ворота ще не відбудували, червоний корпус «універа» (тоді Університету Св. Володимира) стояв перед пустищем, а з фонтана на Європейській площі (тоді вона звалася Театральною) жінки брали воду просто... з фонтана.

Наприкінці альбому, до речі, досить пристойно виданого — якісно, дорого, але не «попсово», вміщено пояснення до кожного з малюнків та стаття, присвячена художній манері Шевченка та Сажина, необхідна з огляду на те, що авторство деяких робіт є сумнівним для дослідників.

Цікаво було б, аби поруч зі старовинним офортом стояла сучасна фотографія в стилі «а сьогодні вид з цього місця такий», але дороги змінили свої напрями, деякі гори зникли, не кажучи вже про будинки, дерева — все, за чим можна було б зорієнтуватися не спец-аісту, а читачу (чи глядачу) альбому. Так що навряд така ідея можлива... В будь-якому випадку ідея цього видання була трохи іншою. **Кр**

Святий Київ наш великий: Мал. Тараса Шевченка та його сучасників: (Альбом). — К.: Мистецтво, 176 с. (п)

«ЛИБІДЬ» У ВИРІ ЖИТТЯ

Від початку року в книжковій справі панує справжній хаос. Невизначеність влади в питаннях податкових пільг книговидавцям виявилася гіршою за однозначне позбавлення пільг. Величезні збитки далі зростають і після вирішення податкової проблеми. Понесені втрати вдасться (якщо вдасться) стабілізувати нескоро.

Втім, за майже 170-річну історію видавництва було немало складних і нестабільних періодів — а підприємство успішно функціонує, і кращі традиції та набутки зберігаються. Колектив засвідчує віддане служіння вітчизняній освіті та науці, розвиває вікові традиції університетського наукового книжництва. Нині «Либідь» — це сучасна структура, чия продукція відповідає новітнім вимогам. В умовах реформування національної освіти видавництво зуміло оперативно організувати авторські колективи для створення підручників і посібників нового покоління, і нині працює з визначеною тематикою комплексно й всебічно.

«Либідь» — одне з небагатьох видавництв, яке впродовж усіх років Незалежності плідно працює на ниві повернення читачеві безцінних раритетів. У серіях «Пам'ятки історичної думки України» та «Літературні пам'ятки України» вийшло понад 30 видань, які здобулися на високу оцінку. Щойно першу серію поповнили чотири унікальні книги. Із нагоди 200-річчя від народження видатного вченого-енциклопедиста **М.МАКСИМОВИЧА** побачила світ збірка його ключових українознавчих праць, більшість із яких востаннє друкувалися у 70-80 роках ХІХст. Справжньою скарбницею українського слова є перевидання раритетної збірки етнографічних і фольклорних матеріалів **М.НОМИСА** **Українські приказки, прислів'я і таке інше**. Уперше надруковані дослідження професора Київської Духовної Академії **М.ПЕТРОВА** **Скрижалі пам'яті**. Розпочато повернення новим поколінням праць професора університету Св.Володимира **В.ІКОННИКОВА** — вийшли його **Історичні портрети**.

Непереврене видання з'явилося з нагоди 190-ї річниці народження Т.Г.Шевченка — **Я так її, я так люблю...** Це вибрані твори поета, ілюстровані його малюнками, та їхні переклади відомих російських поетів. Книгу призначено для безоплатного передання бібліотекам Москви й Санкт-Петербурга, українським організаціям Росії, а також школам у Росії й Казахстані, де викладаються предмети українознавчого циклу. У вересні в рамках Дня української книги, який відбудеться під час XVII Московської міжнародної книжкової виставки-ярмарку, планується презентація збірки в Культурному центрі в Москві.

Мистецтвознавці, митці, широкий читачий загал із інтересом зустріли книгу спогадів

видатного українського театрального художника **Федора НІРОДА** **Спогади художника, або Записки щасливої людини**, широко ілюстровану фотографіями та репродукціями робіт майстра.

Книжки «Либідь» неодноразово викликали захоплення учасників міжнародних, всеукраїнських і регіональних виставок. На IV ярмарку «Книжковий сад-2004» книга **Я так її, я так люблю...** нагороджена Дипломом I ступеня, а видання серії «Пам'ятки історичної думки України» отримали спеціальний Диплом. Книга **М.МАКСИМОВИЧА** удостоєна Гран-прі на виставці «Книжковий світ», визнана лавреатом конкурсу на форумі «Українська книга на Одещині».

Серед кращих видань «Либідь» — ілюстрована енциклопедія народних вірувань давньої України **Українська міфологія**, створена **Валерієм ВОЙТОВИЧЕМ**. Не бракує читачького визнання таким книжковим перлинам давньофранцузької літератури, як **Пісня про Роланда і Трістан та Ізольда**. Обидві віртуозно проілюстровані **Сергієм ЯКУТОВИЧЕМ**.

Видавництво активно пропагує свою книгу за кордоном. Нещодавно делегацію видавців із «Либідь» гостинно приймали в одному з найстаріших науково-навчальних центрів Франції — у Сорбонні. Видавництво передало найкращі свої видання на факультет славістики.

Авторитет видавничої марки «Либідь» позначається на всій книжковій продукції. Із понад 140 назв, які пропонує сьогодні видавництво, більшість — оригінальні підручники й посібники для вищої та середньої школи. Реалізуючи, скажімо, програму випуску літератури з психології, видавництво створило близько двадцяти актуальних видань. Серед останніх: **Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам, Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності, Життя і смерть: осягнення розумом та вірою**. А такі книги, як **Основи психології, Психологія, Основи практичної психології, Історія психології ХХ століття, Психологія творчості** витримали вже по кілька видань.

Вельми актуальні для України екологічні проблеми. Так, учні 10-11 класів мають від «Либідь» сучасний підручник **Основи екологічних знань**, для студентів випущено **Основи екології**. Слухачі систем підвищення кваліфікації і перепідготовки використовують підручники **Екологічне управління, Землезнавство, Радіобіологія** та ін.

Незабаром побачать світ неординарні видання **Географія: світи, регіони, концепти, Міжнародне середовище бізнесу: Конкуренція та регулювання у глобальній економіці, Основні проблеми економіки розвитку**. Це перекладні книги, але адаптовані нашими авторами до українських умов.

Щороку «Либідь» випускає близько 100 назв друкованих видань. Видавнича служба реалізації використовує сучасні маркетингові засоби, аби забезпечити оперативне просування книги в усі регіони України. Проте, із-за невизначеності законодавства щодо державної підтримки книговидавництва, реалізація української книги в цьому році фактично паралізована. Підприємства книгорозповсюдження в очікуванні хоч якогось, але остаточного рішення, просто ізолювали українську книгу від продажу. За таких умов видавництво самотужки пробивається до свого читача — різними шляхами. Наприклад, позитивну оцінку здобули Дні видавництва (спільно з «Науковою думкою»), які відбулися майже в усіх обласних центрах. Під час Днів видавництва на Рівненщині ректор Острозької академії професор Ігор Пасічник казав: *«Такі зустрічі вкрай необхідні не лише через їхню суто практичну користь, а й передусім тому, що надихають і окрилюють тих, хто працює над розвитком української науки, культури, над відродженням справді кращих національних традицій. Вони додають сили разом переборювати теперішні негаразди»*.

Так, у вирі життя, працює одне з найстаріших видавництв України.

Олена БОЙКО,
директор видавництва

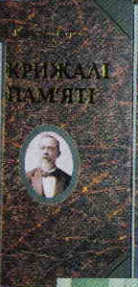
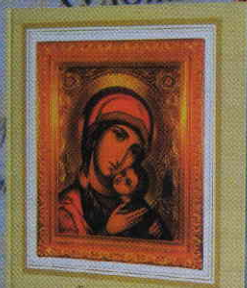
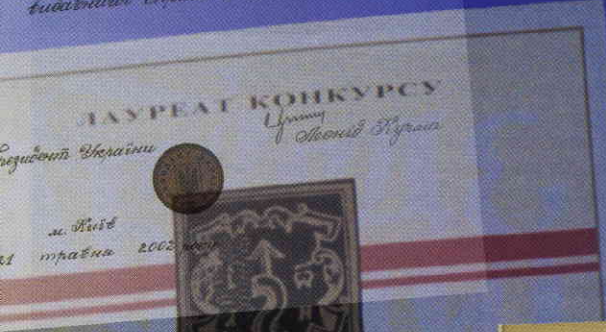
ЛИБІДЬ

ДЕРЖАВНЕ СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ВИДАВНИЦТВО

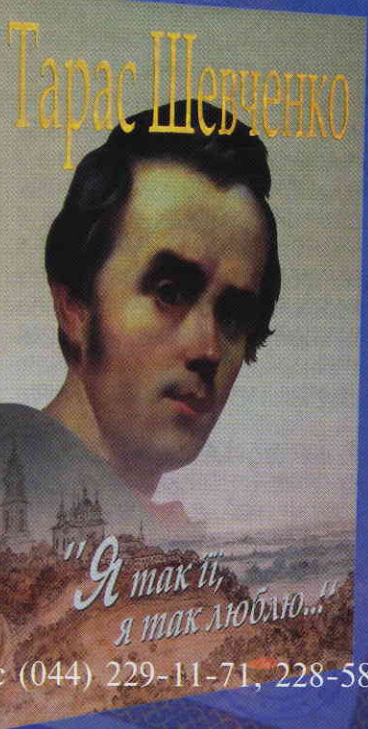
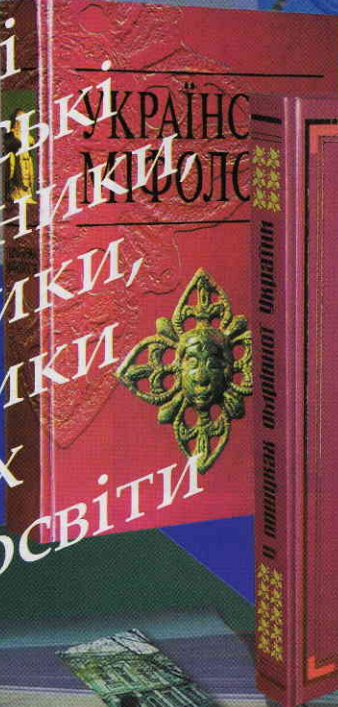

Визначено переможців
Державного спеціалізованого
видавництва «Либідь» за
апрель-березень за сумарний
значний внесок у стабільну
видавничу справу в Україні

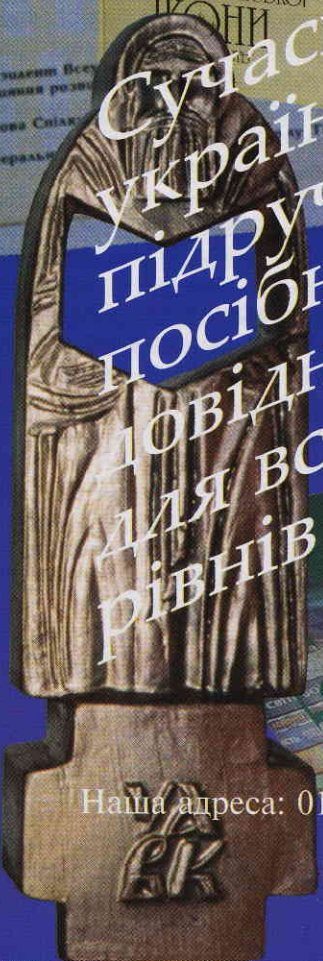
Понад 100 назв щорічно!

Сучасні українські підручники, посібники, довідники для всіх рівнів освіти

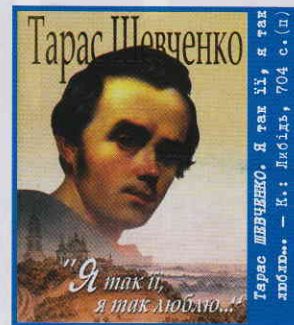

Наша адреса: 01004 Київ, вул. Пушкіньська, 32 тел./факс (044) 229-11-71, 228-58-04

E.mail: info@lybid.org.ua
<http://www.lybid.org.ua>

НАМ НЕ МОЖНА ВИДАВАТИ ЗАХАЛЯВНОГО ШЕВЧЕНКА

У Національному музеї Тараса Шевченка відбувся круглий стіл — презентація Шевченкової книги-білінґви «Я так її, я так люблю...» від видавництва «Либідь». Як традиційно на таких зібраннях — було багато охочих виступити й за регламентом, і поза ним. Втім, — також традиційно — часу для висловлення думок про Кобзаря також було замало. Та й чи може бути інакше?

Презентована книга вийшла за Програмою соціально значущих видань. Нинішнього року до Програми залучено пропозиції Івана Дзюби й усього Шевченківського комітету. Якщо 2000-го року на проекти виділено п'ять мільйонів гривень, то за планом нинішнього року — 43 мільйони. Наступного року планується подвоїти цю цифру. Є надія, що тепер книжки Програми не будуть обмежені малими тиражами, а видаватимуться накладом 90-100 тисяч примірників.

Фоторепортаж Тетяни Шербаченко

Юрій МАКАРОВ, тележурналіст,
письменник. Ведучий круглого столу

— Коли ми обговорювали презентацію книжки Шевченка, виникла думка організувати щось не схоже на інші заходи такого типу. Люди були розчулені, тримали в руках цю книжку й казали, як це добре, що ця книжка вийшла, що виходять подібні книги.

А в мене сформувало настрої дещо інше. Є в мене співробітник, нормальний українець, україномовний, народився в Києві. І буквально минулого тижня він мені каже: «Я не люблю читати Шевченка». Я запитав, чи він усвідомлює, що каже. «Так, але Ви знаєте, нічого не можу з собою зробити після того, як мені в школі подали Шевченка».

Я радий, що тут зібралася аудиторія, яку ні в чому переконувати не треба. Тому хотів би поговорити про цей не поодинокий випадок. Молодше покоління, як воно сприймає Шевченка? Вони вже прилучилися до світової культури, вони вивчають іноземні мови, ходять у комп'ютерні клуби. Мріють поїхати закордон, побачити інші країни...

Я хотів би запитати в присутніх, яку проблему кожен з них вбачає в поширенні Шевченка в сучасному світі?

Я хотів би сформулювати це так: Шевченко як митець і Шевченко як особистість. Не той, якого ми бачимо на купюрах. Чи може він, його вірші сприйматися в наш час об'єктивно, чи все це потребує якоїсь певної адаптації?

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО, генеральний директор культурного центру України в Москві

— Хочу нагадати, що ця книга готувалася для організацій української діаспори в Росії. Я пообіцяв їм, що вона вийде, хоча багато хто сумнівався.

Грушевський, якого вже тут згадували, до сторіччя від дня народження Шевченка сказав, що нам треба діяти не тільки во славу поета, а й во славу національної ідеї. Думаю, ці слова мають стати метою й до 200-річчя дня народження поета — воно не за горами. Багато чого, може, ми вже не встигнемо зробити. Адже це повинен бути

не якийсь один проект, а сума проектів, думок.

Хочу запропонувати одну конкретну ідею. Треба, щоб була створена державна програма пропагування творчості Шевченка за кордоном. Зокрема — творчості Шевченка в Росії. Без державної програми, без державного фінансування ми цю справу не зробимо. Ця книжка — краплина в морі, це тільки декларація нашої волі, декларація нашої програми.

У Росії — 80 діаспор, 80 українських організацій. Вони чекають бодай би 20 тисяч цієї книжки. Хоча б для тих університетів, де вивчається українська мова. Є інститут Тараса Шевченка при Вороніжському університеті, є лінгвістичний університет, у якому група з 10 чоловік вивчають українську мову, є лінгвістичний університет. Ми втрачаємо величезний інтелектуальний потенціал в обличчі нашої діаспори. Наша держава приділяє недостатньо уваги цим людям, недостатньо фінансування, тому вони й не зацікавилися в Україні.

Державна програма українців за кордоном, наскільки я знаю, практично не фінансується й немає жодних сподівань на її фінансування. У нас є книгарні, є бібліотеки. До нас приходять артисти, наукові працівники, які питають книги українською мовою. Але...

А зараз я відповідаю на запитання: Шевченко і ті хлопчики, яким 15 років, і які не люблять читати книжки, але люблять ходити в комп'ютерні клуби. Щоб їх, цих хлопчиків, які читають європейськими мовами, російською мовою, зацікавити, потрібний резонанс довкола Шевченка.

Від травня 1861 року почався ажіотаж довкола Шевченка. Коли він почав спадати? Десь 1964 року, і то вимушено. За останні кілька десятирічків станція українистики помітно перемінилася. Навіть те, що було зроблено десятки років тому добре, якісно, в нинішній ситуації виглядає

дає зовсім інше.

Можна багато говорити про Росію. Але вона — наша сусідка й про це не треба забувати. Ми повинні спілкуватися з нею. Ми мусимо знайти якісь методи. Започаткувати російську шевченкіану. Я думаю, що культура існує лише в режимі дуже інтенсивного обміну.

Святослав ВАКАРЧУК, співак

— Існує не тільки проблема Тараса Шевченка, а проблема всієї нашої втраченої літератури, культури. Є мистецтво високого класу, культура високого класу. Але справа — не в патріотичних назвах книг, не в тому, що ми кожного 9 березня несемо квіти до пам'ятника Шевченка. Немає українця, який би не читав творів Шевченка, але мало хто читає їх посправжньому. Ми мусимо любити, поважати Тараса Шевченка як поета незалежно від того, подобається він комусь як поет, чи не подобається.

Зізнаюся відверто, що не дуже люблю читати поезію, не можу вловлювати почуттів у поезії, більше люблю слухати музику, дивитися телевизор. Але Шевченко показав нам, що буде в майбутньому, він показав нас такими, якими ми є, і тому ми повинні сприймати його як частину нас. Він створив українську націю. Не сучасні політики це роблять, а зробив це він.

Із приводу молоді: я думаю, що чим більше буде офіційних закладів, пов'язаних із Тарасом Шевченком, чим більше ми його будемо зображувати на купюрах, тим більше його не буде сприймати наша молодь. І я за те, що потрібна державна підтримка програми національної культури, але потрібний дещо інший напрям. Потрібно згадувати про того ж Шевченка багато такого, що ніхто про нього не

знає.

Я до 18 років вважав, що Шевченко — це Бог. Я не вважав, що він — людина. Це найбільша помилка, я вважаю, пропагандистів творчості Шевченка. Люди сприймають Шевченка, як ікону. Це абсолютний абсурд. Думаю, він перший протестував би проти цього. Згадайте, які душевні вірші він писав, як він мучився. Він був звичайною людиною. Такою ж, як і ми. І справа не в самих віршах, а в тому, що він вклав душу в ці слова. І це, можливо, більше. Може, тоді був такий час. Але його не треба піднімати до неба, а треба опускати на землю. Цього генія, поета, художника слід розглядати, як такого ж українця, як ми.

Іван ЧИЖ, голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України

— Ми повинні видати Шевченка для росіян у такому форматі, щоб вони душу українців почули. Ось тут пан Юрій пробував побудувати теорію «Шевченко і актуальність». Нещодавно в університетах анкетували студентів: кого з поетів вони вважають найпопулярнішим? Шевченко практично не згадується.

Ми всі тут говорили дещо патетично. Але я хочу вклонитися тим, хто не тільки вміє горлати, але ще й справу добру робить. Бо нам не можна видавати захлавленого Шевченка. Видавати треба так, щоб ці книжки можна було презентувати за кордоном, щоб вони нас гідно там представляли. І саме так його видали тепер.

Микола ПАВЛЮК, упорядник видання Тараса Шевченка «Я так її, я так люблю...»

— Ідея видати Шевченка українською і російською мовами в одній книзі — для українців, етнічних і не тільки, які мають

бажання сприймати Шевченка безпосередньо. Але ідею не втілили б у життя, якби не прийшов на допомогу український Державний комітет радіо і телебачення. Це видання — заслуга тих, хто десятиліттями працював у галузі шевченкознавства. Це заслуга Інституту літератури, відділу шевченкознавства. Але потрібний був ще російський текст, і тут виникла серйозна проблема. Адже російський текст повинен був бути таким, щоб гідно пропагувати творчість Шевченка.

Ми наближаємося до 150-ліття появи першого російського перекладу Шевченка. Йшла робота шевченкознавців над російськими перекладами Шевченка. Але, на жаль, в останні роки ця вона перервалася. Це — серйозна проблема, адже російський переклад Шевченка завжди мав транслюючу функцію. Він допомагав донести творчість Шевченка, ідеї Шевченка тим людям, які української мови не знали, але могли читати російською. Але ці переклади — це ще не книжка. Потрібні зусилля видавців. Тому низький уклін видавництву, редактору й художникам. Адже це не лише робота культурного центру, це й блискуча робота художників-поліграфістів, які створили образний ряд, починаючи від народження Тараса Шевченка. І нарешті — найголовніше — те, що Шевченко прийшов у сучасному звучанні й трактуванні.

Дмитро ГОРБАЧОВ, мистецтвознавець, професор

— Мені про Шевченка легко говорити, бо Шевченко мені подобається, десь від 1965 року, може — трохи раніше. Тоді мені сказали, що Шевченко — художник, і я взявся читати «Кобзаря». Не скажу, що прочитав його уважно, бо тоді брався за все одразу. Я прочитав Шевченка й дуже

був вражений його актуальністю. Навіть зараз у творах Андруховича є багато від Шевченка. Шевченко поцінував культуру України і Росії саме як європейську культуру.

Чому ще Шевченко актуальний? Він був критичний, і критичний до українців більше, аніж до інших народів. Я вважаю, що це благородно. У Шевченка є уривок, який дуже автобіографічний, називається «Сам». Згадайте, у Маяковського — «Я сам». Так само зараз пише Андрухович.

Крім того, Шевченко багатомовний. Він пише українською й російською. Це не так просто. Кажуть, Шевченко говорив із українським акцентом. Значить, зумисно говорив. Ми говоримо про Шевченка як про самоука, як про людину малоосвічену. Насправді, Шевченко був дуже освіченою людиною. Саме так його треба розглядати. Саме таким він буде цікавим сучасному світу. Ми повинні розглядати Шевченка з точки зору Європи, а для цього нам треба надати йому відповідного статусу.

Іван МАЛКОВИЧ, директор видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»

— Я хочу привітати своїх колег із виходом такої книжки. Вона — перша ластівка, видана двома мовами, — спонукала цю розмову тут. Думаю, вона може перейти на цілу Україну.

Я плавив поетам за те, що вони перекладали Шевченка. Але не у всіх виходило. Справа навіть не в тому, щоб видати перекладного Шевченка, а в тому, які вірші видати, як. Думаю, що держава повинна заопікуватися конкурсом поетів-перекладачів, виділити на це гроші. Залучати найкращих поетів, найкращих перекладачів, щоб Шевченко був виданий по-сучасному. Треба, щоб Шевченка читали молоді поети, популярні артисти, тоді молодь відкриє для себе нового, незнайомого Шевченка.

Іван ДРАЧ, лауреат Державної премії ім. Т.Г.Шевченка

— Тут уже так багато сказано про Шевченка шанованими людьми, що я боюся повторитися. Хочу привітати ініціаторів проекту, науковців з виданням Шевченка двома мовами. Тут чимало було сказано, як багато вартує ця подія для українсько-російського спілкування, для розуміння нашої історії, тож хочу повернутися до передмови. Це не просто етнополітичний аналіз, а ключ до порозуміння двох культур. Але, можливо, варто говорити про продовження проекту і видання Шевченка мовами наших сусідів. Я маю на увазі беларусів, молдованів, поляків та ін. Варто би подумати й про західні країни. Думаю, це відіграло б велику роль у презентації нашої культури у світі.

І — про Росію. Хочу розказати один епізод із нашого сьогодення. Відбуваються Дні російської культури в Україні. Російський уряд проводить прийом. Багато відомих розумних людей. Цитує один Толстого, другий Пушкіна, третій Маяковського. І тут піднімається Микола Пащенко й каже, що я, мовляв, хочу виголосити тост українською мовою, і тут цитували різних письменників, а я хочу зацитувати Шевченка. Він почав із пафосом читати фрагмент із «Кобзаря». Президент, який сидів там, скучаючи, раптом піднімає голову, перебиває й сам до кінця дочитує вірша. Це справило враження, треба сказати. Потім я запитав, звідки президент знає Шевченка. Сказав,

що знав і в школі й зараз перечитує.

Минулого року на пушкінському святі в Криму я робив свій виступ, який називався «Олександр Сергійович Пушкін — український буржуазний націоналіст». Я це аргументував і французькою мовою, і поемою «Полтава», яка колись називалася «Мазепа». Адже так само можна сказати й про Шевченка, що він імперіаліст...

Ми маємо великий гріх, що не використовували Шевченка в перекладах сучасних поетів. Якими б не були ті люди, але нам потрібні хороші сучасні поети, щоб пробитися до Росії. Я прочитав нещодавно статтю Юрія Барабаша про те, що не вдалося йому надрукувати в Інституті Міровий Літератури порівняльну характеристику Шевченка й Пушкіна. Дуже важко пробити отой камінь. І ця книга, яку ми сьогодні презентуємо, є надзвичайно важливою.

Олена БОЙКО, директор видавництва «Либідь»

— Я дуже вдячна московським дослідникам за їхній цінний доробок щодо творчості Шевченка. Я би хотіла подякувати друкарні, яка видрукувала цю роботу. Це нова друкарня, яка так і називається — «Новий друк». Вона лише почала працювати, і їй вдається робити це на європейському рівні. Я дуже вдячна господарям цього приміщення і всім присутнім...

Kr

ЗІТКНЕННЯ З МІТОМ

Нове українське тисячоліття почалося зі спалаху нашого за- давненого конфлікту між сакральністю та глобалізацією. Це засвідчує, зокрема, істерична дискусія навколо головного мітотворчого символу нації — Шевченка — та довкруг вітчизняної класики взагалі.

Люди, которых Влад никогда не видел, разражались рецензиями такой степени злобности, будто Влад с детства был их соседом на общей кухне.

Марина і Сергій ДЯЧЕНКИ.
Долина совести

Костянтин РОДИК

ТЕАТР БОЙОВИХ ДІЙ

2000-го року вийшов **Вурдалак Тарас Шевченко Олесь БУЗИНИ** — «такая книга со всей неизбежностью когда-нибудь должна была появиться», як цілком слушно завважив у післяслові до неї Олександр Білодід. Реакція на неї стає промовистою за соціологічні дослідження.

Того ж року **Григорій ГРАБОВИЧ** випускає монографію **Шевченко, якого не знаємо**, і голос забирають інтелектуали, умиль актуалізуючи раніше сторожко замовчуваний есей **Оксани ЗАБУЖКО Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу** (1997). Попри те, що студія виникла як полеміка до попередньої праці пана Грабовича **Шевченко як міфотворець** (1991), усіх трьох авторів «сакральна опозиція» зараховує до агентів «підступного і цинічного стратегічного задуму» (Г.Клочек).

2001-го **Юрій МАКАРОВ** завершує роботу над чотирисерійним телефільмом **Мій Шевченко**, і, незважаючи на якийсь мимолітний ефір, стрічку висувають на Шевченківську премію. У право-ортодоксальній пресі з'являється відкритий лист до преміального комітету з вимогою зігнорувати цього конкурсанта. Мовляв, Шевченко **наш**, а не його.

А кількома місяцями раніше через те саме «питання власності» з обігу вилучається наклад книжки **Ніли ЗБОРОВСЬКОЇ Пришестя вічності**. Причому претензії були не до головного нарису «Моя Леся Українка», а до, сказати б, додаткового — «Моя Соломія Павличко». І що йшлося не про мітологічний бренд, а лише, даруйте, про претендента на такий, то стало ясно:

сакралізація гостро стикається з глобалізацією; українське суспільство не готове улягати європейській парадигмі.

Ближче до сьогодні зазвичай стоять інтелектуальне плесо України сколихують ще кілька есеїв-камінців. **Світлана МАТВІЄНКО** публікує у «Дзеркалі тижня» заяву на вельми цікавий формат пошуку: що таке «любити Шевченка» взагалі («Кafka, Достоевський, Шевченко — це літературний екстрим. Бо на питання, «Яким ти залишишся після цього читання, коли підпустиш текст дуже близько?» — відповідь залишаємо випадковості») та як «наші діти люблять Шевченка» зокрема («як мусить сприймати світ дитина, яка любить ці тексти, і, зрештою, що вона в них любить? Яким є її діалог із цими текстами?»).

Далі **Igor БОНДАР-ТЕРЕЩЕНКО** в «Книжнику» піддає нищівній критиці літературний проект видавництва «Факт» «Текст + Контекст» під упізнаваним ракурсом: хто дозволив цим авторам паразитувати на рідній класиці?! Натомість **Олександр БОЙЧЕНКО** в тому ж таки «Дзеркалі тижня» пробує заналізувати джерела ненависти докторів української філології до пана Грабовича. У кількох газетах піднялися червоні прапори академічного газзавату: «На простори нашого літературознавства переможно рушила ця ще зовсім недавно неприйнятна для радянського офіціозу буржуазна наука. І тут багато хто з нас, особливо представників молодшої генерації, явно втратив гідність... Ті науковці скидалися на людей, які завзято, із якимось натхненним блиском в очах порпалися в купах секунд-гендівського ганчір'я» (Г.Клочек). Антиграбовичевою вакциною проголошено книжку доцента Дрогобицького педуніверситету **Петра ІВАНИШИНА Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т.Шевченка**. Дискусійними теренами розтеклося міцне дежавю на часи ранньої перебудови з маніфестом Вери Андреевой «Не поступлюсь принципами».

А коли гримнув Шкляр, те дежавю загусло до консистенції брежневського

періоду радянської літератури. **Василь ШКЛЯР** оприлюднив намір адаптувати (шляхом скорочення) вітчизняну класику до вимог сучасного читацького сприйняття. «Літературна Україна» відгукнулася цілком у традиціях свого безперервного виходу з часів Кагановіча. До честі нинішнього керівництва «ЛУ» на її шпальтах трапилася й дециця здорового глузду: мовляв, уся історія мистецтва — суцільні попури, вибране, рімейки, сиквели та «за мотивами».

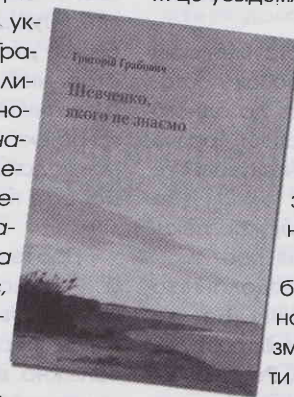
Навіть поруч класичного Біблійного зводу існують неканонічні тексти, котрі Святий престол воліє нині толерувати. Українське суспільство реагує за таких випадків суто інквізиційними засобами. Ми очевидно випадливо з європейського часу. Варто спробувати зрозуміти — чому?

НЕЖИТЬ УЛІТКУ

Найпростішим є «випадок Бузини». Співак **Андрій СЕРЕДА** (чия композиція «Суботів» була — разом із «Україною» Тараса Петриненка — музикою незалежної ейфорії) у давньому інтерв'ю одразу по з'яві «Вурдалака...» поблажливо заявив «Книжковому оглядові»: «Книжка ця забудеться десь через півроку». Воно-то так, українська ментальність справді містить гіпертрофовану здатність виводити за дужки травматичні спогади — як це не прикро для патріотів та літератів (розпачливий зойк Н.Зборовської: «Це так просто, це так звично в Україні — забути»). Але ж це усвідомлює й О.Бузина: попри те, що його книжка розійшлася набагато більшим накладом, аніж усі інші, згадувані в цій статті видання разом, новий тираж може з'явитися на ринку будь-коли (а ще ж він обіцяв здійснити таке ж «дослід-ження» постаті Грушевського).

Тарас Григорович дійсно був сусідом Олесь на комуніальній кухні. Спочатку вчителі змушували малого Бузину вчити напам'ять безглузді формулювання про «революційно-демократичні» й «атеїстичні» погляди, а тоді вже Бузину-літерата «задовбали» незчислимими й недоречними знаками оклику нелюбі йому колеги («класики сучасності» за Є.Пашковським), що прагматично поміняли важкий труд «прикайданувати слово до слова» (знову Є.Пашковський) на вільну й прибуткову розу вітрів політичної риторики.

Євген СВЕРСТЮК ще за десять років до Бузиної книжки точно діагностував проблему «популяризації» Шевченка: «Кобзаря» цитувати трудно. Він нагадує

мені огненну піч, з якої обережно вихоплюють угольки і, перекидаючи їх між пальцями, прикурюють». Було в нього і про перших кривдників автора «Вурдалака...»: «Від стереотипів найбільш потерпіли вчителі».

Зрештою О.Бузина «відплатив» своїм кривдникам, вчителям і професійним патріотам, їхньою ж монетою: монтажем цитат. А «монтажем цитат можна поставити до стінки кого завгодно», — давним-давно сформулював аксіому Віктор Шкловській. А що технологія ця популярна нині, як новенька, то ось і сьогорічний Шевченківський лавреат **Юрій БАРАБАШ** змушений знову зас-терігати: «Що робити, від подібної патологоанатомії не застрахований ніхто з тих, хто пише, а вже геній — і поготів... Коли висмикувати окремі слова, відкидаючи цілісний текст і — поготів — контекст, коли не бачити за випадковим головного, за минулим — непроминального, та ще за відсутності обтяжливої сором'язливості, то не так і важко витягти з гоголівських та шевченківських творів, листів, реплік, з мемуарів сучасників і т.ін. голящі для будь-якого випадку цитати або принаймні напівцитати».

А тепер згадаймо головний козир Бузиного «викриття»: «Измышления болтунов, как всегда, опровергаются одним абзацем, причем шевченковским же!». «Кому що не ясно?!», як сказала би Верка Сердючка.

Використовуючи цей інструментарій кишенькових злодіїв, Є.Сверстюк поставив експеримент: зредукував до одного абзацу офіційні характеристики зразка 1989-го року і з подивом висновкував: «Такий Шевченко, по суті, нічим не відрізняється від майора держбезпеки. Нясно тільки, чому він великий поет?».

Оте «неясно» стало нездоланною проблемою й для О.Бузини. Бо, за Генріхом Манном, «не існує геніїв поза роботою». Або — вже за Жулем Ренаном — «у Верлена геніальність божества і серце свині. Завжди плутають людину і митця під тим оглядом, що випадково ці двоє живуть ув одному тілі». Можливо, О.Бузині відомий цей афоризм, але оте «про свиню» так йому засмакувало, що, нехтуючи табу, він із інфантильним захватом кидається «розвінчувати» генія, геть чисто ігноруючи аналізувати його творчість.

Утім, «книжка про письменника» без літаналізу неможлива. Це розуміє навіть автор «Вурдалака...». І в нього «єтого єсть»: наприклад, короткий, як для рецензії у глянсовий журнал, переказ сюже-

ту поеми «Причинна» і — розпач «критика»: «А никакой морали, как всегда у Шевченко!». Авжеж, Шевченко — не дідусь Крилов для підлітків. Зрештою, **Іван ДЗЮ-**

БА попереджав: «Шевченка розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе».

Зайшовши вже на перших сторінках свого «труда» у глухий кут текстологічної імпотенції, наш автор пробує себе у макрозагальненнях: «Порывшись в «Кобзарє», можно найти материал для любой идеологии! Нет такого тезиса, который бы не исповедывал наш «украинский апостол», и от которого бы он одновременно не отрекался».

Усе так, нема з чим сперечатися. От тільки, яка ж природа такої амбівалентності? І чи становило це таємницю на час написання «Вурдалака...»? Далєбі, ні. Г.Грабович, так само фіксуєчи «одночасне творення/нищення або ствердження/сумнів», на той час уже написав: «Заперечення, ствердження й подальше заперечення, суперечність і самосуперечність визначають суть його дискурсу. Не предмет, позиція або віра, а сукупність реакцій на них, силове поле. Відтак Шевченко постає навдивовиж сучасним поетом, що виражає відчуття випадковості існування і його абсурдності, те, до розуміння чого вдалося наблизитися лиш небагатьом його сучасникам, — звісно, поза українською чи російською літературою, — і завдяки цьому належить більше двадцятому, ніж дев'ятнадцятому сторіччю... Кінцевий продукт Шевченкової творчості є не точка-об'єкт, остаточно завершена редакція, а силове поле, вібрація тексту саме варіантами».

Про те саме вже написала й Оксана Забужко: «Мінливість «Кобзаря»... безугавне мерехтіння смислів... залежно від привнесеної в нього читацької «фіксуєчої» точки зору, вможливує в принципі **будь-яке**... концептульне витлумачення... Писання Шевченка не є ані «чисто» художніми, ані «чисто» філософськими, ані «чисто» релігійними... Є тільки один вид духовної діяльності, повністю відповідний вимогам подібного синкретизму, — міф». І знову Г.Грабович: «Загальноприйняте в критиці переко-нання, що поезія Шевченка мусить служити ілюстрацією тих або інших «поглядів», залишає мало місця для усвідомлення того, що такі «погляди», зважаючи на саму при-

роду цієї поезії, набувають сенсу тільки в міфічному кодї, в якому вони перебувають».

Про «великий космогонічний міф» Шевченка зі властивою йому експресивністю писав Вадим Скуратівський і «тільки Л.Плющ оцінив просто-таки «постмодерністичну» перетканість «Кобзаря» уже «закритими» для сьогорішнього читача цитатами, алюзіями й референціями... «Кобзар» дійсно є дуже «небезпосередня» й дуже «літературна» книга, це міф, в основному сконструйований, як і пристало міфіві, із всуціль «знакових» елементів завмираючої культури, тож для адекватного його розуміння нам нині потрібні коментарі не менш розлогі, ніж до джойсівського «Улісса»... Ми можемо погодитися з Г.Грабовичем, що «у Шевченковому міфі Україна зовсім не місце, територія чи країна, вона — стан буття, чи, якщо точніше, екзистенціальна категорія в теперішньому часі» (О.Забужко).

Для О.Бузини ж міт — це щось на зразок перекручених даних у декларації про прибутки. Тому й «Гайдамаки» для нього — акт злочинного переписування української історії Тарасом Шевченком. Все одно, що закидати Шекспірові спотворення італійської історії у «Ромео і Джульєтти» або данської — у «Гамлеті». Послухаймо ліпше тямущих аналітиків: «Гайдамаки» — це, строго кажучи, нестак історична поема, як міф **українського національного печла**, де головною темою виявляється поступовий розпад того, що М.М.Бахтін назвав би «родовим народним тілом»... Гонта стає у Шевченка українською версією Хроноса-Сатурна — міфічного пожирача власних дітей» (О.Забужко).

А О.Бузина примітивно ототожнює Шевченкових персонажів із автором, із його приватними симпатіями та антипатіями. На таку дебілізацію надається хіба жанрова література. Хоч як смішно, але О.Бузина вдається саме до інструментарію тих, проти кого підняв свій «бунт» — авторів і натхненників радянських підручників. Євген Сверстюк зауважує щодо Катерини (що її нам подавали, як найулюбленіший образ Шевченка): «Не любить, не ненавидить — він перевтілюється в неї і живе її життям... Геній Шевченка схоплював явища на грані їхньої кристалізації і розпаду... відбивав межові стани свідомості героїв, що у своєму конфлікті зі злом світу опиняються на грані безуму, шаленства».

«Матеріал для психоаналітика — не более того», — коротко, сильно і страшно

стриптизує О.Бузина. Сміливий ти наш! Як писала Ніла Зборовська, «жити в країні, де сто років не читали Фрейда, треба мати таку жіночу мужність!». Додамо: і чоловічу мужність також. Свідченням цього є проблематика сучасної світової літератури й кіно із незаперечною психоаналітичною домінантою. Людина, що позиціонує себе як просунутого літерата, ігнорувати цього не може. Але — ігнорує.

О.Бузина самогубно не цікавиться психоаналізом, проте психоаналітики цікавляться Шевченком, і то давно. Ще 1916-го року доктор **Степан БАЛЕЙ** видав у Львові книжку «З психології творчості Шевченка». «Амбіції та еротика — два головні, а може єдині джерела людських бажань», — пише доряднянський науковець і далі класифікує цілу низку комплексів, що висновуються з тих первнів. У численних інтерв'ю пан Бузина декларував саме ці два джерела як свої життєві пріоритети. Тож, маємо нагоду бачити психічні комплекси самого автора «Вурдалака...».

Відтак, О.Бузина помстився своїм учителям. За Фрейдом, помста вчителям є проявом одного з найпоширеніших комплексів, і прояв цей реалізується зазвичай у вигляді істерики. За виданим торік у Києві «Психіатричним енциклопедичним словником», такий невроз виявляється у «підвищеній збудженості й самонавіюванні, театральній поведінці, намаганні будь-що привернути увагу оточуючих... сліпотою... розладом почуттів... звуженням поля свідомості... сумеречним затемненням свідомості». Оце і є «жанрові ознаки» його книжки.

Психічні комплекси облягли автора так щільно, ніби вояка в бункері: не до «правил війни» йому, не до офіцерської чести та етики — вижити б. Не в одному своєму матеріалі О.Бузина ототожнює себе з імперським офіцерством — ну, там, Булгаков, Жанна Бічєвская, Міхалков, «Любе» etc. Та радше схожий він на французів із Верещагінського циклу «1812-й рік» або на підпільника-терориста «на часі» обкупореної території».

«Він вважає себе офіцером і живе у своєму ірреальному світі», — казав у вищезгаданому інтерв'ю Андрій Серєда. Довіртуалівся, кокарда до лоба приросла (образ, до речі, належить Шевченкові). Коли вже такий «без страху і упрьока» — хай би дослухався того ж А.Серєди: «Я хотів би, щоб Бузина написав що-небудь про декого з нинішніх можновладців, а не про Шевченка. Тому що займатися

некрофілією, в принципі, кожен уміє, це, знов-таки, традиція совдепівського кшталту. Хай напише щось про живих пацлук!»

«Офіцер» Бузина дивується: як можна не любити рідний дим-казарму? І чому це Шевченко так і не вислужився з рядових? Та ж іще Юрій Шерех роздумчував це, як-то кажуть, на пальцях: «Найглибша трагедія Шевченка в ті роки полягала... у примусі боронити те, що ненавидів».

Інфікований імперським вірусом, О.Бузина звинувачує Шевченка в ксенофобії до москалів. А чи не замислювався наш правдошукач, чому в Європі недолюблюють британців та американців? Це етнічна чи імперська фобія? Москалі для Шевченка нетотожні з росіянами, це — «гібрид царського імперського служивого — без кореня, без правди, без сумління... Гвинтик системи насильства... Москаль — то вже навіть не особистість, а феномен влізливості і провісник злого... Ця сила по-кримінальному матеріалізована і по-державному організована... І його опускають додолу і запрягають у ту саму колісницю» (Є.Сверстюк).

Засуджений на 25 років у рабство до своїх найлютіших ворогів, Шевченко зовсім не метафорично сприймав це як пожиттєве ув'язнення. А пожиттєве ув'язнення, відомо, нічим не краще за миттєву страту, а незрідка — й багато гірше. Лише нечутлива до феноменів соціальної психології людини, як от О.Бузина, здатна так по-тваринному зреагувати на уневільнення Шевченка: «Тільки наша українська склонність к бесстыдному публичному мазохизму сделала из Шевченко гомерического, ни с кем не сравнимого страдальца».

Постійне носіння кашкета, як відомо, випрямляє звинини. Бо як інакше пояснити нечутливість офіцера, нехай і віртуального, до того, що завважили цілком цивільні люди? Степан Балєй пише про «трагедію скошеного цвіту», Григорій Грабович — про «різновид загальної-відомого комплексу «вини зацілілого» — того, хто лишився живим, коли його близькі загинули». Чим це принципово відрізняється від в'єтнамського, афганського або чеченського синдрому? Де «озлоблена воля самознищується, обертаючись проти свого носія, наче змія, що кусає себе за хвіст», а солдати — «невинні злочинці, котрі прийняли естафету «необхідного»

(також і буквально — не-обхідного, того, яке «не обійти») зла», і де «зло породжує зло, і початковий лицар-месник, увійшовши в порочне коло, парадоксальним чином впадає в той самий параліч волі, що й раб, який добровільно своєю волею поступився, — його вчинками керує інерція злоторення («не я вбиваю, а присяга»), котра, в кінцевому підсумку, й перероджує його на трагічного (бо мимовільного!) упиря» (О.Забужко).

О.Бузину «вважає» надмір крові в Шевченкових текстах. З одного боку — надмір крові на війні?! А з іншого — це, знов-таки, суто мітичний символ. «Це кров недужка, затруєна — кров, ніби зачумлена гріхом... Гріх як параліч волі... Параліч — відмова бути собою» (О.Забужко).

«Я нічого не хочу — тільки щоб люди свого не цурались», — повторював Шевченко на допитах у справі Києво-Методіївського братства, із чого слідчі (як і О.Бузина через стільки років недумання) зробили висновок про його «малоросійський сепаратизм». Направду, йшлося про вічний і вічно кривавий пошук внутрішнього «Я». Так само, як і геть недоречно цитоване сьогодні «Борітеся — поборите, вам Бог помагає» — не «революційний заклик», а програма-максимум self made man, де поет далі «говорить про жорстку операцію зі своєю кров'ю» (Є.Сверстюк).

Не забуваймо, що Шевченків «Заповіт» — переспів одного з Біблійних розмислів (назву дали упорядники по смерті поета). Визначити жанр цього вірша як «послання» дало підставу те, що йдеться тут про проблеми, не лише по досі не розв'язані, а й, либонь, нерозв'язні принципово. Тому шокуючий фільм Ларса фон Трієра «Догвіль» можна цілком розглядати як твір «за мотивами» Шевченка (і «Заповіту» зокрема). Навіть експозиція цієї стрічки, що сколихнула мислячий світ, відлунує алюзіями на біографію й творчість Шевченка — «он во всех находил что-нибудь хорошее и увлекался людьми, которые часто того не стоили» (зі спогадів сучасників). А в кульмінації — «похмурий мит про край неволі, де звалтована любов, потоптана краса і змарнована сила, де злочин іде потоком беззаконня — без суду й кари, а жертви помщаються і гинуть, як бджоли, випустивши жало, або ховаються в пісню й божевілля... Застигла розпука — наче крига на згарищі... Посів без жнив і замкнене коло сирітства» — це Євген Сверстюк писав про Шевченка чи про фон Трієра? А про кого оце в Григорія Гра-

бовича: «В нього нема зерна неправди за спиною не тому, що він не грішив, а тому, що він, як мало хто, бачив правду і вмів не цуратися її»? (Коли вже раптом виник «Догвіль», то варто згадати й Володимира Єшкілева, котрий у статті «Сучасні інтерпретації Шевченкової міфологеми» в МУЕАЛі закликає науковців дослідити насамперед «проблему Шевченкового варіанту ніцшеанства»).

Зрештою, для серйозних дослідників феномен Шевченка залишається досі нерозгаданим у своїх глибинах: «Ким був Шевченко для себе самого?» (Г.Грабович); «Шевченко розминувся зі своїм особистим життям» (Є.Сверстюк). То що ж тоді «досліджував» О.Бузина?

ЦІНА ПИТАННЯ

«Випадок Бузини» назвав найпростішим, бо це (окрім комплексів) — лабораторно чистий приклад невігаства. Чистіший за Фонвізінський приклад, бо коли Мітрофанушка щиро дивувався, для чого вчити географію за наявності возниці, то Олесеві невтямки, для чого перечитувати бодай згаданих повище культурологів, коли існує цілий кодекс армійських статутів — караульної, гарнізонної, стройової служби? Цей «випадок» — лише неприємний, як нежить улітку. Складніше з «випадком Макарова», де подано «розуміння Шевченка для широкого, але мислячого загалу» (Г.Грабович).

У своїй чотирисерійній телестрічці Юрій Макаров не позиціонує себе як дослідника-шевченкознавця. Він — поціновувач, симпатик, вдячний читач. Коли хочете — закоханий читач. Шевченко для нього — енергетичне джерело для адекватних реакцій на щоденні виклики. Шевченкове слово детонує в ньому так, що це впливає «на прийняття рішень» тут і тепер. І в цьому сенсі, Шевченко — сучасник.

За великим рахунком, Ю.Макаров навіть не куратор візуального проекту «про любов», а радше реставратор, якому забиває подих від несподіваної гри фарб очищеного від нашарувань пізнішого плакатного малярства полотна. Він не пропонує нам «підводні зйомки» темних таємниць, а, як серфінгіст, демонструє захоплюючу картину зовнішніх проявів стихії на ім'я «Шевченко».

Стилістика Ю.Макарова дуже схожа на манеру письма Б.Акуніна. Обидва не цураються постмодерного інструментарію — вмонтування пізнішого знання в

минулі реалії, — сміливо телепортують сучасні символи й смисли на потрібну історіографічну глибину. Це ті ніби «25-ті кадри», що коригують «оптику» глядача-читача, що він через те стає мовби провидцем.

Вже на самому початку фільму Ю.Макаров ведеться як справдешній політanalітик, що пророкує президентські можливості кандидата: аби зрозуміти, ким став для нас Тарас Шевченко, треба «оцінити шанси при народженні». Шансу в сина кріпака не було жодного. Окрім казкового.

За радянських часів це була казка про Попелюшку (Сошенко зустрів юнака за мольбертом у Літньому саду, порекомендував метрові Брюллову, який разом із наставником царя Жуковським організували викуп Тараса з кріпацтва). Ю.Макаров накидає на свою розповідь іншу координатну сітку — казку про «американську мрію». Зі спогадів сучасників постає «важка дитина, непосидюча й безвідповідальна»; його «не любили, бо був він не такий, інакший». Глухо згадується комплексоутворююча, за Юнгом, травма — «найбільше випробування всього життя... дводенне биття за вкрадені /не ним/ у москалів гроші». І — риска під першим життєвим періодом: «З одинадцяти років почав заробляти сам».

Далі юний Тарас — при Енгельгардті; як на сучасну аналогію — «помічником депутата». Вже в Петербурзі Ю.Макаров «зустрічає» Шевченка в циліндрі, він живе на гранті і з продажів модних акварелей. А також — пише «вірші, не схожі на літературу». У 26 років має першу — і вельми резонансну — книжку; знаходить першу постійну роботу — експедиційним художником — на 150 рублів річно. У той сам час гонорар за «Живопису України» становить одноразово 300 руб. (для порівняння — викупна сума, сплачена Енгельгардту, становила 2500 рублів).

Ю.Макаров висловлює: на час першого візиту в Україну Шевченко був «особа модна». Не тільки об'єктивно, але й суб'єктивно. Як кожний митець, прагнув популярності. В образотворчому мистецтві зробив ставку на масову продукцію — гравюру; став писати прозу й поезію російською мовою. Зайнявся піаром: «Образ Кобзаря — літературний проект Тараса Григоровича».

Жив тоді Тарас Шевченко на повні оберти, як і належиться «культурному» митцеві замолоду. Без вина й дівчат це уявити неможливо. Для нашого ж непитушого Бузини — це Содом і Гоморра. Цитуючи Шевченкові щоденникові записи про молодечі пиятики, він не здатний почути авторських анекдотичних інтонацій (ще Оксана Забужко попереджала: «На сьогодні в Україні практично не маємо досліджень шевченківської іронії»). У фільмі Ю.Макарова є побіжна реакція на «убивче звинувачення» О.Бузини: «Пив, як будь-який чоловік його віку і його соціального становища. І в усякому разі — значно менше, ніж будь-яка добра людина у наш час».

Але ж і застілля Шевченко ділив не аби з ким. Його прийняла українська аристократія (не забуваймо: по блискучому закінченні Академії мистецтв він — титулярний радник, державний службовець 9 рангу). Прийняла — тобто пригледілася, перевірила й повірила — навіть у масонських колах («масонство, як єдиний на той час спосіб побутування громадянського суспільства», — коментує Ю.Макаров).

А на час останніх відвідин України мода на Шевченка вже нагадувала моду на Солженіцина часів повернення із заслання. Та Шевченко почувався між берегами: «психологічна несумісність з новим оточенням... відчуття «чужості» серед народу». І в розквіті слави затратив волю до життя.

Ось такої інтерпретації Юрія Макарова самопроголошені жерці Шевченка також не прийняли. Чи не тому, що автор серіалу спробував адаптувати образ Шевченка до так званого середнього класу?

Так званий, бо українські суспільні явища через свою громадянську зародковість лише приблизно відповідають західним стандартам. А проте, і тут, і там поняття моди є стрижневим для означення цього класу. Ніжинський філософ **Олександр КОВАЛЬЧУК** пише: «Одним із найголовніших інстинктів, який активізується у цьому середовищі, є інстинкт моди... Публіка — це, той різновид натовпу, який існує у просторі розсіяному вимірі. Осердя цієї спільноти — «масова душа» (Фрейд)».

Для типового представника середнього класу мода — це сертифікат соціального успіху. Можна, слідом за О.Ковальчуком, іронізувати: «Виникає новий, вітринний тип людини... — он весь состоит из своего сюртучка». Але ж водночас потрібно розуміти: мода — це ще й складова тої самої «американської мрії».

І мрія ця, до речі, може бути й регресивною: бачити у Шевченкові п'яка та озлобленого невдаху («версія» О.Бузини для соціальних маргіналів). Ю.Макаров показав нам Шевченка так, як показують зірок Голівуду. Показав технологію злету, інструментарій перемоги. Персоналізував приклад, яких у «українській мрії» зле бракує.

Що ж означає такий «новий» Шевченко для номінованого званнями анклаву багато-багаторічних шевченкознавців? Для них це — символ цілковитої фактової і світоглядної поразки. Визнання інтелектуальної імпотенції. Професор **Григорій КЛОЧЕК** у вельми показовій статті «Проблема Григорія Грабовича: момент істини» (публікувалася у «Дзеркалі тижня») кепкує з опонентів, для котрих «головне — щоб було цікаво, оригінально, деструктивно». Щоправда, жодних прикладів «деструкції» Грабовича або Забужко не наведено — звична в нас формула «вагомо про ніщо» (як казав **Юрій ВИННИЧУК**, «якби не було Тризуба, нашим гербом стали б Три Крапки»). Натомість із відчаєм камікадзе заперечено основи наукового («оригінально») та публіцистичного («цікаво») дискурсів. Що залишається літературознавцеві? — «нести на собі тягар громадянської відповідальності за суспільно-економічний, національно-екзистенційний та моральний стан суспільства».

На цьому зужитому «новоязі» можна, звичайно, розмовляти з льомпенізованою частиною народу (як це й відбувалося чи не все минуле століття). Тільки він — не чув тоді й не почує тепер. Книжку ж Бузини залюбки купуватиме десятками тисяч. А писань професорів, коли б вони взялися до прямої справи чесно прокоментувати біографію Шевченка, замість «нести на собі тягар», — не читатимуть. Бо — не цікаво й не оригінально.

І вплинути триповерховими конструкціями на читачів із середнього класу — теж не вийде. По-перше, у них замість тої сакральної формули про «відповідальність» побутує поняття «порядність»; по-друге, селфмейдменам подавай доказовість — тобто, ту саму цікаву оригінальність.

Як не крути — повне фіаско. Подальший сценарій — за Винничуком: «Пориватися нема чого, бунтувати тим більше, наше лайно і так б'є через край, і, якщо стояти в ньому по горло нерухомо, то до писак воно не дістане. Будь-який рух піднімає небажану хвилю. А сморід лайна після тривалого і методичного вдихання поволі

перетворився на ладан».

Про те саме — але політкоректно — і Григорій Грабович: «Доки Шевченко залишається всенациональним символом і доки українська спільнота, її культура далі відчують зараженість... доти **суспільний і, тим самим, інтелектуальний контекст** досліджування Шевченка залишатиметься аномальним» (це, між іншим, може слугувати відповіддю Г.Клочечку на його нерозв'язану загадку: «Мені доводилося опонувати докторську дисертацію Соломії Павличко, і я був вражений буквально кипучою і досі незрозумілою мені ненавистю дисертантки до народництва як явища»).

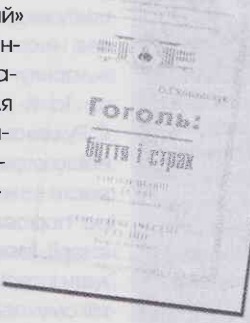
У статті «Про причини реакції «на Бузину» («День») **Сергій УДОВИК** констатував: «По суті, ми зіткнулися з психологічною проблемою десакралізації». Цей завжди й повсюдно болісний процес супроводжує густе виділення страху — причому, як серед «споживачів», так і поміж «деструктивістів». Євген Пашковський зауважує: «Розсвободнена людина те ж саме, що й звільнений, розщеплений атом; їхня енергія вбивча». Це — про творчість О.Бузини, котрий, своєю чергою, і сам перебуває в лещатах страху. «Язичники, прагнучи нейтралізувати страх, приносили богам жертву. У новітні часи жертва трансформувалася у хабар», — пише О.Ковальчук. О.Бузина, побоюючись «розсіяння» у світі, керованому модою, дав своєю книжкою хабаря масовому читачеві.

Іншої природи страх О.Забужко — страх подовження існування в українському пеклі з видінь Шевченка: «Яким чином «спрацює» його «програма» в наступному тисячолітті — залежить, не в останню чергу, від того, якою мірою він буде нами пізнаний і опанований». Поки що, з огляду на феномен Шевченкової поезії, — дуже мало пізнаний. Узяти, хоча б, один із глухих кутів, куди іще сто років тому трапив психоаналітик С.Балей, і де ми, присутньо, перебуваємо й понині: «Безпосереднє оглядання правди... містична інтуїція. Таке містичне пізнання стоїть понад розумом і через те є воно в силі об'являти правди, яких розум ніколи не в силі поняти, такі навіть, які протирічать логічним законам розуму».

Із тонкими енергіями слід поводитися вельми обережно. Чи зуміємо?

Аналізуючи погляди Шевченкового сучасника Гоголя, Олександр Ковальчук писав: «У новій суспільній ситуації утверджується інша топографія українського світу. Перш за все змінюється характер його центрування. Раніше об'єднувальною ланкою було Запоріжжя, де й вирішувалася доля нації. Тепер центром стає майже міфічний Петербург — місто, яке знаходиться поза межами інтегрованого етносом простору... Остаточне руйнування народного тіла зумовило не тільки зміну характеру центрування, а й редукцію життєвого простору етносу: перетворення його із світу, що паритетно взаємодіє з іншими державо- та історієтворчими світами, у малий одомашнений світ. Причому провінціалізований, хutorянський простір відверто протиставляє себе «большому свету»... За таких умов все претендує на центр, все стає центром в українському світі: Миргород, Диканька, навіть хутір мають світотворчі амбіції. Простір українського етносу розпадається на окремі соціальні острови, між якими порожнеча, не наповнена, не скріплена жодною ідеєю... Цим самим створюються умови для перетворення традиційного протистояння свого і чужого на боротьбу свого зі своїм».

Здається, відтоді нічого не змінилося? Тож, замість критики — хамство Белінського; замість громадської думки — «ласти трудящих», замість дискусії — вилучення книжкових накладів; і партія влади, і опозиція — ті самі масонські ложі. І над усім тим — упівнеба — афоризм незрівняного Івана Степановича Плюща: «Чим менше думаєш — тим більше єдиномисленників».

Кт

Григорій ГРАБОВИЧ. Шевченко, якого не знаємо. —

К.: Критика, 2000. 318 с. (о.)

Оксана ЗАБУЖКО. Шевченків миф України. Спроба

філософського аналізу. — К.: Факт, 2001,

160 с. (п.)

Олеся БУЗИНА. Вурдалак Тарас Шевченко. — К.:

Прометей, 2000, 126 с. (о.)

Ніла ЗБОРОВСЬКА. Принести вічності. — К.: Факт,

2000, 224 с. (о.)

Євген СВЕРСТІК. На святі надії. — К.: Наша

віра, 1999, 782 с. (п.)

Леонід ПИЩ. Вихід Тараса Шевченка: Навколо

«Москалевої ярини». — К.: Факт, 2001,

384 с. (п.)

Врій БАРАБАШ. «Коли забуду тебе, Єрусалиме...».

Гоголь і Шевченко. Порівняльно-типологічні

студії. Сер. «Харківська школа». — І.: Акта,

2001. 276 с. (с.)

О.Г.КОВАЛЬЧУК. Гоголь: буття і страх. Сер.

«Гоголезнавчі студії». Випуск десятий. — Ніжин:

Ніжинський державний педагогічний університет,

2002, 231 с. (о.)

Історія психоаналіза в Україні. — І.: Основа,

1996, 360 с. (п.)

РЕФЛЕКЦІЇ

ЖИТЕЛИСИ ЦІКАВИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

ЧИ ЗАТХЛІ КРИЇВКИ?

Цього року українському кіну, яке від початків незалежності перманентно перебуває в глухому куті невідомості — його ніби й знімають («Молитва за гетьмана Мазепу» Ільєнка чи «Мамай» Саніна), але ніхто не бачить, — здається, буде не так самотньо. Стараннями можновладців і майже цілковитою пасивністю літератів із видавцями (кволі виступи проти відсутності чітких правил гри на ринку книготоргівлі пана Афоніна можна не брати до уваги) туди ж прибило й українську книжку. Що ж, маємо, що заслужили, отож гріх нарікати!

Дмитро СТУС

Проте прикро.

Прикро, що за півтора десятка років нашої незалежності жоден видавець не втілює у життя жодного попсового проекту, який би мав значний резонанс у середовищі рідненького вкраїнського натовпу, владних псевдоеліт, бізнесменів, домогосподарок чи яких там борців із (або за) духовністю (дивне якесь слово — духовність, часто повторюють, а не видно, та й замість підносити чомусь прибиває своєю вимовою до само-го долу).

Виявилось, що українська книжка, навіть попри кволі намагання окремих ЗМІ її розкрутити, за великим рахунком **НІКОМУ** не потрібна. Та й чи може вона бути потрібною, коли:

- а) прибутку вона не дає;
- б) її сюжетна інтрига не захоплює;
- в) технологія книговидання й книгопродажу відсутня;
- г) актуальність прямує до нуля;
- г) ринок шкільної літератури посіли кілька видавців-монстрів, які наче й мають із того сякий-такий зиск, але куди він зникає, до кінця не знають навіть вони самі.

А кому потрібен нікому не цікавий продукт?

Як на мене — нікому. І це — правильно. Це — справедливо. Так має бути.

Попри все, в Україні (навіть обтяженій тотальним безкультур'ям перших років незалежності, увіковічену незабутніми образами співаючого ректора й Верки Сердючки) всупереч здоровому глуздові все ще залишаються люди, які хочуть читати **добру** книжку та розвивати в дітях смак до читання.

Не можна ж, урешті, до безкінечності пережовувати банальну жуйку, й надмірній кількості пропоновану північно-східним і заокеанським сусідцями. І хоча в кожному окремому населеному пункті кількість таких диваків не надто велика, по цілій країні вони таки існують. Уже й сякі-такі, невеликі, грошики в них водяться. Раз-два на місяць одну-дві книжки можуть і купити.

Одна біда: у маленьких містечках української книжки або немає, або є така, що її не те що читати, — до рук гідко взяти. Натомість російськомовна попса — скрізь і всюди. І за останні 15 років саме вона, а не «високодуховна» укркласика сформувала тип читача, який віддає перевагу саме літературній жуйці, якою завалені всі можливі й неможливі крамниці й базари. А тому сьогодні без інститутського чи шкільно-програмового примусу жодна нормальна людина читати Панаса Мирного, Івана Франка чи навіть Віктора Петрова-Домонтовича **не буде**. І не тому, що це не престижно, а просто тому, що вона — ця нормальна людина — читати таке не може. Не привчена. Не навчена. Не вишколена.

Проте її вини в усьому цьому — найменше. Бо щоб читати сьогодні,

приміром, М.Бажана, В.Стефаніка чи навіть Ю.Яновського, треба розуміти мову їх творів, контекст їх суспільної та приватної історії, контекст життя їх героїв. А що в усіх сьогоднішніх підручниках із історії та літератури сказано, що ледь не всі наші визначні особистості тільки те й робили, що боролися за Україну, свободу, рівність тощо, а

сьогодні всі довкола борються лише за товщину власного гаманця, то сучасному читачеві нічого не залишається, як викинути таку «класику» на смітник.

Та й розважальної функції, окрім хіба С.Руданського, О.Вишні та І.Котляревського, наша класика не виконує. Бо всі наші белетристи — не класики, а тому давно полишені на порослих травою забуття маргінесах історії. І волів би сучасний видавець перевидати історичні романи Малика, ат — ні, зась такому перевиданню. У школі Малика не вивчають, сьогоднішній читач про нього майже нічого не знає, то як видавцю продати навіть незначний наклад?

От і я кажу — ніяк. Не треба нам Малика! Будемо й далі читати Марініну та її клонів.

Чому? Усе просто. Їх імена на слуху. Навіть фільми за їх творами знімають, отож, має бути цікаво, та й нагода обговорити прочитане-побачене в

інтелектуальній бесіде при нагоді можна (українських авторів фільми не врятовують, бо хто їх у гарний ефірний час на TV в прокат пустить?).

Відтак, аби гетто українчотичаючих і далі не зменшувалося, треба щось робити. Блискучі проекти від «Всеуви-то» **«УСЕ для школи»** чи проект «Факту» **«Текст + Контекст»** тут не зарадять. Бо перший — для викладачів шкіль, другий — для тих, хто не встиг втратити здатності читати складні (себе не складні, а якісні) літературні твори або елементарно не помер.

Треба ж — доступна й захоплююча література, яка б **пропагувала** імена вітчизняних письменників, давно замулених патріотичною шкільною риторикою, що зводиться класику на котурни недосяжності й, відтак, остаточно відриває від сьогодення.

Це вже відбулося з Т.Шевченком і В.Стусом, Лесею Українкою і П.Мирним, М.Бажаном і Б.-І.Антоничем, М.Рильським і А.Свидницьким...

Поза тим, здається, існує постійна (читай — постійно нереалізовувана) можливість цю ситуацію змінити. Інструмент простий: зацікавити творцями через інтерес до персони. Тобто, зацікавивши читача життєписами Петрова-Домонтовича, Шевченка, Франка, Лесі Українки, Тичини, Сосяри, Вишні, Хвильового, Підмогильного, можна досягти й певного зрушення в плані

Якщо в Росії книжку про Гоголя назвуть «Загадка смерті Гоголя», то в Україні — «Гоголь у літературній свідомості українського зарубіжжя».

Виявилось, що українська книжка, навіть попри кволі намагання окремих ЗМІ її розкрутити, за великим рахунком нікому не потрібна.

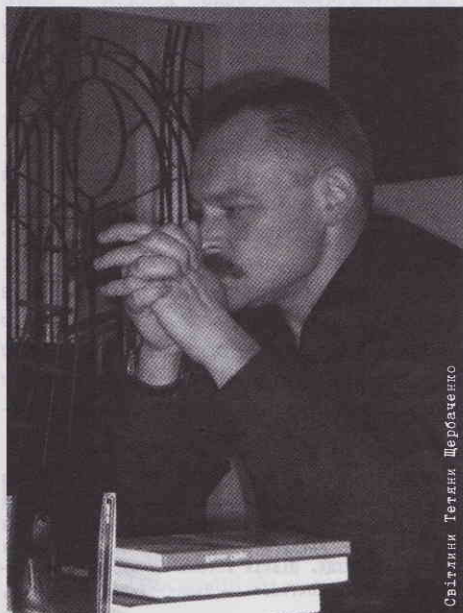
не лише інтересу, але й розуміння їхніх творів. Навіть зразок є, російськомовний звично, бо англійською чи німецькою в нас книжок майже не читають, — «Жизнь замечательных людей». Ув СРСР серія набула такої популярності, що Росія її ще й досі продовжує.

Просто й зі смаком. Без надмірної наукоподібності, термінологічності, патріотичності чи повчальності. Про людину, її долю, історію падіння та злетів, захоплення і розчарування, багатства й бідності. На жаль, в Україні таких життєписів не існує навіть про Шевченка. Про інших говорити не випадає (про них пишуть так зарозумно й зарозуміло, що навіть науковцям, які займаються іншою темою, читати нудно. Приміром, якщо в Росії книжку про Гоголя назвуть «Загадка смерті Гоголя», то в Україні — «Гоголь у літературній свідомості українського зарубіжжя»). Пишуть для гетьто, для нечисленної шопти науковців, яка за державні кошти грається в бісер у своєму затхлому й порослому евшан-зіллям куточку, звідки їх ще не встигли вижити енергійні чужинці, які прийшли до нас зі своїми відлагодженими культурними технологіями й економічними та політичними цілями.

Ми їх туди пустили й ми ж робимо все, аби вони почували себе «як удома». Самі ж працюємо «на вічність». Тільки надто мало шансів, що через сто літ хтось згадає про книжку чи автора, про яких не віддали навіть сучасники. Звісно, такі винятки існують, але правила є правила.

Отож вибір у наших друкарів не такий уже й великий: або вони знайдуть кошти, аби життєписи й цікаві історії з життя стали живою водою класики, або нашим письменникам і науковцям доведеться ще пильніше маскувати свої наукові криївки, аби їх не помітили енергійні прибульці. Бо можуть і викурити!

Кр

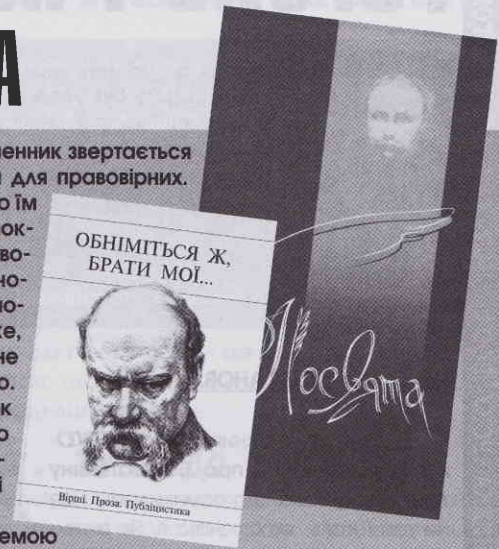

Світлани Тетяни Шерботенко

РЕФЛЕКЦІЇ ПЕРСЕВЕРАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ПИСЬМЕНСТВА

Є теми, до яких майже кожний письменник звертається хоча б раз у житті. Така собі Мекка для правовірних.

Більшість навіть не точно знає — навіщо їм це. Мова йде не про почуття, а про поклоніння якійсь події чи персоні. Так створюються цілі збірники, присвячені чомусь чи комусь, вони схожі на збір пожертв. Себто — кожний дає, що може, навіть тоді, коли його п'ять копійок не зовсім доречні. Але це не так важливо. Зрештою — існування таких книжок виправдане вже тим, що вони часто стають рятівною соломинкою для вчителів та організаторів різних вечорів і концертів. Звісно — твори різних письменників, хоча й об'єднаних одною темою й палітуркою, іноді знаходяться в настільки різних категоріях таланту й майстерності, що дивуєшся, чому це їх видали разом. Саме такі думки викликали в мене «шевченківські» збірники «Обніміться ж, брати мої...» та «Посвята».

Марія КРИШТОПА

Дивує й інше: чому вже стільки десятиліть письменники пишуть про Шевченка, для Шевченка, за мотивами творів Шевченка? У щоденникових записках Климентія Михайлюка читаємо: «Шевченко став часткою кожного сущого на Землі українця». Тобто — ми всі є реципієнтами творчості великого поета й в аподиктичності цього ніхто не сумнівається. Що ж, нехай так. Адже, якщо твори хороші, яка різниця, що про це вже писали? Щодо вищезгаданих збірників, то однозначної відповіді дати не можна. Літературно-мистецький альманах «Посвята» об'єднав дуже хороших авторів: від Маркіяна Шашкевича до Григорія Чубая. Але твори їхні про Шевченка часто досить слабкі в контексті всієї їхньої творчості. Деколи думаєш, що ці тексти були написані спеціально до якихось дат, щоб виконати свій обов'язок перед народом. Занадто вже по-аматорськи написано. Коли читаєш такий вірш-спіч, чомусь уявляєш, як автор біжить на якесь там віче й дорогою дописує свій виступ. А ще — багато повторів і патосу. Щоправда, не повторитися в такому випадку важко.

Я так і не знайшла в цих збірниках таких письменників, як Ліна Костенко, Євген Сверстюк та багатьох, хто дуже тонко й майстерно відгукнувся у своїй творчості на шевченківську тему. Що поробиш, в укладачів — свої вподобання. Я все ж вдячна їм за іронічно-ностальгічне:

Антонич був хрущем і жив колись на вишнях,
на вишнях тих, що їх описував Шевченко.

Моя країно зоряна, біблійна й пишна,
квітчаста батьківщина вишні й соловейка!

Де вечори з євангелії, де світанки,

де небо сонцем привалило білі села,
цвітуть натхненні вишні кучеряво й п'яно,
як за Шевченка, знову поять пісню хмелем.

Правда, чому в «Посвяті» є уривок із поеми «Вертеп» Григорія Чубая, я так і не зрозуміла. Але, попри деяку невідповідність тематиці, утрируванню геніальності поета, цей альманах хорошиший, крім того — якісно виданий. Дещо інші думки викликає «Обніміться ж, брати мої...». Збірник, у якому вміщено твори донецьких літератів, важко взагалі назвати тематичним. Про якість творів також важко сказати щось певне. Тексти подано російською й українською мовами, тобто — «мовами оригіналу». Можна говорити багато, але боюся, буду занадто суб'єктивною, керуючись власним смаком. Може, комусь (крім авторів) ці тексти й подобаються, адже їхні творці намагаються бути якомога ближче до народу, нівелюючи мистецтво. Наприклад, вірш Єлени Лаврентьєвої:

Март озвучен именем Тараса.

Вдохновенный веет ветерок.

По путям рабочего Донбасса

шестьствует трудящийся пророк.

...Посмотри, Тарас, на этот рынок.

Все продажно. Разве это жизнь?

Тысячамы наши Катерины

по гаремам мира разошлись.

Ось така поезія і такий збірник. Кожний здійснює паломництво по-своєму. Навряд це сподобалося б самому Шевченку. Але слава — це хамелеон, який сам вибирає, в яких кольорах дефілювати перед тобою.

Кр

Посвята: літературно-мистецький збірник. — Л.: Світ, 568 с. (с.);

Обніміться ж, брати мої... Вірші. Проза. Публіцистика. — Донецьк.: НСПУ, журнал «Донбас», 300 с. (п) (Рецензії див також: Кр чч. 6'20'03)

КНИЖКА РОКУ 2004: НОМІНАЦІЯ «ХРЕСТОМАТІЯ»

ГОГОЛЬ І ПРО НЬОГО

Нонна-Анна СТЕФАНОВА

Беручи до рук книгу **Миколи ГОГОЛЯ Роздумування про Божественну Літургію** думала, що помилилась, і це не той Гоголь, якого знаю я. Як виявилось, саме той, Микола Васильович, — «найгірший ворог гоголезнавців».

«Роздумування про Божественну Літургію» — останній твір письменника. Ретельна праця над ним тривала понад десять років. У жодному з радянських академічних видань його вміщено не було: «Царська, і ще більше комуністична, Росія радше бажала мати Гоголя-гумориста, ніж Гоголя-мораліста — учителя й благовісника християнської соціальної етики». Тричі видавав «Роздумування» Пантелеймон Куліш, вперше в перекладі українською 1857-го року. Через 147 років його видає львівське духовне видавництво «Свічадо».

Звертання Гоголя до віруючих покликані перетворити релігійний **обов'язок на усвідомлене залучення** до таїнства: «Літургія («спільна служба» з грецької) — твір Божий і людський одночасно, адже вірні, що перебувають у храмі, не є, та й не сміють бути пасивними глядачами...» Письменник тлумачить метафорику Божественної Літургії, паралельно співіснуючи у власному тексті як проповідник і як історик. Гоголь-історик заглиблюється в прахристиянські витоки Божественної літургії: «Диякон стоїть на амвоні з піднесеним вгору орарем і виголошує: «Двері!» Двері!» Колись цей заклик був звернений до воратарів, що стояли біля вхідних дверей та пильнували, щоб ніхто з поган глумливо і богохульно не увірвався до церкви, бо в давнину християнським богослуженням часто перешкождали». Гоголь-проповідник настроює на відповідну атмосферу таїнства: «Нині цей заклик стосується до присутніх у храмі, щоб вони берегли свої серця в любові, щоби до них не закрався ворог любові; та щоб двері їх уст і вух були

«Гоголя як людину знало дуже мале коло осіб. Навіть з друзями своїми він не був уповні відвертий. Не любив говорити ані про свій моральний настрій, ані про свої житейські обставини, ані про справи родинні... Різні люди, що знали Гоголя в різні відтинки його життя, могли повідомити про нього одне одному різні свідчення...»

С.Т.Аксаков. Історія мого знайомства з Гоголем

відкриті для слухання Символу віри». А Гоголь-белетрист (у сенсі красномовного письменства й драматичної інтриги) знаходить місце й на такий пасаж: «Коли в Божому храмі лунає прекрасний спів Серафимської пісні, диякон стоїть у вітарі і віє віялом над відкритими Чесними Дарами, щоби туди не потрапила якась комаха».

Підготував видання отець Др Микола Комар. Є тут також «Душа і дух Миколи Гоголя» — короткий екскурс від упорядника в умови написання «Роздумувань про Божественну Літургію», історія перетворення Церкви в Російській імперії на інструмент служіння державі.

Цитата «найгірший ворог гоголезнавців — сам Гоголь» запозичена із ґрунтовної наукової монографії **Павла МИХЕДА Пізній Гоголь і бароко: українсько-російський контекст**. Як і в кожному жарті, тут чимало правди. Автор започатковує дослідження тезою, що Гоголь надається до будь-якої інтерпретації: від суперархаїчної до гіперсучасної. Це велике достоїнство письма, а разом із тим і нелегка проблема (де ж вона, істина?!), і плідний ґрунт для суперечок.

Перші розділи подають широкий огляд гоголезнавчої науки — найбільш ретельні бібліографії, найбільш оригінальні статті та монографії тощо. Можливо, цій книзі більше пасувала б назва-навіпаки: «Бароко і пізній Гоголь», адже більшу частину тексту автор присвячує детальному вивченню поетики барокового стилю, подекуди звертаючи увагу на те, як ці особливості виявились у стилістиці Гоголя. Проте висновки не залишають сумнівів у необхідності такого насиченого (цітатами, фактами, тезами) огляду бароко: «Маючи виразно бароковий профіль, національна художня матриця, як своєрідний палімпсест, проступає з різним ступенем виразності протягом всієї творчості письменника. І відкриває свої таємниці саме крізь призму бароко».

Вузлова проблема гоголезнавства, на думку автора, — «Гоголь і Україна». Наголошуючи на вибуховій риториці, на зрос-

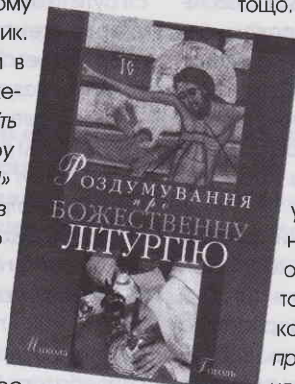
танні притягальної сили слова в добу бароко. Павло Михед централізує свою працю довкола мови Гоголя, який витворив згаданий вже особливий ідіолект російської мови: «Українська «картина світу», представлена у системі російської мови, породжує своєрідну енергію «зрушення» у мові. Конотація, що генерується у новому контексті, формує могутній потенціал мовної творчості. Це і є один із «сокрытых двигателей» розвитку російського слова». Чимало російських учених — інтерпретаторів творчості — Гоголя наголошували на цьому і нічого соромного не вбачали.

А деякі сучасники, що живуть в Україні, і досі порскають жовцю, коли бачать переклад Гоголя українською. В одному з кіосково-бульварних журналів я випадково знайшла аго-ністичну рефлексію на видання «Тараса Бульби» українською мовою (за редакцією Євгена Поповича та Івана Малковича): «Переводить Гоголя з язика, на котомор он мыслил, чувствовал, творил, на украинский, не столь просто, как носиться с его этническими малороссийскими корнями. (...) Излишне оценивать или обсуждать

цели подобного «перевода»: они красноречивы и вполне саморазоблачительны — как любая гаденькая подлость, выведенная на свет». Риторика останньої фрази виключає будь-яку підозру на науково обґрунтовані претензії автора статті (вказувати прізвище — зайва послуга Геростратові). Але, на жаль, такі «порсання» симптоматичні. Павло Михед цілий розділ монографії присвячує аналізу вказаного перекладу, мотивуючи, чому перекладачі зупинилися саме на таких географічних назвах і поняттях тощо. Перекладів «Тараса Бульби» українською мовою зараз налічуємо більше десяти — існує своєрідна **виправдана** традиція перекладу культурно-історичних топосів Гоголя з російської на українську.

Маятник «російське-українське» в контексті творчості «найбільшого ворога гоголезнавців» не зупиняється взагалі й постійно рухається. «Немає потреби «приватизувати» Гоголя. Діло це безнадійне», — завершує свою книгу Павло Михед. І далі: «Нікому не вдасться вирвати Гоголя із міцних уз його приналежності до України не тільки за місцем народження, але й за виразним національно-етнічним профілем письменника, якими б вигадливими не були витівки дослідників».

Микола ГОГОЛЬ. Роздумування про Божественну Літургію. — Л.: Свічадо, 172 с. (с); **Павло МИХЕД. Пізній Гоголь і бароко. Українсько-російський контекст.** — Ніжин: Аспект-Поліграф, 208 с. (о)

СПІРИТИЧНИЙ СЕАНС ІЗ ЯБЛУКОМ

Уречевлений — біографом, белетристом, актором, бабусяною вечірньою оповідкою — життєвий відтинок іншої людини тче нерівну нитку пам'яті довкола нас. Десь вона ворохобиться грубим вузликом, примушуючи розплутувати, десь ревниво штрикає неуважного пальця, десь тривожно снує й намагає наше дійсне... Кожне таке діткнення минулого розширює наше реальне.

Квадрат чотири на чотири, дерев'яна скринька, мішечок тютюну, пригошня жита (пригошня життя?)... Жінка. Без макіяжу, без вишуканих фемінних дрібничок, без статі, — руки, грубе полотно, голос, слова. І — яблуко. Велике, звабливе, червоне, живе... як сумовиті рядки поживклого автографа.

Галина СТЕФАНОВА: вистава за мотивами творів Василя Стуса «Палімпсест». Слово — їй.

I. АЛФАВІТНЕ КОЛО

... Почуття міри — останній дар Божий, як казали давні греки. Ніхто не може знати, яким даром його обдаровано, де почуття міри справжнє, а де — ні. Взагалі театр — річ дуже суб'єктивна. А моновистава — це над-суб'єктивна річ. Коли ти на сцену виходиш, то й режисер, і художник, і співавтор, і консультанти, і рідні, — вони всі залишаються там, за рампою, ти залишаєшся один. Якщо ти не будеш натискати — із найкращих міркувань — на больові точки, ти ніколи нікого не зачепиш. Тому я вважаю, що це повинно бути суб'єктивно.

Коли ти говориш про когось — про поета, героя, героїню, того, хто є предметом вистав, — ти можеш говорити тільки про те, що тобі особисто найбільше горить, що особисто для тебе найбільше цікаво, що для тебе є потребою бути осмисленим, трансформованим у собі й через себе, тільки тоді ти насправді маєш шанс бути почутим.

II. ШЛЯХ

... Оцей передпрем'єрний показ (це ще не прем'єра!) — тільки початок дороги, початок роботи. У нашої творчої групи думки розділилися. Не всі вважають, що варто показувати неввершене. Але переважила думка, що це настільки складна й неоднозначна робота, що зараз треба зрозуміти, де ми стоїмо: чи можна це робити, чи можна так робити, чи варто продовжувати. Виявилось: когось усе дуже зворушило, когось потрясло, а хтось активно не прийняв і не сприйняв, поставився активно вороже.

То — ставлення до мого героя, скажімо так. Якщо б Стус думав про те, щоб усім догодити, щоб у всіх викликати тільки позитивні емоції, тільки суголосність, тільки сприяння, тільки приязнь, він би ніколи не відбувся. Тому в мене немає ілюзій, що вистава поставила всі крапки над «ф», що вона відразу допоможе всім збагнути Стуса. Боже сохрани! Це — просто вистава. У тому величезному, бездонному океані-космосі, ім'я якому Василь Стус, така маленька особа, як актриса Галина Стефанова, намацала свою крапку й намагається перебувати там, міркувати, бути, грати.

III. МЕДІУМ

... Я щаслива, що мені вистачило відваги — людської, не тільки акторської — у цей момент, коли ще так багато роботи, відважитися зібрати людей дуже серйозних. Це не був звичайний «глядач з вулиці», якого іноді легше в чомусь перекопати, аніж тих, у кого насправді є свій Стус. І що мені вистачило відваги вийти до них і у свій спосіб, своєю мовою, акторською, театральною, сказати: панове, у мене теж є свій Стус, і сьогодні він — такий. Можливо, у жовтні — дасть

Бог, ми доживемо до прем'єри — це буде дещо інша вистава. Я сподіваюся, що вона буде досконаліша, глибша, може, безпосередніша в чомусь.

IV. РУКА ДО РУКИ

... Ця вистава не потрібна масовому глядачеві. Взагалі, це поганий вислів — масовий глядач: коли серйозна робота, завше хочеться, щоб прийшли індивідуальності, прийшли окремі люди до зали. Щоб ти говорив ніби до всіх разом, але й до кожного зокрема, і щоб кожен із них відчував, що ти готовий саме з ним сьогодні про щось говорити. Що більше буде такого суб'єктивного — маленьких чи великих, вистав, думок, віршів, есеїв чи книжок, — то цілішою буде палітра, цілішою буде гамма. Бо не може бути одного Стуса на всіх, одного Шевченка, одної Лесі Українки. Воно має сенс, коли існує моє, приватне, суб'єктивне.

Парадокс у тому, що чим суб'єктивніший і виразніший для мене хтось, тим швидше я готова поцікавитись: а який же він ваш? що ж ви там відкрили для себе такого, що я для себе не відкрила?

VI. МЕТАФОРИ

Коли ти пробуєш щось перекласти мовою театру, це насправді дуже непросто. Це — трансформація, пошук, який допомагає щось сказати, що потім стає метафорою або ні. «И поражение от победы ты сам не должен отличать», — сказав Пастернак. Не знаєш, чи в результаті щось зі знайденого спрацює, навіть якщо на репетиції воно здавалося сильним. Насправді все вирішує тільки глядач.

... Спочатку була задумка, що яблуко має бути багато. Потім художник вирішив, що яблуко має бути одне. Я майже збунтувалася. Потім виявилось, що одне яблуко може сказати набагато більше. Коли до Стуса нарешті дійшла посилка з яблуками, вони були гнилі. Коли ми читаємо «ці яблука тримала у руках моя дружина», нам видається, що це бозна які прекрасні яблука. Усього цього у виставі не скажеш. Але коли я тримаю те яблуко у руці, моє знання контексту передається якось глядачам. Хто знає, як...

***

... Вистава — результат багаторічної співпраці з Дмитром Стусом, без нього це все було б неможливе, як і без Романа Веретельника, із яким на кожному етапі роботи все вивірялося до коми. Величезну участь у цьому взяв режисер Микола Мерзлікін, він зважував усе очима іншого покоління. Дуже підтримали мене Ліга українських меценатів, Театральний центр ім. Леся Курбаса, Гуманітарний центр ім. Василя Стуса.

Записала Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО

САМ НА САМ З УСПІХОМ

Київський художник **Сергій ПОЯРКОВ** днями відбуває до Лос-Анджелесу, де, як член журі, спочатку визначатиме сьогорічних переможців Габбардівського конкурсу «Письменники/ілюстратори майбутнього», а тоді братиме участь у урочистій церемонії нагородження. Окрім С.Пояркова та не менш відомих його колеґ-суддів (згадати, бодай, легендарного фантаста Роберта Сілверберґа й не менш уславленого ілюстратора Френка Фрезетту), на церемонії очікують «цвіт» Голівуду — Джона Траволту, Тома Круза, Девіда Кередіна, Джейсона Лі... У наступному числі Кг опублікує репортаж з-за океану, а сьогодні ми з'ясували, що ж то за конкурс такий іменитий?

С.П.: — Рон Габбард — відомий письменник-фантаст, творець діанетики, чудовий фотограф і видатний мандрівник — багато років тому (нинішній конкурс ювілейний, двадцятий) заснував благодійний фонд на підтримку початкуючих авторів, літератів та ілюстраторів, що працюють у різних жанрах фантастики. Підтримка — через конкурс, куди усі бажачучи безкоштовно надсилають свої твори. Участь — анонімна. Журі визначає по 12 номінантів серед письменників та художників. Ось їх і запрошують на щорічну церемонію нагородження коштом організаторів (переліт до Америки, проживання в доброму готелі впродовж 4-5 днів і «добові» у вигляді чека на \$500). Один із дванадцяти письменників та ілюстраторів одержує Гран-прі — чек на \$4000 та сам розкішний приз, що коштує, напевне, ще більше. Сама церемонія відбувається в щоразу нових престижних місцях — у Бібліотеці Конґресу США, у НАСА, на Алеї зірок у Голівуді. Нинішня відбудеться в славетному готелі-палаці Беверлі Гілз.

Конкурс є, насамперед, прекрасним трампліном для молодих митців. Окрім вельми привабливих, справді благодійних умов участі, 24 номінанти опиняються серед найвідоміших метрів світової фантастики: на церемонію з'їжджаються володарі головних «фантастичних» премій світу — Хьюго й Небула, автори бестселерів та лонґселерів. Вони читають для щасливих номінантів лекції про те, як зробити кар'єру на книжковому ринку, та ведуть майстер-класи.

з Робертом Сілверберґом

майстер-клас

Кг: — Повернемося до Вашої власної історії участі в конкурсі «Ілюстратори майбутнього»...

С.П.: — До кожної церемонії організатори випускають книжку, куди входять оповідання дванадцятиох фіналістів, проілюстровані дванадцятьма художниками-переможцями (щось таке, як до фіналу вашої «Книжки року» виходить збірка «Український best»). Ці книжки в Америці доволі

популярні, незрідка потрапляють у списки бестселерів, перевидаються. От з такого щорічника я й довідався про умови участі (те-

пер цю інформацію можна знайти і на сайті конкурсу) і надіслав свої роботи. Влітку 1991-го, за два тижні до пучу ГКЧП, я поїхав до США. Пізніше довідався, що під час того перевороту до редакції газети «Комсомольское знамя», де друкувалися мої малюнки, приходили «мистецтвознавці у штатському» з вимогою надалі відмовитися від послуг антирадянського автора Пояркова. На мене ж у той сам час за океаном чекав сюрприз — присудження Гран-прі серед ілюстраторів!

Кг: — І що це Вам дало?

С.П.: — Конкурс Рона Габбарда дуже престижний в Америці. Якщо у вашому CV з'являється рядок про участь у його фіналі, не кажучи вже про Гран-прі, — ви матимете

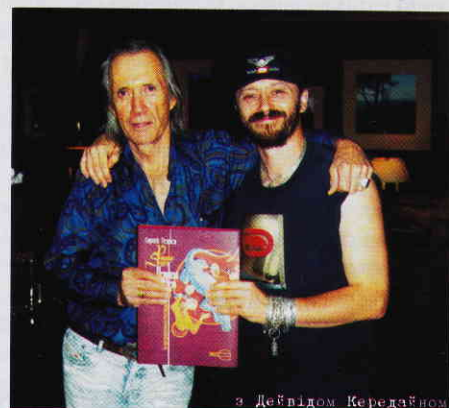
більші шанси отримати солідне замовлення. Свого часу з цього конкурсу починали кар'єру такі нині популярні автори, як письменник Дейв Волвертон або ілюстратор Боб Егтон. Великі американські видавництва, що спеціалізуються на фантастиці, уважно стежать за конкурсом і, зазвичай, одразу ж пропонують не лише володареві головного призу, а й фіналістам вигідні замовлення на оформлення книжок. Так було й у мене — одразу по нагородженні дістав замовлення на одну книжку, потім ще й ще. Замість двох тижнів, як планував спочатку, я пробув у Сполучених Штатах дев'ять місяців. А по поверненні до Києва купив на зароблені гроші квартиру.

Кг: — Тобто, Поярков — як втілення «американської мрії»...

С.П.: — Так, нахабна молода людина бозна звідки — мало не з дерева зліз — з абсолютним незнанням англійської мови, їде за океан і перемагає. Тоді швидко опановує мовою, робить кар'єрні успіхи й вже може бути прикладом для самих американців, — це ж утілення того, для чого конкурс Габбарда й засновано. Саме через це мені й запропонували увійти до складу суддів конкурсу. І сьогодні вже я читаю лекції для переможців про технологію успіху.

Кг: — Ви агітуєте молодих українських художників пробувати свої сили в цьому конкурсі. Хтось уже наслідував Ваш приклад?

С.П.: — За всю двадцятирічну історію конкурсу фіналістами були автори з п'ятдесяти країн. У письменницькому фіналі, зрозуміло, найчастіше фігурують американці або представники англословянських країн. А от у фіналі ілюстраторів друге після американців місце посідають українці: восьмеро ставали номінантами й ще двоє, крім мене, завойовували Гран-прі — Денис Мартинець із Києва та Яна Явдошук із Луганська.

з Девідом Кередіном

Кг: — Отже, неможливе — можливо?

С.П.: — Саме так. Ось адреса:

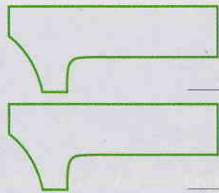
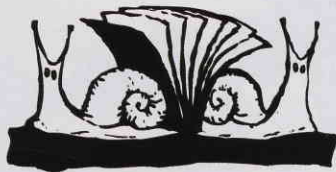
L. RON HUBBARD'S ILLUSTRATORS OF THE FUTURE CONTEST P.O. BOX 3190 LOS ANGELES, CA 90078.

Надсилайте!

Інтерв'ю взяв Костянтин РОДИК Кг

ОДИНАДЦЯТИЙ 11 ФОРУМ ВИДАВЦІВ У ЛЬВОВІ

16-19 ВЕРЕСНЯ 2004

ПРОГРАМА
Книжкова виставка-ярмарок
День фахового спілкування
День Польщі
День дитячого читання
Літературний фестиваль
Книжковий конкурс
"Книга Форуму-2004"
Акція "Час читати!"

а також:
акції, презентації, семінари,
круглі столи, зустрічі
з авторами,
формальне і неформальне
спілкування книжкових
людей
та інші поважні й неповажні
події

Форум сьогодні:

- 582 учасника
- понад 3500 кв.м. виставкової площі у Палаці Мистецтв
- понад 220 книгарень, бібліотек, приватних підприємців, авторів, фондів, спілок, громадських організацій, що займаються видавничою діяльністю
- 208 акредитованих журналістів
- понад 50 тисяч відвідувачів

Запрошуємо всіх, хто не байдужий до книги,
а також бібліотеки, книгарні, приватних розповсюджувачів та поліграфічні підприємства

Безкоштовна безстендова участь та акредитація надається бібліотекам і книгарням за умови надсилання заповненої заявки

Усю необхідну інформацію
щодо участі у Форумі
Вам нададуть у дирекції:

79005 Україна, м. Львів, а/с 6644

Тел./факс (0322) 76-46-94, 76-41-52

e-mail: forum@snail.lviv.ua <http://www.snail.lviv.ua>

УВІМКНИ МІСТО

т/ф 220-04-12 WWW.RADIO.KYIV.FM

Відтепер про новини у книжковому світі можна дізнаватись не тільки з преси та Інтернету.

Щочетверга з 16:30 до 17:00
На хвилі «Радіо Київ» — про всі книжки і всіх письменників.

Тільки на хвилі 98 FM — унікальна можливість зустрітися з живими класиками у прямому ефірі.

Дізнавайтесь нове про книжки разом із «Радіо Київ» та журналом «Книжник-review».

Читайте українське!

Нема такого місяця, де репрезентована вся мапа українського книговидання. Цієї картини нема навіть в таких великих книгомоніторингових центрах, як «Книжник-ревю» (2004, ч.4)

Погуляв по сайті «Книжника» — схоже, що сильне видання... Там завжди цікаві рецензії, професійні, виважені, часто буває, що подають про одну книгу дві, звісно, різні за змістом - це заохочує аналізувати... На жаль, ходять чутки, що друковану версію «Книжника» «заморозять», принаймні на літо... Прикро буде, якщо журнал прикриють... (08.06.2004)

САМ НА САМ ІЗ ГОЛОСОМ

АНДРІЙ СЕРЕДА: ПИВО

Лідер групи «Кому Вниз» — один із тих митців, хто у власній творчості найбільше звертався до Шевченка. Тому саме йому поставлене питання: «Чи може стати модним і популярним Тарас Григорович Шевченко?»

А.С.: — Робити Шевченка модним в усьому народі, на всю Україну — ідея абсурдна і неможлива. Будь-який класик є популярним у певному колі, у певному товаристві. Серед національно свідомих і вірячих людей Шевченко таким є і буде; вони вже йдуть його шляхом, бо сьогодні він актуальний так само, як актуальним є створення держави. Шевченко дедалі швидше стає все більш невідомим, ніж не популярним. Не можна відкараскати, відірвати Шевченка від соціуму. У країні, яка не відчуває себе вільною, при тому стані рабства, другосортності, хуторянства, комплексу меншовартости, за яких досі перебуває суспільство, неможливо синтезувати Шевченка як особистість, культивувати його творчість, спрямовану на творення нації. Серед нас занадто багато людей, які ще не з'ясували для себе, чи вони є українцями. А для неукраїнців Шевченко закритий, герметизований — до нього людина приходить, генетично відчувши природний потяг. Зараз відбувається те, чого хотів добитися Адольф Гітлер: море розважальної музики, побільше шнап-

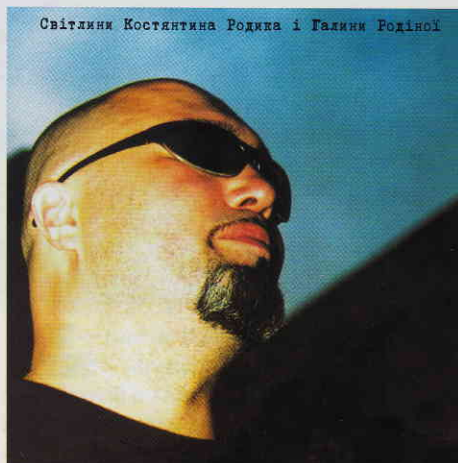
су — і вони самі повиздыхають. Таким чином нівелюється молодь (яка чисто фізіологічно є найактивнішою), аби вона не брала участі у суспільному житті. Один приклад: начебто гарні люди, яких знаю понад десять років, із великою злістю насіли на мене, коли під час офіційного святкування на Співочому полі я виголосив лозунг «Слава нації!». Ніколи в житті не знав, що це поганій лозунг, і чим він гірший за «Слава Україні!»? Нація, націоналізм — це прекрасно, це нормальний соціо-економічний, культурний стан. Це — ринкова економіка. Це — розквіт.

Кр.: — «Кому Вниз» називають готичною групою. Ви звертаєтесь до Шевченкових текстів. Що готичного Ви знайшли у Шевченка?

А.С.: — Я шукав для себе означення власне готики — що то є таке? І зовсім випадково знайшов відповідь у Євгена Маланюка. Він чи не найперший із наших гарних поетів звертався до готики, вважав себе людиною не скіфсько-еллінського, а варязько-римського спрямування. Представником тої культури, що через готику народила західну цивілізацію. Готична музика — це біла музика, дуже енергетична. Саме тому вона зараз і потрібна. Це не джаз, це не роздуми. Це, дійсно, — культивация сили, але не грубої, не дурної. Якщо не брати лірику, Шевченко — радикальний, активний, цілком готичний. У нього не синтаксичні чи ритмічні, а діалектичні якісь речі, і найголовніше — величезна енергія. Саме тому владі він не потрібний, влада його боїться.

Кр.: — В такому разі маси до Шевченка швидше можна привести засобами культури й мистецтва, не звертаючись до офіційної політики?

А.С.: — Шевченко завжди через

— ЦЕ ВЖЕ СИМВОЛ

свою творчість був одним із кращих політиків. Через усякі негаразди, які були звалені на Україну, виховано кілька поколінь із дуже великою інертністю розуму, думки. У нас поки що не існує ані менталітету, ні традиції, ні національного руху. Та чи інша творча людина може пропагувати Шевченка, і це буде поодиноким спалах. Але публіці потрібне постійне виверження власне цієї енергетики, цього творчого сім'я на її голови, у її серця. Постійно може це робити тільки державна машина через пропаганду не лише Шевченка, а будь-яких національних надбань, що існують в Україні, якими вона може гордитися.

Кр: — А якщо змінити імідж Шевченка, залучити сучасні PR-технології?

А.С.: — Правильно, обов'язково треба, — а яким же іншим чином? Із нього свого часу створили кріпака в шапці з кожухом, а тим більше на банкнотах! Взагалі — це жах: косооке яєсь створіння, зовсім незрозуміле... Дуже мало людей знають його справжній образ, справжню біографію, читають того ж Бузину, бо не знайти іншого (Бузина — некрофіл. Він відноситься до богузливих людей, що, як шакали, як гієни на мертвому тілі розсідаються). За бажання, звичайно, можна знайти не лише Шевченка, але й гарну сучасну українську літературу. Проте, скажімо, молодь вже нічого не потребує. Крім пива. Пиво — це не напій, це — символ млявості й розумового отупіння. Такі люди й

без Шевченка все знають. Вони говорять про Київ, яка це гарна європейська столиця, лузгаючи насіння й кидуючи лушпиння собі під ноги. Молодь сидить у гівні й дивиться, як красиво столичний мер на центральному державному майдані робить оті арокки, мостики, неначе у себе в селі, руйнуючи старовину — ті самі Ілляцькі ворота.

Кр: — Як Ви ставитесь до інших культур у Україні?

А.С.: — Ядесь прочитав таку класну штуку, як «Україна — для українців». У своєму первні це — не шовінізм. Це — ситуація, що склалася в нашій державі. Титульна нація тут не є панівною, вона має найменше від усіх прав, мови не існує, культура затискується. Тобто, це болоче гасло. Якщо в країні все нормально з титульною нацією, тоді все гаразд і з меншинами. Тоді не виникають (а згодом вони стають дуже сильними) такі утворення, як скінгеди, будь-які расові рухи. Їхній розквіт — це нормальна реакція на бездіяльність влади. І боротися з ними неможливо радикальними способами. Це схоже на рак. Якщо організм людини нормально розвивається — все гаразд, а виріжеш пухлину в одному місті — вона виросте в іншому. До інших культур я ставлюся нормально, поки вони не залазять на мій дитячий майданчик. Кожний має існувати на своїй території. Якщо хочеш існувати на нашій — поважай культуру країни, на території якої живеш.

Розмовляла Галина РОДІНА **Кр**

ХРОНІКА

... У рамках проекту НАУКМА «Академічні книги» відомий перекладач **Анатолій ПЕРЕПАДЯ** здійснив переклад на українську мову твору Ф.Рабле «Гаргантюа й Пантагрюель». А працю **Ж.Бодріяра** «Символічний обмін і смерть» у рамках Програми «Сковорода» й за підтримки МФ «Відродження» — відомий письменник **Леонід КОНОВИЧ**.

... 800-сторінкову книжку-білінгву «Українська поезія» за підтримки **Мінкультури РФ** видано в Москві, до роботи долучилися також НСПУ, видавництво «Русская семья» (Москва), письменник **Ігор Качуровський** (Мюнхен, Німеччина). Тим часом ув Україні найбільша торговельна книжкова мережа «Буква» вже майже два місяці не бере на реалізацію української книжки.

... Засвідчити потребу невідворотних змін у державі й літературі напередодні розширення ЄС та президентських виборів вирішив «Потяг 76», вигулькнувши з нетрів Павутини на свій третій он-лайнний рейс. Підтримали літературні гастролі **Юрія АНДРУХОВИЧА** та **Олександра БОЙЧЕНКА** музики гурту «Перкалаба».

... Об'єднання українців Росії висловило обурення з приводу відтягування відкриття Бібліотеки української літератури в Москві, яка від грудня 2000-го року має статус державної установи культури російської столиці. Із цього приводу до Путіна та Лужкова Українська Всесвітня Координаційна Рада звернулася із закликом «**підкріпити слова про віковичну дружбу українського й російського народів невеликою конкретною справою** — надати Бібліотеці пристосоване й готове для використання приміщення».

... Вітаємо народжених серпнем літератів **Ніну БІЧУЮ**, **Василя ГЕРАСИМ'ЮКА**, **Валерія ШЕВЧУКА**, **Леоніда КОРДУНА**, **Василя БАРАДЯНУ**, **Сергія ЖАДАНА**, **Андрія БОНДАРА**, **Юрія ІЗДРИКА**, **Павла ЗАГРЕБЕЛЬНОГО**, **Романа ЛУБКІВСЬКОГО**, **Степана ПРОЦЮКА**, **Олександра ГЛУШКА**, **Миколу ЗАКУСИЛА**, **Олександра ГРИЦЕНКА**, **Павла ГЛАЗОВОГО**, **Івана ЦИПЕРДЮКА**, а також літературознавців **Миколу СКОРСЬКОГО**, **Григорія СИВОКОНЯ**, **Миколу ЖУЛИНСЬКОГО**, експертів «Книжки року» **Ігоря ОСТАША** та **Ігоря ОСТРОВСЬКОГО**, а також директора видавництва «Центр Європи» **Сергія ФРУХТА**!

Кр

Світлина Костянтина Родика

ПРИМЖИ ІСТОРІЇ

Історія — панна, яка давно втратила цноту. Кожний, хто добирається до неї, починає перегравати (чи то пак — переписувати) на свій кшталт. Ніколи не хвалиться, що знає історію дуже добре. Вона мінлива й слизка. Усе, що ми знаємо, — це лише чийсь суб'єктивний погляд на ту чи іншу подію. Історія — динамо. Вона бавиться із сильними світу цього, то обцілюючи їх славою й шаною, то викидаючи на смітник зневаги. Смітник завжди залишається смітником. Іноді вельможна панна приходиться туди й витягує когось, причепурює й знову садить на трон, щоб потім...

Марія КРИШТОПА

Серед таких «продинамлених» — Іван Мазепа. Людина, із якої лише нещодавно зняли анатему (хто сказав, що церква не цікавиться політикою?). Гетьман, чия біографія поросла гілками легенд і пліток. Гнучкий політик, талановитий поет, щедрий меценат і вродливий чоловік із репутацією ловеласа. Він завжди був для письменників спокусливим героєм, життя якого можна загорнути в павутиння слів і чекати успіху твору. Кожний знаходив у цій багатогранній особистості щось своє,

близьке, рідне: Володимир Сосюра — вигнанця, якого не зрозумів народ; Богдан Лепкий — нещасливого закоханого. Адже історія кохання Мазепи та його похресниці Мотрі Кочубеївни проходила під знаком заборони, як і любов Лепкого до двоюрідної сестри Ленди. Зараз нарешті маємо книгу **Івана ОГІЄНКА Розп'ятий Мазепа**. Ті, кому раніше доводилося читати праці Огієнка про Мазепу, добре пам'ятають ці брошульки, схожі на самвидав. Читати їх можна було лише з поваги до автора — надзвичайно цікавого історика й письменника, який завжди молився за душу гетьмана Мазепи. До речі,

Видавничий проект фундації імени Митрополита Іларіона (Огієнка) «Запізніле ворота» розпочав видання цілої серії творів цього письменника.

Але повернімося до історії чи радше — до гетьманів.

Ще однією постаттю, яка викликає доволі суперечливі думки й репліки, є Богдан Хмельницький. Тарас Шевченко свого часу доволі сміливо вклав ув уста України слова: «Якби була знала, у колисці б задушила, під серцем приспала». Прікі слова для того, хто й так пройшов через певну кількість дантових кіл, якщо не через всі. Зрада коханої жінки, смерть сина, втрата маетки, довіри. А що, чорт забирай, робити людині, яка все втратила, як не бунтувати? І що робити, якщо люди тобі повірили, повірили у твою могутність, харизму, а мета виявилася такою далекою, як чаша Г'раала. Та Хмельницький, якби знав, сам би себе приспав. Але, доки ми живемо,

СЕРГІЙ КРИМСЬКИЙ: «КЛАСИКА Є ЗАПОРУКОЮ

Сергій Борисович КРИМСЬКИЙ — відомий філософ; коло його наукових інтересів важко окреслити — настільки воно широке. Проте проблеми культури займають тут провідне місце. Тому питання про роль класики в житті сучасного суспільства виглядало абсолютно природним і доречним.

С.К.: — Кілька років тому Альфред Шнітке написав про те, як режисер Клімов запропонував йому написати музику для документального фільму про авіаційний парад у Тушино. Відеокадри зображали віражі літаків. Шнітке попросив поставити будь-яку музику, щоб уявити, що в принципі можна пристосувати до цього видовища, а що — ні. Випадково в режисера був запис Місячної сонати Бетговена. Його поставили, й усі присутні були вражені тим, що графіка віражів і рух мелодії буквально співпадали. Шнітке сказав: музику писати не потрібно, музика вже є. Але для себе він зробив важливий висновок: в історії культури існують певні стереотипи.

Кр: — Тобто, віраж літака й мелодія Бетговена, як результати діяльності людини, підкоряються спільним законам?

С.К.: — Існують архетипи, які є постійними матрицями нашої творчості. Класика, на мій погляд, є результатом співпадання з архетипами

людської творчості. Класика в культурі — це ті постійні норми й зразки, які свідомо чи несвідомо володіють нашим духом, нашою свідомістю, нашою творчістю. У культурі (а сучасна культура — це дуже складне утворення) йдуть постійні процеси трансформації, запозичень; проте культура була й залишається нормою смислотворення буття. Норма — річ консервативна. У роботі із нормою завжди утворюються ситуації відхилення та обов'язкового повернення до неї. Відхилення по тому шляху, який залишає можливість повернення. Так ось, класика є у складному культурному процесі сучасності критерієм і самої норми, і відхилення від неї.

Кр: — А як же мода? І чи можна говорити про «модну класику»?

С.К.: — Мода панує в паракультурі (до неї я відношу й масову культуру). Там цінності живуть декілька тижнів чи декілька місяців. Але культура — це не тільки те, що змінюється. Культура, так само, як і історія, це насамперед те, що зберігається. Те, що є інваріантним відносно плинності часу й плинності нашого життя. Можна сказати, що над справжніми класичними творами,

справжніми культурним цінностями, утворюються «часовороти». Час ніби замикається навколо них. У підручниках із філософії писали про те, що розвиток йде за спіраллю. Я завжди питав: а всередині що — дірка? Розвиток завжди «накручується» навколо незмінних цінностей. Незмінних у певному розумінні. Скажімо, компаративістика довела, що в історії світової літератури є всього дванадцять сюжетів. А все інше — варіації, перетворення, трансформація й взаємодія цих дванадцяти сюжетів. Класика — це те, що дає матеріал для трансформації, відомі та інтерпретації. У цьому розумінні вона — модна завжди. У тому її цінність.

Кр: — Це — щодо класики взагалі. А якщо говорити про конкретний класичний твір?

С.К.: — Цінність мистецького твору вимірюється кількістю можливих інтерпретацій. Нашими сучасниками є і Бетговен, і Шевченко, і Шекспір — це означає, що їхні твори генерують все нові й нові можливості інтерпретацій. Справжня класика живе інтерпретаціями, можливими інтерпретаціями, тим, що залучає нас до вічного, нетлінного, що дозволяє нам долати плин часу. Тому що в часу є дуже страшна драматургія. Минуле є остаточним. Теперішнє є плинним. А майбутнє є нездійсненим. Лякаюча подвійність, яка поряд із народженням

у нас залишається надія щось змінити. А ще — віра в людей, у те, що люди, у яких вірив, зроблять усе, щоб виправдати твою довіру.

Історична монографія **Миколи КОСТОМАРОВА** **Богдан Хмельницький** навряд змінить вашу думку про цього гетьмана. Хіба що

зумієте поглянути на нього, як на людину з такими ж сумнівами, із таким же болем, як у вас. Правда, ніколи не можна побувати в чужій шкурі. Ми занадто сприйнятливі до стереотипів. Маленькими цвяшками-дідьками влізають у нас чужі, вдало декоровані думки. Скажіть відверто, хто з вас плювався, переглядаючи фільм «Вогнем і мечем»? Отож. Сприймати значно легше, ніж відкидати, аналізуючи. «Бодай тебе, Хмельниченьку, перша куля не минула», — таке побажання в народній пісні (у цій книжці). І далі:

*Бодай того Хмельницького
Перша куля не минула,
А друга устрелила,
У серденьку уцілила.*

Знаєте, мабуть, лише одна дума, записана Костомаровим, заспокоює, що люди все ж таки іноді залишаються людяними (вибачте за повтори): *Зажурилася Хмельницького сивая голова, Що при ньому ні*

сотників, ні полковників нема;

Час приходить умирати, нікому поради дати!

І ще про одну книгу, ще про одного гетьмана — Кирила Розумовського. Роман-хроніка **Миколи ЛАЗОРСЬКОГО** — це і є той суб'єктивний погляд, про який згадувала раніше. Прочитайте. Ми дуже рідко зазираємо до підручників історії. Усе правильно. За сьогоднішнім не встигаєш слідкувати. До дідька банальності про те, що, хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього. Тут певності не вистачає, щоб повірити, що те майбутнє взагалі буде.

Художні книжки читаються легше — якось поєднуєш приємне з корисним. Крім того — отримуєш готову оцінку героїв. Правда, тут є небезпека сприйняти вигадане за правду, яка часто буває зовсім іншою. Згадайте «оповідки» Андре Моруа про письменників, де він змінює до невпізнаності біографії відомих людей, акцентуючи загалом на їхніх людських слабкостях. Тому, здебільшого, маємо не історичні, а любовно-пригодницькі романи. Але книга Лазорського цікава, як і її герой. Як би не було досягнуто цієї посади — гетьмана. Якою б ціною... Кирило Розумовський — останній гетьман України. Псевдо-гетьман. Ерзац-гетьман. Але ж гетьман! Не відвертайте обличчя від історії. Як кожна панна, обізнана в тонкощах цього життя, вона не терпить зневаги. Спробуйте її полюбити й сприйняти такою, якою вона є. Це — єдиний спосіб жити в гармонії із жінкою.

Кт

Микола КОСТОМАРОВ. Богдан Хмельницький. — Дніпропетровськ: Січ, 843 с. (п);
Микола ЛАЗОРСЬКИЙ. Гетьман Кирило Розумовський: роман-хроніка 18 віку. — К.: Обереги, 656 с. (п);
Іван ОГІШЕНКО (Митрополит Іларіон). Розп'ятий Мазепа. — К.: Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 348 с. (о)

ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ В НООСФЕРНОМУ ВИМІРІ»

покладає смерть, яка є механізмом перетворення майбутнього в минуле. У цьому процесі, який є всезагальним, тобто відноситься й до творчості, і до життя, людині потрібен якийсь пафос нетлінного, вічного. Людині потрібно намагнититись вічністю. Оце намагнічення можливе за умови приєднання класичних зразків, які подолали трагедію часу. Сучасна людина опинилась у важких обставинах, які породили, як говорять на Заході, катастрофізм свідомості, ситуацію присмерку майбутнього, кінця історії... В цих умовах нам необхідні способи не тільки фізичного, але й духовного виживання. Вижити можна коли ви все ж таки надихаетесь якимись зразками вічності духу. Тобто, коли ви надаєте витворам людських рук статусу історичної місії, статусу живлення нашого серця, наших почуттів. Коли в Парижі відомому режисеру Торковському сказали, що в нього рак горла і йому залишилось жити не більше двох місяців, він слухав Пасіона Баха й читав Біблію. Це дозволило йому піднятися на декілька градусів вище смерті, вище знищення. У певному розумінні це відноситься до кожної людини.

Кт: — Але ж культура — це не тільки класика?

С.К.: — Я і не кажу, що культура — це тільки найвищі цінності. Але саме класика виступає метамовою нашого життя. Тобто, тими

зразками чи критеріями, які дозволяють оцінити те, що з'являється сьогодні.

Кт: — Як донести цю культуру до широких верств?

С.К.: — Проблема полягає в тому, що справжня культура елітарна. Як і взагалі всяка справжня творча діяльність. Кожен педагог знає, що коефіцієнт його корисної дії дорівнює ККД паротяга — тобто є одним із найнижчих. Якщо ви запалили двох чи трьох людей — це вже успіх. Думати про те, що класика колись стане масовою — марна справа. Вона ніколи не стане масовою. На це здатні не всі люди. Але рано чи пізно вона може прийти до людини.

Кт: — Теза про елітарність класики вступає в протиріччя з семидесятирічним досвідом культурної політики СРСР, яка у чому продовжується в незалежній Україні...

С.К.: — Це була хибна ідея. Якщо ми згадаємо історію людства, то побачимо, що до 18 сторіччя панувала ідея, що справжнє, святе, духовне, потребує певної місії, посвячених людей. Візьміть приклад нашого Сквороди. Я цим багато займався. Він спеціально затруднює сприйняття свого тексту.

Кт: — Як же функціонує ця класика в суспільстві? Вона недемократична, недоступна кожному, елітарна...

С.К.: — Класика кличе нас народитись

вдруге — духовно. Вона кличе нас до досконалості. Люди, як і фізичні тіла, намагаються зайняти положення, яке якнайлегше досягається — тобто котитись донизу, а не пертись угору. У класиці є те, що в принципі орієнтовано на усіх — вона кличе людину вверх. При цьому вона багатопланова. Перший план її завжди є загальнодоступним. Більш глибокі плани потребують певного культурного досвіду. Освоєння класичного твору — дуже довгий процес, який потребує іноді цілого життя.

Кт: — Навіщо тоді в школі вивчати класичні твори? Той, для кого це буде потрібно, сам прийде до неї. Навіщо ж іншим витратити час?

С.К.: — Класика позначає деякі вічні почуття. Треба назвати їх людини. Хай воно увійде до її свідомості, хоча б як назва. А потім вже ситуації життя наповнять ці позначені класикою місця. Класика створює певну культурну карту, яка є семантичною картою життя. Людина — хоче чи не хоче цього — блукає по цій карті... Існують речі, які, може, меркантильно й недоречні — але від них неможливо відмовитись. Із меркантильної точки зору культура ніколи не була й не буде вигідною. Але вона є запорукою існування людини в ноосферному вимірі.

Розмову підтримував **Юрій ЧЕКАН** **Кт**

РЕФЛЕКСІЇ

ЦЕРКОВНИЙ ШЕВЧЕНКО

Уже стільки сказано про геніальність Тараса Григоровича Шевченка, про те, що він був Господнім рупором, пророком. Хоча давно відомо, що пророків у рідній вітчизні немає, ми вперто продовжуємо їх шукати. Доля великих — бути зброєю в чийось руках. Іноді це навіть було б смішно, якби тільки дозволити собі сміятися з усього не надто доречною.

Марія КРИШТОПА

Я завжди любила книжки **Івана Огієнка**. Вони — ґрунтовні, талановиті, глибокі, патріотичні. Тому із задоволенням взялася читати **Тараса Шевченка**. І

була здивована, і дозволила собі сумніви щодо власної любові. Чомусь очікувалося від Митрополита Іларіона більшої поміркованості, обережності у висловлюваннях. Зрештою — ми завжди очікуємо дуже багато, від тих, кого любимо. Уже на початку автор підносить Шевченка до рівня пророків. Задум Огієнка стає зрозумілим під час прочитання його аналізу поеми «Марія». «Шевченкова «Марія» — це «камінь спотикання» і для релігійності самого автора, і для всіх його дослідників та критиків. У всякому разі, на зовні це «свята» поема». Огієнко звинувачує Шевченка в незнанні біблійних історій, навіть у поверховості. «Так написати — значить нічого не знати про життя Діви Марії!» Що ж, завваги церковного мужа цілком справедливі. Але Огієнко зводить усе до абсурду, стверджуючи, що Шевченко, виступаючи проти коронації Богородиці, виступає проти католицької церкви. Якщо вірити Огієнку, поет, який проігнорував біблійну історію, не полінувався вивчити тонкі нюанси відмінностей між традиціями католицької й православної церков. Доволі категорична думка, яка відштовхує всіх неправославних від шевченкової поезії. Мовляв, Шевченко — пророк, але він належить православній Церкві, а всім іншим до нього — зась. Сам того не завважуючи, Огієнко опускає Шевченка на кілька щаблів нижче: із рангу Господніх пророків — до церковних.

Огієнкові релігійність і патріотизм заводять іноді в такі нетрі, що й сам автор, мабуть, не сподівався. Подекуди за-

пальність руйнує всю науковість цієї праці. Наприклад, грамотно «відхрещує» Шевченка від атеїзму.

Але, захоплючись, розповідає, як поет виступав у своїх творах проти комуністів, погрожуючи їм розправою та Господньою карою: «І всіх комуністів Шевченко відкрито затерігає й наказує: «Дуріть себе, чужих людей, Та не дуріть Бога». І ще: «Комуністи багато перероблюють у «Кобзарі», але Шевченко їм голосно каже-навчав: «Бодай ті діти не росли, Тебе, Святого, не гнівили, Що у неволі народились І стид на тебе понесли». Мова ж іде про «совдепівських» комуністів. Звідки Шевченкові було відомо про їхнє існування та не вельми компліментарні діяння — то таємниця.

Ні, цю книгу варто прочитати. Вона буде цікавою й для мовознавців, і для літературів. Але слід пам'ятати, що Огієнко-

пальність руйнує всю науковість цієї праці. Наприклад, грамотно «відхрещує» Шевченка від атеїзму.

КНИЖКА РОКУ, 2004: НОМІНАЦІЯ «ПОСТАТІ»

У ЦАРСЬКИХ ОБІЙМАХ

Київ дав Москві державність, релігію, культуру. У Петербурзі «направляв кращих своїх синів для виконання публичних робіт і важких задач: от рутья каналов до управління государством». «Беруть утверждать, что от Романовых добро и нужного Киев получил значительно больше, чем после свержения самодержавия». Така вона несправедлива Матір Історія.

Марія ХРУЩАК

Віктор КІРКЕВІЧ, знаний бібліофіл, історик та журналіст, двадцять років гарував над «сучасним істориком

результатом дослідження впливу імператорської династії Романових на Київ». Тема, погодьтесь, цілком таки нетрадиційна. (Останній раз її можна було зустріти в 1913 році, коли імперія святкувала 300-річчя Дому Романових). Автор книги достойно возвеличує рідний Київ — згідно його твердженню, жодне місто в ХХ столітті не дало світу такої кількості великих людей. Як і личить сучасно-

му культурологічному дослідженню, інформаційні джерела, які тільки можуть бути, — спогади, приватне листування, історії-анекдоти, щоденники з власної колекції Кіркєвіча. Ілюстративний матеріал — також із унікальної збірки автора (більшість світлин та гравюр публікуються вперше).

Що ж тут поробляли Романови, починаючи з 1686 року, коли місто остаточно перейшло під владу Московського царства? Крім класичного «жили-творили», відкривали храми та монастирі, навчальні заклади (відкриття Університету Св.Володимира — їхня заслуга). Спершу навіть все було не так погано. Лише із Петра I місто відчуло на собі міцні обійми російських царів. Зникають особливості міста, яке поступово перетворюється на

велике село.

Єкатерина II зробила його одним із головних міст, звідки йшло керівництво землями, відібраними

в Турції чи Польщі. А ось Павел I запросив до міста поляків, з якими прийшли у місто масонські організації. За царя Ніколая I проводилась тотальна русифікація, а за його сина — Александра II — хай і не тотальна, але демократизація.

На початку ХХ століття визріла думка перенести сюди столицю Російської імперії. Адже тут, до появи «національно-визвольного руху», домінували монархічні ідеї, а «радикально настроєного пролетаріату» зі свічкою було не знайти. Зруйнувало всі гло-

автор у своїй праці — ідеаліст, який не цурається гіперболізації та патосу. Його Шевченко — адаптований для християн. Як умілий пастор, Митрополит Іларіон повчає нас жити за принципами творів Шевченка. Про принципи життя самого Тараса Григоровича автор делікатно мовчить, а суперечливі місця у віршах коментує просто: хто ж без гріха...

Але слід віддати належне Огієнкові — він поставив перед собою мету й досяг її. Адже основним завданням Митрополита у всі часи є виховання своєї пастви. Для Іларіона ж важливим було ще підтримання надії у душах своїх співвітчизників, віри в те, що Україна має шанс стати незалежною, що колись всі ті, які змушені жити поза її межами, зможуть повернутися, а їхня вітчизна зможе їх прийняти. Відчайдушно балансує між релігійністю й світськістю, Огієнко створив міт про Шевченка — посланця-визволителя, у могутності якого не виникає жодних сумнівів. Що ж, сумнівів такого штибу тоді було й так задосить. Ми ж дивимось на світ так, як нам потрібно. І яким би наївним не здавався нам погляд Огієнка на творчість Шевченка, та це був його погляд і його часу.

Кр

Іван ОГІЄНКО (Митрополит Іларіон). Тарас Шевченко. — К.: Наша культура і наука, 440 с. (о)
(Рецензії див. також: Кр ч. II '03)

бальні плани, стосовно третьої столиці Російської імперії, вбивство Столипіна в київському Міському театрі.

На підтвердження вагомості внеску династії Романових — Список закладів та вулиць міста, названих на їх честь. Книга російською для того, пояснює автор, щоб «зацікавлені читачі, які не знають українську мову, отримали можливість зустрітись з найбільш інтригуючими сторінками історії нашої столиці».

Сміливо припускаємо, що такі книжки читають спеціалісти та завернуті на історії студенти, яких можна перерахувати на пальцях пінгвіна. Однак, завдяки деяким тележурналістам ми довідали, що документальні передачі, навіть історичні, можуть бути до безтями цікавими та стати масовими в кращому розумінні слова. Думаю, саме у варіанті документального кіна цій книзі гарантовано справжній і заслужений успіх. Популярна форма викладу інформації та домінування авторської інтерпретації відомих подій тільки сприятиме цій справі.

Кр

Виктор КИРКВИЧ. Время Романовых. Киев в империи. — К., 264 с. (п)

ОЛЕКСАНДР БОЙЧЕНКО:

КЛАСИКА — НАЙБІЛЬШИЙ ПРОСТІР ДЛЯ ВСІЛЯКИХ ДЕКОНСТРУКЦІЙ

Олександрові БОЙЧЕНКУ, якого всюди супроводжують захоплені погляди «не-академічних» чительників і осудливі — «академічних», не звикати торсати забронзовілу (і не дуже) класику (і не дуже) в напрямку її спроможності бути «модерною». А раз не звикати, то й певними деталями критик може поділитися...

Кр: — Як, по-Вашому, співвідноситься світова та національна класика? Чи існують для Вас у них «авторитети», яких би в жодному разі не праглося поінтерпретувати?

О.Б.: — Найперша проблема — термінологічна. Я щойно у своїх філологічно убогих Чернівцях пережив черговий скандал, бо назвав Стефаніка некласиком. Але це ж один із найулюбленіших моїх письменників! Просто він не може бути класиком у західному розумінні, бо всі класики повмирали задовго до початку ХХ століття. Тобто, класика в новоевропейському розумінні (наприклад, XVII ст. у французів) — це орієнтація на давньогрецькі й давньоримські зразки. Ну, і чим вам Стефанік нагадує, скажімо, Вергілія?

Інша річ — популярне розуміння класики як вершинних досягнень національної літератури. Тоді наш головний класик — це, звичайно, Шевченко. Але, знову ж таки, у строгому термінологічному сенсі він — не класик, а передовсім романтик. Заплутано воно все...

Може, краще було б користуватися терміном «канон»? Тоді ми б говорили, що Гончар чи Малишко — це совковий канон, але ніяк не класики. Так чи так, а інтерпретувати треба. Особливо — класиків, бо тут найбільший простір для всіляких деконструкцій.

Кр: — Чи потрібні «формати» для митців «із біографіями»? Який спосіб біографістики для Вас є неприйнятним?

О.Б.: — Не дуже розумію, як це — із біографіями. Один із моїх прапрадідів служив у батька Махна, інший — на броненосці «Потьомкін», а ще інший пішки пройшов під час двох світових воєн цілу Європу туди й назад — і вивчив із десятків мов. Прабабця моєї дружини народилася за Франца-Йосифа на території нинішньої Польщі, дочку народила в Австрії за Гітлера, жила в есесері за Сталіна, Хрущова і т.д. Ну, і померла,

зрозуміло, за Кучми. А двоє її, бабці, братів були вояками УПА. З біографічного погляду Кант, Флобер чи Кафка поряд із ними — це кімнатні рослини...

Так, але ми про формат. Не знаю, чи так одразу пригадаю слово, ненависніше за це...

А неприйнятна біографістика — це біографістика брехлива, незалежно від підлх чи шляхетних міркувань: бачиш, що не можеш сказати всю правду — не кажи нічого.

Кр: — Які сучасні літературознавчі тенденції в біографістиці є, на Вашу думку, найцікавішими?

О.Б.: — От чого не знаю, того не знаю. Але, здається, після Сент-Бьова біографістика вже не належить до літературознавства. Разом із тим, якщо я не помиляюся, зараз Дмитро Стус працює над літературною біографією батька. Що би з того не вийшло, а цю працю я обов'язково прочитаю, бо Василь Стус — саме та постать, про яку я би хотів знати якомога більше.

Кр: — Чи може бути «класика» комерційною, брендовою? Чи надається вона до модернізації — шукати «шляхів до серця» молоді?

О.Б.: — Може, мусить і надається. Класика (у тому популярному розумінні — як національний спадок) є якраз такою, яким є її інтерпретатор. У Грабовича вона актуальна й цікава, у завідувача катедри української літератури мого університету Богдана Мельничука — вона розумово відстала, примітивна й нікому не потрібна. Хто переможе — так воно й буде.

Розмову підтримувала
Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО Кр

ДОСИГЬ ГОВОРИТИ

ДО ЗІР КРІЗЬ ТЕРНЯ*

(Майбутнім редакторам від Бога — І6)

Прийшов до мене лист від читачки, де вона пише таке: «То-перше це дуже умовне й суб'єктивне поділення редакторів на тих, «хто від Бога» і «хто не від Бога» — за якими критеріями їх розрізняєте? Звісно, що кожний посадовець вважає себе й «від Бога» і «від найвпливовіших батьків та родичів», оскільки, не знаю, як там в Америці, а в Україні майже всі посади, навіть реалізаторів на базарі, тепер передаються в спадщину».

Я відповів цій читачці, що «редактори від Бога — це реалія життя: є артисти і є народні артисти».

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ХТО ВІД БОГА, А ХТО — НІ?

Не можна не погодитись із думкою, що всякий поділ — є умовний поділ. Таж заки стати народним артистом актор мусив бути просто артистом. Так само й посередній сьогодні редактор може завтра стати редактором від Бога. Щоб це сталося, я й пишу свої бесіди. Але з життєвого досвіду знаю, що думки, відверто висловлені моєю читачкою, можуть роїтися в головах інших читачів, тому гадаю, що незле буде показати на прикладах різницю між деякими редакторами.

Прислівник ОТЖЕ чи дієслово ЗНАЧИТЬ?

Я написав був коротенький лист, призначений для публікації, і хоч із скрипом, мій лист таки сподобився оприлюднення. Сподобитись він сподобився, але зазнав кількох редакторських правок. Я писав у оригіналі так: «...доручати адаптацію творів класиків носіям... койне, **значить** наперед приректи ці твори на спотворення». Наявне в тексті дієслово **значити** — цілком нормальне літературне слово, синонім слова означати. У цьому значенні подобиємо його у М.Коцюбинського, Г.Хоткевича, М.Рильського. Має це дієслово ще й особливу прикмету: вжито у формі **значить**, воно може виступати як

вставне слово і тоді стає синонімом прислівника **отже**: «...щоб, значить, був більший розгін...» (Г. Тютюнник). Хоч ці дві форми й синоніми, проте слово **значить** у живій мові та у творах «добре наслуханих» письменників присутнє частіше, ніж **отже**. Але це все не має до мого тексту жодного стосунку! У мене ж слово **значить** виконує роль не вставного слова, а дієслова, що його може заступити тільки дієслово. На цьому має розумітися кожен редактор, і то не конче від Бога. Що ж зробив з моїм текстом невідомий мені редактор? Наведений угорі уривок він **відредагував** так: «...доручати адаптацію творів класиків носіям... койне — **отже**, наперед приректи ці твори на спотворення». Текст із чітко висловленою думкою, редактор обернув на об'єкт для «Перця». Текст позбувся русійної сили дієслова, заміненого на прислівник. І це безглузда підписано моїм ім'ям! Яким правом?

ПАЛКА НА ДВА КІНЦІ чи ПАЛИЦЯ О ДВОХ КІНЦЯХ?

Дістав я якось дуже сердитого листа від філолога, котрий зробив мені цілу купу зауваг, де серед досить слухних (бо не помиляються лише ті, хто нічого не робить) є й чимало «від лукавого», або точніше від гіперпуризму, який іноді надихає гіперпуристів таврувати питому українську лексику як неукраїнську. Автор листа твердить таке: «**Палиця о двох кінцях** (рос. **палка о двух концах**) по-українському буде — **палиця на два кінці**». Категоричність не завжди іде в парі з істиною. По-перше вирази **о двох кінцях**, **о двох головах** — не є органічно російські вирази — це архаїзми, запозичені із старослов'янських (староукраїнських) книжних джерел, на які українці мають чи не більше прав, ніж росіяни. Чи можна подібні вирази мати за неукраїнські? Звернімось до фольклору. «Летів птах **об восьми ногах**» (Номис). Це що — русизм? Росіяни засвоїли староукраїнські вирази, бо вони ритмомелодичніші від сучасних лексичних форм. Легше сказати **палка о двух концах**, ніж **палка с двумя концами**. Ми

ж, завдяки гіперпуристам, відмовляємось від своїх ритмомелодичних виразів, замінюючи їх на «повстанці». Де тут логіка? Чому ми маємо послуговуватися важко-мовними формами замість легко-мовних? Ми ж практикуємо вирази **нічого сумняшеся, многая літа, блудний син, тим паче** тощо. А це все старослов'янськи, а не русизми, як сказав би автор сердитого листа. Ці вирази не збіднюють, а збагачують нашу мову — розширюють її виразові можливості. Щождо прийменника **о**, то у значенні, вжитому в заголовку до параграфу, його подобиємо і в наших сучасників: «...вірніше не хата, а курінь **о чотирьох стінах**» (Григор Тютюнник). Тому я застерігаю собі право вживати вираз **палиця о двох кінцях**, тим більше, що так сказати краще, ніж **палка на два кінці**, як записано у прикладі, який наводить фразеологічний словник НАНУ.

ВОЛОССЯ ВОНИ чи ВОЛОССЯ ВОНО?

Приклади недбалого редагування сьогодні не дивина. Зупинюся на одному, сказати б, характерному, бо він ніби узагальнює цілу серію ляпсусів. Цей приклад показує, що виправляючи чи перекладаючи з іншої мови, треба дивитися, щоб решта невиправлених або перекладених слів узгоджувалась із виправленим або перекладеним словом. У короткому дописі про Сальвадора Далі судентка, на підставі російських джерел, написала таке: «**Своє довге волосся** він обрізав — **вони заважали** йому». Треба було б сказати «**воно заважало** йому». Саме так мав виправити написане редактор. Але цього не сталося. Редактор читав текст і лишив його без змін. То до якої категорії він належить?

***

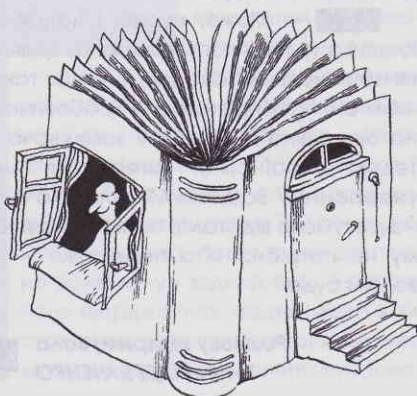
Робимо такі висновки:

1. Редактор, який хоче бути, не те, щоб від Бога, а просто порядним редактором, не має жодного права псувати авторський текст, і, отже, підводити автора під мастирку, ставлячи під своїм недотепством авторове ім'я;
2. Редактор має толерувати відступи автора від лексичних норм, поки з ним не сконтрактується. Правки робити, лише узгодивши з автором, а не «гуляти по буфету» без авторської згоди;
3. Редактор не може пропускати огріхів авторів там, де йдеться про узгодження слів у родах, числах та відмінках.

Кр

* Зберігаємо правопис автора.

Малюнок Олександра Круговозного

СПІВАВТОРКА ШАРЛОТТИ БРОНТЕ

Нонна-Анна СТЕФАНОВА

1852-го року **Шарлотта БРОНТЕ** повідомила свого лондонського видавця, що навіть не буде намагатися писати романи «на актуальні теми». Проте з часом письменниця розпочала працю над книгою **Емма**, де звернулася до однієї із найбільш проблем того часу «жіночого питання». У листопаді 1854-го Бронте, п'ять місяців заміжня за Артуром Ніколсом, повідомляє свого чоловіка, що шлюб перешкоджає їй писати. Ввечері того ж дня вона зачитує чоловікові перші розділи «Емми». Він сприймає їх без ентузіазму й каже, що це переписування старих тем — просто ще одна книга про школу. Наступного року, після смерті Шарлотти, Ніколс докладав зусиль, щоб відредагувати «Емму», хоча за життя Ніколс не підтримував дружини.

Американська письменниця **Клер БОЙЛАН** наважилась дописати «Емму». Такі спроби часто називають «згубним жанром», де автори хочуть лише скористатись із відомого імені. Але праця Клер Бойлан заслуговує на пошану. Письменниця з головою занурилася в листи й твори Бронте, скористалася всіма можливими дослідженнями й створила «переконливу, яскраву, драматичну і цілковито захоплюючу історію».

Бойлан спорадично вживає фрази (синтаксис, стилістику) самої Бронте. Її відчуття тої доби одночасно й точне, і творче; образи, котрі Бронте коротко, але впевнено надихнула до життя, Бойлан правдоподібно розвинула й спритно переплела між собою долі героїв.

Два автентичні розділи описують таку історію: до школи, яку втримують багатії, привозять пишно вдягнену дитину. Дівчинка прибуває як багата спадкоємиця, проте незабаром розкривається, що її ім'я фальшиве, а коштів за її виховання ніхто не сплачуватиме. Дитина не може відповісти на запитання про свою родину. Від знавціної ворожості шкільної дами дівча неприємне, її заносить до кімнати добрий містер Еллін.

У власному тексті Бронте представила оповідача — вдову міссіс Чалфонт, яка, у

продовженні Бойлан, забирає під свій дах загадкову школярку, врешті перейменовану на Емму Браун. «Молоді дівчата не владні над власним життям», — пояснює міссіс Чалфонт. Її минуле potwierджує цю думку. Вона — колишня гувернантка, викинута з посади за романтичний зв'язок із сином господаря, потому стає дружиною бакалійника, але його смерть позбавляє її фінансової спромоги утримувати себе та ще й піклуватися про покинуту школярку. Містер Еллін — сусід міссіс Чалфонт, педантичний, скрупульозний юрист та непохитний холостяк, переймається долею Емми й має намір розкрити цю таємницю.

У пошуках минулого дівчинки Бойлан приводить читача на «дно» Лондона, у подорож, котра відлучно зацікавлятиме й Бронте. Листи Шарлотти Бронте фіксують її гнітючу реакцію на мерзенні тюрми Пентонвіль і Ньюгейт.

Учені-дослідники отримають задоволення, вгадуючи, чи це Бойлан чи Бронте написала речення: «Купол собору святого Павла височів за тюрмою, як обнадійливий місяць». Бронте перейняла й розвинула сардонічний гумор Бронте, наприклад, в образі лицемірного священика, котрий бере Емму за економку й хоче одружитися з нею, щоб зекономити на її зарплаті. Єдина фальшива нота, несуголосна з Бронте, у тому, як Бойлан змалювала Дженні Дрю, маленьку вуличну дитину, з якою Емма заприятелювала: «Дженні, зі своїм хахиканням і макабричним бажанням бавитися з мертвими дітьми, а не з ляльками, видається більше схожою до героїв Діккенса. Це швидше нагадує його неапетитні, огидні, слізно-сентиментальні пориви, аніж вперто несентиментальну Бронте».

Проте це дрібниці. «**Емма Браун**» (так, врешті, назвала Клер Бойлан книгу) — потужний і потрясаюче написаний роман, достойний двох коротких розділів, з яких він постає.

За матеріалами

The New York Times Book Review.

May 2, 2004

ХРОНІКА

ЗВІСТКА З ХОРВАТІЇ

Прийшла звістка з Хорватії. Там, на Середземному узбережжі, почали перекладати з української.

Оксана КОГУТ

Перша ластівка — книжка українського письменника **Сергія ГРАБАРЯ** від першої особи.

Тридцять три новели земного життя Ісуса Христа, тридцять три миттєвості загальної історії. Споглядання сучасників — усіх, хто міг би стати першою особою, але не став. Став учнем, сподвижником, ворогом, просто перехожим, — але першою особою не став, бо першою став він — Спаситель.

Написання новел притчеве. Недарма в хорватській редакції до назви поданий підзаголовок «OD PRVE OSOBE. Price iz Kristovog života». Книжка видана в Загребі, переклав її Джуро Відмарович — відомий хорватський поет та громадський діяч, який певний час перебував на посаді Надзвичайного й Повноважного посла Республіки Хорватії в Україні.

ВУЛИЦЯМИ СТАРОГО МІСТА

Повертатися до старого міста або ж — за молодістю — наново пізнавати коріння дозволяють книжки. Добре, що останнім часом інтерес до краєзнавства — то риса не лише самих дослідників та шкільних учителів, а й видавців та навіть спонсорів.

Івґра ОЖИНА

Книжка **Миколи ЧАБАНА** Мандрівки старим Кам'янським

пройшла довгий шлях до широкого читальського кола: започаткована двадцять років тому, почала уривками з'являтися спершу в газеті «Дзержинець».

Нариси журналіста, присвячені історії робітничого селища, користувалися великою популярністю в земляків. Із незаслуженого забуття повертали до небайдужих мешканців Дніпродзержинська непересічні постаті художника Роберта Лісовського, астронома Олександра Аленича, учасника національно-визвольного руху Федора Бульбенка, а також знайдене на сторінках місце для унікальних світлин та малодоступних архівних документів, зокрема — публікації старої кам'янської та катеринославської преси.

Утім, історика Придніпров'я поцінували не лише «звичайні» читачі. За цю «книжку про минуле» автора нагороджено Відзнакою міського голови Дніпродзержинська.

Kr

КЛАСИКА — ЦЕ ВИДАВНИЧЕ ЗОЛОТО

Андрій КУРКОВ вважає, що використання сучасним автором у своєму творі імені класика значно підвищує читацький інтерес до цього імені. У романі «Добрий ангел смерти» пан Курков придумав легенду з Шевченкового життя на казахському засланні. Реакція не забарилася: з академічного Інституту літератури почулися заклики заборонити книжку й «розібратися» з автором...

Кр: — Андрію, Ви непогано знаєте декоративний, сказати б, стан західних книжкових ринків — те, що лежить на прилавках і найкраще продається. Класика там справді є високоліквідним товаром?

А.К.: — Безсумнівно. Одне з найуспішніших західних видавництв, Penguin, випускає чи не винятково класику: від дешевих покетів до розкішних подарункових видань. У Франції є без перебільшення всесвітньо відома серія класики «Плеяди». Нещодавно при мені купували книжку з цієї серії на подарунок за 50 євро. На Заході класика — це видавниче золото.

Кр: — Можливо, золото там не так вивади, як покупці, котрі тую класику купують? А в нас чомусь не купують...

А.К.: — Там поважають свою класику, а ми свою — не знаємо. Знати класику, принаймні мати ці книжки вдома на видноті — складова престижу. Якщо ти вважаєш себе людиною середнього класу, скажімо, у Франції, то мусиш знати 30 чи 40 прізвищ французьких класиків і хоча би 5-6 книжок маєш обов'язково прочитати й тримати їх десь у вітальні на знак того, що з тобою є про що розмовляти.

Кр: — Як там сформувався цей стандарт «культурної людини»?

А.К.: — Неперервність традиції. Революція Робесп'єра, звичайно, була трохи антикультурною — вбивали знать, людей освічених. Але переоцінки культурних цінностей не відбулося. У нас же культурна традиція переривалася кілька разів.

Кр: — Так, у нас оцінки класиків були різні, але ж самі ці класики в шкільних програмах були завжди...

А.К.: — Шкільне вивчення літератури в радянських школах призвичаїло суспільство до стійкого переконання: «Якщо це треба вчити у школі — значить, воно не цікаве». У школах Європи літературу вивчають дуже мало. Натомість, величезну роль у зацікавленні читанням — а отже, й у створенні передумов зацікавлення класикою,

— відіграє підліткова література. На замовлення видавців десятки письменників пишуть книжки, психологічно точно розраховані на тинейджерів. Причому й автори, і виробники цілком усвідомлюють: ці книжки швидко забудуться. Проте вони роблять свою справу: дають підліткові досвід того, що читати — цікаво. І по досягненні повноліття учорашній тинейджер, можливо, візьме до рук серйозний класичний твір. У Франції вважають, що нижня вікова границя, коли починають осмислено цікавитися класикою, — 17 років. Із цього віку юнь починає самостійно відвідувати книгарні, розмови про прочитані книжки стають престижними. Власне, це студентський вік.

Кр: — Отже, «споживачами» класики є переважно студенти?

А.К.: — В Англії й Америці ринок класики — це студенти. У Франції видання класики ще й уходять до традиційного подарункового асортименту. Причому в Європі користується попитом не лише вітчизняна, а власне світова класика. Ось щойно в Німеччині вийшов, уже не знаю вкотре, переклад зібрання творів Чехова. Жодний класик світової літератури ніколи не зникає з полиць книгарень.

Кр: — А чому, на Вашу думку, такого немає у нас: зайшов до книгарні — стоять шість різних видань, скажімо, Лесі Українки? Від покетбука до книжки за 50 євро.

А.К.: — У нас немає ринку справжнього. В Україні має бути щонайменше три тисячі книгарень. Тоді мінімальний наклад будь-якої книжки у 6 тисяч миттю розійдеться країною по два примірники на книгарню. Отоді почнеться нормальний процес поновлення класики на торговельних площах. А скільки книгарень ув Україні зараз — сто? Та й ті — по великих містах.

Кр: — Про інше. У швейцарському Базелі щорічно відбуваються фестивалі однієї книжки, де, зокрема, цей твір публічно читають відомі особи, починаючи з мера

міста. А цього року такою книжкою у Базелі був роман Андрія Куркова. Даруйте, тамтому мерові що — немає чого робити, як читати «Смерть чужого»?

А.К.: — В Європі серед високих посадовців вважається гарним тоном показувати, що влада — інтелектуальна, розумна, освічена, підтримує культуру на особистісному рівні й цікавиться тим, що відбувається в літературі. Формується приклад: якщо мер читає книжку, то й заступники мусять, і їхні підлегли — теж. І взагалі це такий сигнал: читати — добре. А якщо мер чи президент напивається як свиня (хай і на закритих вечірках, стіни ж мають вуха й очі) — це також приклад для наслідування.

Кр: — У нас мери та президенти класики не читають. Принаймні публічно. Приклад подавати нікому. Але якось же можна зацікавити класикою українською громадянина?

А.К.: — Технологічних рецептів давати не буду. У мене є проєкт, який формулюється саме так: ефективні форми й засоби зацікавлення масового читача вітчизняною класикою. У перебігу його реалізації я й покажу, що можна робити з класикою. Скажу лише, що класикам можна — і треба — робити такі самі презентації перевидань, які влаштовують із нагоди з'яви новинок сучасних письменників. Більш за те: я переконаний, що класику можна реанімувати, лише поставивши в один ряд із популярною сучасною літературою.

Кр: — У нас торік була акція з віршами у метрі...

А.К.: — Це — слабенька калька з відомих західних технологій. Коли таке робили у лондонському метрі — мали дуже велике к.п.д. Величезну підтримку ця акція мала з боку радіо Бі-Бі-Сі. Потім вийшла збірка усіх тих віршів, що красувалися на плакатах, і на кілька тижнів вона стала бестселером. Знову ж таки: вірші класиків читали популярні сучасні поети — на спеціально влаштовуваних у цей час міні-фестивалях. Такий був комплексний підхід. А в нас вийшов одноразовий пшик.

Кр: — На Заході до актуального процесу підживлення масового інтересу до класики незрідка підключається держава, так?

А.К.: — Найяскравіший приклад — те, що цього року відбувалося в Ірландії: святкування 100-річчя Джойсового роману «Улісс». Держава дала величезні гроші, завдяки чому до Дубліна з'їхалися фанатики Ірландського класика з усього світу. Масові паломництва дублінськими вулицями, описаними в романі, читання, купу книжок видали — наприклад, збірки есеїв популярних сучасних письменників про сучасність же «Улісса». А скільки було ма-

леньких, але резонансних передсвяткових акцій упродовж року перед цим фестивалем!

Кр: — Чи можна у якийсь такий спосіб актуалізувати широкий попит на Шевченка?

А.К.: — По-перше, не треба виокремлювати Шевченка з-поміж інших класиків, а «розкручувати» увесь пантеон разом. Бо якщо всю увагу зосереджувати виключно на Шевченкові, це, як спостерігаємо й понині, матиме відразливий ідеологічний присмак і викличе лише алергію.

Кр: — А чому Пушкін не викликає у росіян алергії?

А.К.: — Тому що з нього там не робили такої ікони. Пушкін у якомусь розумінні залишився плейбоем, авантюристом. Такий імідж ближчий народові, аніж імідж Шевченка — імідж не популярної особи свого часу й не стільки поета, як борця з москалями, поляками, жидами... До всього, Шевченко був частиною радянського істеблішменту й залишився складовою істеблішменту нового. А будь-що, пов'язане з офіційним істеблішментом викликає в 95 відсотків населення недовіру й посмішку й провокує на цинічні реакції.

Кр: — Хочете сказати, що у сучасній Україні так само не довіряють владному істеблішментові, як і в Україні підрадянській?

А.К.: — Не було паузи між радянським і пострадянським часом, коли би хтось проголосив народові: від сьогодні влада інша, вона любить людей і нічого спільного з попередниками не має. А так ми проїхали станцію «Незалежність» в одному й тому самому потязі з тим самим кондуктором.

Кр: — Але ж багато хто ностальгує за «золотим віком» дешевої ковбаси...

А.К.: — Це електорат Симоненка, який постійно зменшується: тепер 16 відсотків, а було 28. Це люди соціально й політично пасивні (активізуються лише під час виборів), вони не впливають на, скажи б, психічний стан суспільства.

Кр: — Тобто, ми виходимо на ту саму проблему, яка була вирішена в повоєнній Німеччині та пострадянській Балтії: заборона колишнім державним службовцям посідати керівні посади у нових структурах...

А.К.: — Саме через те там відбулося оновлення істеблішменту, нові очікування постали в нових обличчях. І ті нові обличчя здобули масову довіру. Звідси — стрибок у суспільному та побутовому добробуті.

Кр: — Відтак ми дійшли несподіваного висновку: зацікавлення вітчизняною класикою напряму залежить від рівня довіри суспільства до владного істеблішменту...

Інтерв'ю взяв Костянтин РОДИК **Кр**

ПЕРІОДИЧНЕ ЖИТТЯ

РЕЗОНАНСНА СПІРАЛЬ ОБРУЧІВ

Уже стільки часу пройшло з виходу роману **Юрка АНДРУХОВИЧА** *Дванадцять обручів*, а рецензійна метушня навколо нього ніяк не вгамується. У новому номері «Сучасності» читайте статтю **Марка ПАВЛИШИНА** «Дванадцять обручів» **Юрія Андруховича**, або *Туга за серединою*. Журнал також пропонує читачам роман **Івана АНДРУСЯКА** *Вургун*, на який, є всі підстави сподіватися, чекає не менший резонанс.

Поезія в «Сучасності» представлена двома початками — чоловічим (**Юрій ПОКАЛЬЧУК**) і жіночим (**Мар'яна САВКА**, героїня якої «хотіла плисти до вас човном — і злякалася чорної води. А потім заплющила очі — й пішла босоніж...»), зустріч із

якими на одній території завжди бентежить.

Ще одна хвилююча тема — національна самоідентифікація, взаємини з сусідами (чи завойовниками?), про яку можна прочитати в **Сергія ГРАБОВСЬКОГО**, **Ігоря ЛОСЕВА** та **Юрія ШАПОВАЛА**. А **Дмитро СТУС** у розділі «Біографістика» розповідає про армійське життя свого батька.

Крім того, у журналі ви знайдете багато цікавих новинок, зокрема — про вручення Міжнародної літературної премії «Карпатська корона» В.Герасим'юку, М.Лазаруку та М. Дочинцю.

ФРОЙД, ФОЛЬКЛОР ТА ФАТАЛІЗМ ФРОБЕНІУСА

Усе тече, усе змінюється, окрім тусівки «Кур'єру Кривбасу». Уже майже рідні, до болю знайомі імена, які відчайдушно намагаються зацікавити читача. Зрештою — не без успіху.

Затятий фрейдист (за самовизначенням) **Степан ПРОЦЮК** досліджує комплекси героїв улюблених пісень, а **Станіслав ВИШЕНСЬКИЙ** садистично-замилувано експериментує над непідготовленим читачем своєю прозою. Нещасного піддослідного міг би врятувати спец із звичайних читачів **Євген БАРАН**, але він несподівано відхрещується від недавнього минулого статтю «Читачі — не ми! Ми не читачі!».

Ну, не хоче — не треба. Якщо замучить Вишеньський, читайте **Любов ПОНОМАРЕНКО** (вона лагідніша) або **Емму АНДІЄВСЬКУ** (з творчістю якої вже, мабуть, звиклися). Можна читати поезію — її тут багато. А ще краще — прочитати рецензії, захопитися й купити собі роман **Ніколаса Фробеніуса**, що, як стверджує **Галина ІЛЬНИЦЬКА**, фатальний та інтригуючий. Ви ж любите інтриги?..

УБН-ПУШКІН

Гоголь про Пушкіна писав як про «единственное проявление русского духа». Втім, поруч із «циганской, итальянской, французской и другими темами в его творчестве важное место занимают украинские мотивы, образы, сюжеты», — вважає авторка «Радуги» професор **Валентина МАЦАПУРА**. Зі статті «Александр Пушкин и миф о Украине» вигукують такі цікаві цифри (підрахунки Д.Косарика): Пушкін побував у майже 120 населених пунктах України й проїхав її дорогами майже шість тисяч верств, а вже те, скільки в оточенні великого поета було вихідців із України, знано багатьма.

Викладачка зарубіжної літератури Полтавського педуніверситету докладно аналізує тексти Пушкіна — і особливе місце тут посідає поема «Полтава» — з огляду його тісного знайомства з національними традиціями, характерами, культурою, мовою «Малороссии». Отож, «украинская тема оставила заметный след в художественном и публицистическом творчестве поэта, несмотря на то, что к ней он обращался не часто и запечатлел с присущим ему лаконизмом».

Кр

ДУМКИ «З ВУЛИЦІ»

«МОДЕРН ЯК МЕЖИЧАС»

Чи може бути класика модерном, а модерн — класиком?

— У мене класика завжди асоціювалась із фактично ідеальним варіантом літератури. І порівнювати її з модерном, ще гірше — із його продовженням, постмодернізмом, могло б оцінюватись як мистецький вандалізм. Та й як віддати одну позицію високодуховному й згадуванню статевих органів, наркотиків, насилля ледь не в кожному абзаці. Ні, думаю, класика ніколи не зможе оцінюватись як модерн. І винні, в першу чергу, самі письменники, які популяризують погані принципи, не залишаючи можливості старим віродитись ще раз. **(Сергій Омельчук, 26 років, фотограф)**

— Недаремно кажуть, модерн — єдиний можливий сьогодні спосіб мистецького мислення. Тобто, що не запропонуй сьогодні — усе, так чи інакше, модерн. І якщо розрекламувати класиків, перевидати їхні твори під грифом, скажімо, «Покальчук переосмислює Шевченка», хоча вся суть переосмислення буде виключно в заміні всіх слів негативного відтінку на суцільну лайку, то це буде ще й яким модерном. **(Світлана Олійник, 34 роки, дизайнер)**

— Модерн як межичас: щось змінилося, закінчилося, а нове ще не почалося. Це — певна невизначеність, наче ніхто не знає, що буде далі й що зараз робити. Але в будь-якому випадку зміни приходять, крім того, циклічно. Думаю, модерн замінить те, що вже було колись. Цілком ймовірно, що на

зміну надмірно відкритій, живій, жорстокій літературі прийде щось протилежне — класика. Але поки класика буде завойовувати своє місце, її ще певний час вважатимуть модерном, отже, таким чином, усе можливо. **(Олена Гонга, 27 років, художниця)**

— Модерн дає широкі можливості для новаторства. Й автори-модерністи, буває, так розкидаються найбезглуздішими теоріями щодо сучасного літературного процесу, що, використовуючи надскладні словесні конструкції, вони переконують будь-кого, що класика — це такий самий модерн, але в минулому часі, отже модерн ніяк не пов'язано, а ці «писакі» без жодних проблем затруть межі будь-яких літературних канонів. **(Сергій Глушко, 39 років, поет)**

— Упевнений, чітких ознак і усталеності щодо визначення літературних стилів досі немає, як і немає жодного твору, написаного в межах одного стилю. Тому ідеального варіанту не існує, отже, не так вже й складно серед написаного класиками віднайти хоча б частку модерну. **(Віталій Архипенко, 41 рік, телеоператор)**

— Класика — поняття відносне. Я б відніс до класиків літературу тих творчих людей, чиї шедеври витримали конкуренцію в часі. Тому невідомо, як ми будемо оцінювати сучасну літературу через роки сорок. Хтозна, може, на наших очах

Малюнок Олексія Кустовського

зростає автор такого ґатунку. І ніхто не скаже, що він писав модерністичні речі, всі просто знатимуть, що він — класик. **(Олег Ромко, 29 років, менеджер)**

— Аби класика стала модерном — не така вже й проблема. Скажімо, якось у США переписали Біблію субкультурним сленгом: вона миттєво набула нових форм, але зберегла стару цінність. Тож якщо хтось реміксує «Кобзар» Шевченка, то цінність творів не зникне. Але якщо уявити, як цей «новий» твір читає людина, що про Шевченка ніколи не чула, — вона без вагань назве таку літературу справжнім модерном. **(Наталія Шкабой, 27 років, лікар)**

— Будь-яку літературу можна оцінювати з позицій модернізму. Бо, якщо ми вже живемо в епоху модерну, то й мислимо відповідно, і сприймаємо класику далеко не класично. Тому вона для нас так чи інакше — модерна. І якщо класика пропонувала в творах своєї літератури одні цінності, то ми побачимо в них щось нове, модерне. **(Світлана Сич, 24 роки, викладачка)**

Підготувала Олександра ГАЙ **Кр**

ПЕРІОДИЧНЕ ЖИТТЯ

ЯКБИ ТАКИМ БУВ ВЕСЬ МАСКУЛЬТ...

Київська адаптована версія французького ілюстрованого часопису «Великие художники», як на елітне щотижневий видання, вражає своїм накладом: 100 тисяч примірників. І всі вони розраховані на продаж винятково на теренах України.

Ліза ЕЛЬНЕЗЕШТ

Щоправда, адаптованість здебільшого полягає в перекладі авторських текстів Марка Дюпеті російською мовою. Проте є приємніший нюанс: декілька чисел журналу написані вже в нас і присвячені чільним українським художникам. Завдяки цьому журналу ми отримали стислі, широкодоступні й інформативно насичені екскурси в живопис **Тараса ШЕВЧЕНКА** (ч.24) та **Олександра МУРАШКА** (ч.28). Анонсовано ще декілька українознавчих випусків.

Концепція журналу базується на

нелінійному вивченні історії культури. Жодного «розвитку від найдавніших часів до сьогодення» — персонаж завжди несподіваний: після імпресіоніста можете познайомитися з майстром проторенесансу або й із представником класицистичного академізму. Кожне число чітко структуроване: перші два розгортки завжди подають біографію художника, останні два — описують творчі взаємозв'язки цього майстра з попередниками й наступниками, а також містять табличку «Роботи ім'ярек у музеях світу». Поміж цими блоками розташовується опис основних картин художника (не менше 15-20) та

пов'язаних із ними творчих і соціокультурних тенденцій.

А найсмачнішою родзинкою журналу «Великие художники» є, безперечно, якість і кількість ілюстрацій. Сміливо зауважимо: до минулого року такого детального репродукування (із відчутністю «кожного мазка» на картинах) у нашій видавничій справі не було. Отже, не можна не згадати друкарню — а це фастівська «Юнівест», — завдяки якій уможливився цей проект у Києві.

Кр

Великие художники. Тарас ШЕВЧЕНКО. — 2004. ч.24

ЛІТЕРАТУРА Й ІМПЕРІЯ

Українську та російську літературу, як паралельні й взаємопроникні потоки, вивчало чимало дослідників. Так само, як й імперський та контрімперський дискурси в цих літературах і, ширше, культурах. Власне, до цього зобов'язувала логіка обставин. Визнавши сам факт існування цих двох літератур як самостійних феноменів, будь-який відповідальний дослідник мусить звернути увагу на їхній чільний суспільно-історичний вимір: обидві вони розвивалися в зацінці двоголового орла (навіть тоді, коли йшлося про літературний розвій на Галичині, тексти емігрантів чи твори радянської доби). У цьому сенсі книга *Мирослава ШКАНДРІЯ* не є чимось принципово новим: вона продовжує довгий ряд своїх попередників А от у чому новачі монографії професора канадського Університету Манітоби — так це в методології, групуванні матеріалу та висновках.

Сергій ГРАБОВСЬКИЙ

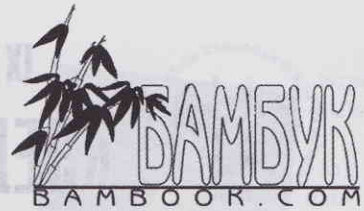
Йдеться, власне, про першу спробу масштабного дослідження імперського дискурсу й протидії йому під ракурсом постколоніальної парадигми, коли увага науковця зосереджена не стільки на зіп'яненні двох взаємовиключних настанов літературної діяльності, скільки на розкритті соціокультурних мітологем, пов'язаних як із імперством, так і з антиімперством, на інтертекстуальних взаємозв'язках, на національно-культурних двозначностях, гібридності, міграціях, маргінальних і порогових культурних ситуаціях. Ідеться про своєрідний «культурний коктейль», виворочений на теренах України й навколо неї, — причому зовсім не як про об'єкт, гідний засудження й зневаги за своє розмивання національної ідентичності, а як про цікаву й варту уваги реальність. З іншого боку, у книзі професора Шкандрія відсутня модна постмодерна всеядність — коли гвалтівник і жертва постають як рівнозначні й рівноправні учасники культурного процесу, а будь-яка операціональність результатів дослідження наче навмисно унеможливується нескінченними лабіринтами піднесених до рангу суцього дрібниць.

Тематичні обшири книги Мирослава Шкандрія включають й історіософські (інакше не скажеш) міркування, розмисли щодо феномену імперії (Російської зокрема), й означення форм спротиву імперському дискурсу, і дослідження описання імперського прикордоння в російській літературі, й опис «відкриття України» в російській літературі XIX століття, й аналіз ранніх стадій постановки антиімперської української контркультури, і вихід на національний наратив українського модернізму, і, зрештою, описання перших провістків постколоніальної перспективи в українській культурі. Автор звертається не тільки до тих постатей, які не обходить увагою жоден дослідник, а й до так званих «другорядних» (а чи й справді так?) персонажів культурно-

історичного процесу: Бестужева-Марлінського, Свидницького, Шульгіна, Карманського тощо. Усе разом це дає можливість по-новому поглянути на, здавалося б, канонічні постаті й ключові твори літературного процесу й на певні повороти цього процесу.

Чесноти книги, як на мене, дещо знижують методологічні настанови перекладача й видавництва. Якщо ще якось можна пояснити те, що вірші Лермонтова в наведені без перекладу (хоча, швидше, якщо суворо дотримуватися академічних правил, слід було навести російськомовний оригінал й український віршований або прозовий переклад), то чому російською ж подані фрагменти текстів Гоголя — незрозуміло, якщо поруч уривки з критичних статей Пушкіна, Белінського чи Булгаріна перекладені українською. Відтак читачеві нав'язується враження, що українська мова нездатна відтворити письмо Гоголя, що вона вторинна й недосконала порівняно навіть із російською літературною мовою першої половини XIX століття (хоча насправді існують класичні переклади Гоголя українською за редакцією Максима Рильського). Так само несамотійність української мови перекладач доводить і постійною «українізацією» російських імен, не українізуючи, ясна річ, імена представників усіх інших народів. Доходить до абсурду: на одній і тій самій сторінці наведене посилання на Ніколаса Рязановського й на Ніколая І. Я вже не кажу про суто анекдотичне імення: Йосип Сталін (але чомусь Йосиф Бродський). Але що поробиш: імперський дискурс діє, і до постколоніального стану українській культурі, видається, ще рости й рости — тут Мирослав Шкандрій зі своїм оптимізмом та методологічними настановами, видається, дещо забігає вперед...

Кр
Мирослав ШКАНДРІЙ. В обіймах імперії: Російська і українська література новітньої доби. — К.: Факт, 496 с. (с.с.)

ДАЙДЕЖЕСТ

НАЗВА НАСТУПНОЇ
КНИЖКИ ПРО ГАРРІ

Джоан РОЛІНГ офіційно повідомила назву шостої книжки про Гаррі Поттера — **Гаррі Поттер і принц-напівкровка**. При цьому вона оголосила містифікацією всі інші варіанти назв.

За словами Ролінг, вона вигадала назву про принца-напівкровку ще для другої книжки, але потім змінила її на **Гаррі Поттер і таємна кімната**. Туди ж мали увійти фрагменти тексту, які Ролінг усе ж таки вирішила помістити в шосту книжку. Коли саме вийде продовження історії Гаррі Поттера, Ролінг не повідомила.

РОСІЙСЬКІ ВОЇНИ В АРГЕНТИНІ

У Буенос-Айресі вперше вийшло видання про російських воїнів ув Аргентині зі списками російських емігрантів-кадетів, які померли в цій країні.

Для роботи над **Некрополем** були взяті за основу дані з прибутково-видаткових книжок Кадетського об'єднання в Аргентині. Сюди також увійшли відомості із перепису надробків на Британському й Німецькому цвинтарях Буенос-Айреса, на цвинтарі в передмісті Олівос і в місці поховання багатьох російських емігрантів — Усипальниці Святого Іоанна Печерського. Вдалося встановити імена 225 кадетів.

ОПОВІДАННЯ НА ШКІРІ ЛЮДЕЙ

Письменниця з Нью Йорка Шеллі Джексон здійснила оригінальний художній проект. Її оповідання «Skin» (Шкіра) було «надруковане» на людській шкірі. 2095 чоловік добровільно погодилися зробити собі татування всіх слів оповідання, кожний по одному. Не всі ходячі фрагменти цього твору знайомі між собою, однак тільки їм відомий зміст оповідання. Учасники проекту надіслали Джексон фотографію слова на своєму тілі, а натомість одержали від письменниці сертифікат. Сама письменниця зробила татування на своїй руці з назвою свого твору.

ЖУКИ ЗЖЕРЛИ БІБЛІОТЕКУ

В Ізраїльській національній бібліотеці жуки вигризли великі дірки в сотнях книжок. Щоправда, найрідкісніші експонати, серед них — листи Альберта Айнштейна, залишилися недоторканими.

Жуки *Anobium Punctatum*, завезені при переправленні книг із США або із Європи кілька років назад, уперше були виявлені три місяці тому на сторінках книги XIX століття.

Кр

IX

IX МЕЖДУНАРОДНАЯ КНИЖНАЯ ЯРМАРКА «ЗЕЛЕНАЯ ВОЛНА – 2004»

Книги для всех
и на любой вкус:

от классики – до книжного фаст-фуда,
от литературы – до массолита,
от университетской книги –
до альбомов и открыток

На ярмарке представлено 130 издательств и книготорговых фирм из Москвы, Санкт-Петербурга, Одессы, Киева, Львова, Харькова.

В ПРОГРАММЕ ЯРМАРКИ:

» Презентация книги:

Вениамин Бабаджан. «Из творческого наследия»

С. Лущик. «Вениамин Бабаджан. Жизнь и творчество»

Одесса: Оптимум, 2004

Впервые опубликовано наследие забытого одесского поэта и художника «серебряного века» Вениамина Бабаджана (1894-1920).

5 августа, 12.00

» Презентация книги

Илья Ильф. Александра Ильф. Путешествие в Одессу.

Одесса: Пласке, 2004

Встреча с Александрой Ильиничной Ильф

5 августа, 14.00

» Встреча с Верой Зубаревой (США) и презентация книги стихов «Трактат об ангелах» с рисунками Эрнста Неизвестного, вышедшей в Швейцарии на русском и немецком языках (перевод Кирстин Брайтенфельнер-известной австрийской писательницы, поэтессы и журналистки).

Вера Зубарева — писатель, режиссер, литературовед, преподаватель Пенсильванского университета.

5 августа, 15.00

» Встреча с писателями-фантастами Мариной и Сергеем Дяченко, и презентация их нового романа «Варан» (издательство «Эксмо, серия «Триумvirат»)

5 августа, 16.00

» Презентация новой книги издательства «Стандарт»:

последняя книга гуру мирового маркетинга Джека Траута в переводе на украинский язык «Траут про стратегію: прорватись у свідомість та підкорити ринки»

6 августа в 12.00

» Фотовернисаж «В поисках Одессы» и круглый стол «Фотограф — издателю»

6 августа, 13.00

» Брифинг с главным редактором журнала «Книжник-Ревю», руководителем Всеукраинского рейтинга «Книжка Року» Константином Родыком на тему:

«Українське книговидання. Стан. Проблеми. Перспективи»

6 августа, 14.00

» Презентация Международного литературно-художественного альманаха «Крещатики»

6 августа, 15.00

» Презентация книги

Елена Палашек-Сторожук. «Танец с тенью». Фотоиллюстрации: Елена Мартынюк.

Одесса: Друк, 2004

7 августа 14.00

» Книжный конкурс «Одесса на книжных страницах» (подведение итогов 7 августа в 15.00)

» Конкурс книжного дизайна (подведение итогов 7 августа 15.30)

» Вручение премии «Библиофил» 7 августа, 16.00

СЕМИНАРЫ

«Актуальные проблемы издательского дела и книгораспространения в Украине»

Проводится при содействии Украинской Ассоциации издателей и книгораспространителей и Книжной палаты Украины

5 августа

13.00 — «Украинская книга: практика, проблемы, потребности».

Докладчик: А. В. Афонин, президент Украинской Ассоциации издателей и книгораспространителей.

13.40 — «Информационно-электронное обеспечение книжного рынка».

Докладчик: Н. И. Сенченко, директор Книжной палаты Украины.

14.10 — Системы классификации в книжной торговле.

Докладчик: Н. А. Петренко, зам. директора Книжной палаты Украины.

14.45 — Авторское право в украинском и международном законодательстве.

Докладчик: представитель Украинского агентства по авторским и смежным правам.

6 августа

12.00 — Высокоэффективные технологии в книжной торговле: системы подсчета посетителей и защиты товаров от краж

Докладчик: В. В. Кольцов, директор Одесского филиала ЧП «ЭЛИН» — представителя Checkpoint Systems в Украине.

12.40 — Рынок современного полиграфического оборудования в Украине.

Г. В. Гнатенко — генеральный директор предприятия «Черкасские Информационные системы».

13.10 — Работа бухгалтерских и экономических служб субъектов издательской деятельности в условиях действия Закона Украины «О государственной поддержке книгоиздательского дела в Украине».

Докладчик: представитель ГНА.

Семинары от layner.com

Электронное издательство

5 августа

13.00-13.45 — «Электронные издательства, книги, библиотеки»

Докладчик: Участник проекта «Большая Одесская Библиотека» (library.com.ua) Богдан Юрьевич Гнатюк

6 августа

16.00-16.45 — «Книжная торговля в Интернет»

Докладчик: Управляющий отделом продаж «LAYNER worldwide community» (layner.com) Андрей Владимирович Чернобай

Юридические семинары:

5 августа

16.30-17.00 — «Авторские и смежные им права, общие положения, актуальные изменения в действующем законодательстве; заключение авторских договоров по действующему законодательству Украины»

6 августа

11.00-11.30 — «Актуальные проблемы налогообложения в сфере книжного бизнеса»

Докладчик: Варшавская Елена Эвилиновна — одна из ведущих аудиторов Украины, член Союза аудиторов Украины

7 августа

13.00-13.30 — «Бизнес под ключ — Для участников семинаров — розыгрыш 5 бесплатных сайтов».

РЕФЛЕКСІЇ
КРОК ДО ВІЧНОСТІ

Іноді — порпаючись у безкінечних передмовах-післямовах-коментарях — думається: навіщо Шевченка облупують такою кількістю слів?! Як знайти те одне, потаємне, не засмальцоване «інтерпретаторами» від ідеологій та літератур означення, втямивши яке, можливо осягти всього Кобзаря. Немає такого слова. Проте є тисячі сторінок із текстами самого Тараса Григоровича.

Софія ДМИТРИХА

А шлях того читання таки справді буде вічний, якщо ставити метою за свого мати універсального Шевченка. Таки ж легше визначитися з конкретним, приватним форматом — не високим образом, громадянською принциповістю чи генетичним кодом й, звісно ж, не дядьком у смушевій шапці, яку насправді вдяг Кобзар одного вечора наприкінці літ «по-приколу».

Дуже цікаво й колоритно зачитати в дружньому колі рядки з книжки **Кобзарь: Ърлар жана поэмалар**, виданої Головною спеціалізованою редакцією літератури мовами національних меншин України в рамках Програми випуску національно значущих видань. Як можна здогадатися, *ьрлар жана поэмалар* адресовано киргизам. І хоч на технічній сторінці завірено, що книжка — киргизкою та українською мовами, неперекладених текстів тут немає. Натомість (зверніть увагу на написання першого слова в заголовку) — цілковита «адаптація» для російськомовних киргизів. Воно й не дивно, адже державні гроші підтримали не оригінальне видання, а книжку п'ятнадцятирічної давності, видану в Фрунзе. Втім, приємно за поліграфічну якість, за якісні копії живопису й графіки Кобзаря. Та це, як правило, харак-

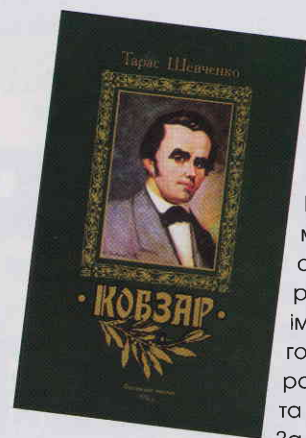
терно для всіх Шевченкових книжок.

Глянцевий елегантний молодик (вишуканий образ — портрет Тараса Шевченка художника Сергія Макаренка) дивиться з обкладинки «факсимільного відтворення третього (1910 року) найповнішого і першого справді наукового «Кобзаря» за редакцією Василя Михайловича Доманицького». Постановою царського суду те видання було конфісковане, а комуністичним режимом частину творів друкувати заборонялося. Панове, не повірите, якщо не знаєте! — ця унікальна книжка (не гріх від задоволення й утіхи назвати мецената видання — якесь ВАТ «РЗВА») здійснене не в Фінляндії й навіть не в Києві. Це диво, ре-

тельно перевірене за автографами поета, з уточненою хронологією їх написання та ґрунтовними примітками, видане в Рівному «Волинськими оберегами». Втім, раритетність «Кобзаря» 1910 року, певне, перейде на цьогорічне видання, адже наклад, як то кажуть, «елітний» — тисяча примірників.

Чи може бути Шевченко подарунковим? Видавництво «Либідь» разом із тією ж Програмою соціально значущих видань вважає, що може, і то не просто подарунковим, а державно подарунковим, політично подарунковим. Україна може подарувати Росії не просто прекрасно виданого Кобзаря, не просто виданого мовою оригіналу, а — Кобзаря російською. **Я так її, я так люблю...**, сумує Шевченко до українців, що мешкають у сусідній державі, і, певне, не один із них думає тими ж словами.

І вже зовсім для професіональних шевченкознавців і шевченкоманів — томи (видання, автентичне 1—6 томом «Повного зібрання творів у двадцяти томах») **Тарас ШЕВЧЕНКО. Зібрання творів у шести томах**. Видавництво «Наукова думка» працювало разом із НАН України та Інститутом літера-

тури ім. Т.Шевченка, а також Національним музеєм Т.Шевченка, Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М.Рильського, Інститутом української мови та мовознавства. Задум — епо-

хальний: «видання становить повне зібрання творів Тараса Шевченка і містить усю відому сьогодні його літературну та образотворчу спадщину: поетичні, драматичні та прозові твори; щоденник, автобіографію, статті, археологічні нотатки, записи народної творчості; листи (включаючи колективні, підписні Шевченком), ділові папери; малярські та графічні твори Шевченка-художника. До видання входять також творчі заготовки та підготовчі матеріали до нездійснених літературних та мистецьких творів Шевченка: плани, етюди, ескізи, начерки тощо». Утім, — втілення також солідне, що не часто трапляється в українському книговидавстві.

Перше повне зібрання творів (у десяти томах) було видане впродовж 1939—1963 років, а наступного року по тому було видано полегшене Повне зібрання творів. Не варто навіть наголошувати, що доповнень до видання-2003 багато й вони — суттєві, адже це — тексти новознайдених автографів чи факсимільних копій, виправлення Шевченка в примірнику «Кобзаря» 1860 року, його дарчі написи, редакторські вправлення у творах інших поетів та багато іншого.

І лише один позірний недолік має це видання: тих, хто його бачив, майже ніхто не бачив.

Коли ми скрупульозно перечитаємо сторінки хоча б цих видань — це буде малесенький крочок назустріч вічності. А «свого» Кобзаря, якщо в ньому є потреба, погодьтеся, можна все-таки мати й із заклопотаного голосу шкільної вчительки, бо він не може перемогти гудіння хрущів над вишнями та шуму явора з говорінням качечки до каченят... Кр

Тарас ШЕВЧЕНКО. Кобзарь: Ърлар жана поэмалар — К.: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 255 с. (п)

Тарас ШЕВЧЕНКО. Кобзарь. — Рівне: Волинські обереги, 640 с. (п)

Тарас ШЕВЧЕНКО. Я так її, я так люблю... — К.: Либідь, 704 с. (п)

Тарас ШЕВЧЕНКО. Зібрання творів у шести томах. — К.: Наукова думка, 782+784+592+600+496+632 с. (п)

ХРОНІКА

ВИДАВНИЦТВО «НОРА-ДРУК» СВЯТКУВАЛО СВОЄ П'ЯТИРІЧЧЯ

Світлина Костянтина Родика

Директорка-імениниця **Елеонора СІМОНОВА**

Директор видавництва-партнера «Нора-принт» **Микола КРАВЧЕНКО**

Експерт «Книжки року» **Лесь ГЕРАСИМЧУК**

Заступник шеф-редактора журналу «В мире спецслужб» **Сергій КУЛІДА** та рецензент журналу «Книжник-review» **Андрій КОКОТЮХА**

Між нами, президентами: **Костянтин КАЗАНЧЕВ** (Асоціація карикатуристів) та **Олександр АФОНІН** (Асоціація видавців)

ПАВЛОВІ МОВЧАНУ – 65!

Світлина Костянтина Родика

Не лише великий зал Будинку кіна був переповнений, а й на сцену для привітання ювілярові було не протовпитись. Медитував над Словом **Іван ДРАЧ**, іменинника урочисто приймали в чумаки, вичакуловувала Мовчанові поезії **Галина СТЕФАНОВА**...

ДРЕСИРОВАНІ РАВЛИКИ

Світлина Костянтина Родика

На презентації нової книжки **Юлії ЄМЕЦЬ-ДОБРОНОСОВОЇ** Равлики тиші не було аж так тихо. Було авторське читання, був блюз, скрипіло перо, залишаючи автографи, подзенькували святкові келихи (поет **Богдан БОЙЧУК** та режисер **Сергій АРХИПЧУК**).

31 червня

«Інколи смерть однієї людини може виявитися великою поразкою для всього людства».

(Ромен Ролан про смерть Жореса)

«КНИЖНИК-КАЛЕНДАР»

1556р. Помер засновник ордену єзуїтів Ігнатій Лойола. До того, як стати священником, служив офіцером у віце-короля Наварри. Запропонував систему духовних вправ (прототип говіння).

1649р. Тяжкопоранений у битві з литовською шляхтою під Лоевом київський полковник Михайло Кричевський заподіяв собі смерть, аби не видати ворогам військові плани Б.Хмельницького. До речі, 1647-го саме він узяв на поруки Богдана Хмельницького, що був зарештований польською владою за підготовку повстання.

1784р. Помер французький філософ-просвітник, фундатор та редактор «Енциклопедії», автор повісті «Жак-фаталіст» Дені Дідро.

1905р. Окремою книжкою видруковано поему Івана Франка «Мойсей». Наклад її становив 1000 примірників. Вартість — 588.60 злотих.

1918р. Рада міністрів Української держави гетьмана Скоропадського ухвалила закон про заснування в Київському, Одеському та Харківському університетах кафедр української мови, української літератури, української історії та українського права.

1923р. Польським урядом заборонено користуватися українською мовою в державних закладах Східної Галичини.

1944р. Загинув французький письменник та авіатор Антуан де Сент-Екзюпері — автор «Маленького принца» та «Планети людей».

1960р. У Києві відбувся санкціонований вечір, присвячений 50-річчю від дня смерті Лесі Українки, у якому взяли участь І.Дзюба, М.Коцюбинська, М.Вінграновський, І.Драч, С.Тельнюк.

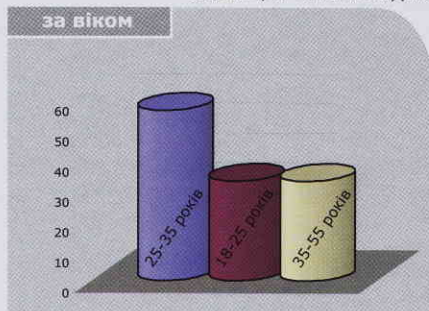
1972р. У камері попереднього ув'язнення Київського КДБ Василь Стус написав:

Налетіли голуби червоні,
політали білі голуби
і, обсівши плечі і долоні,
губи вицілюють тобі.
Ліпота благого супокою
і відрода світлої душі
поспукали прясла над тобою —
не торкайся їх, не воруши.
Хай лопочуть голубині крила,
хай пороша сонця мерехтить,
бо земля, котра нас породила,
вікувати в святості велить.
Скоро-скоро голуби, як друзі,
донесуть до тебе дух небес,
бризки сонця на вечірнім пружі,
щоб, померши, знову ти воскрес.
Геть обдавши тінню голубою,
хвилю нагірного тепла,
і пливе земля попід тобою,
без вітрил, керма і без весла.

**НАШ
ЧИТАЧ**

За даними соціологічного опитування, здійсненого під час X Форуму видавців у Львові (вересень 2003)

Аудиторія читачів журналу «Книжник-review»

**ЦІНИ
НА РЕКЛАМУ
Кр
ЗНИЖЕНО**

»» Кольорові шпальти

1-ша сторінка обкладинки	1500
2-га сторінка обкладинки	1200
1/2 шпальти	700
3-тя сторінка обкладинки	1000
1/2 шпальти	600
4-та сторінка обкладинки	1200
1/2 шпальти	700
Внутрішні шпальти	900
1/2 шпальти	500
1/4 шпальти	300
1/6 шпальти	200
Центральний розгорт (дві шпальти)	1850

»» Двоколірні шпальти

Розміщення зображення обкладинки книги з короткою анотацією на сторінках «Книга-поштою» - 70 грн.	1 шпальти	550
	1/2 шпальти	350
	1/4 шпальти	200
	1/6 шпальти	120

Вартість (грн.) з ПДВ*

СХЕМА ПОШИРЕННЯ ЖУРНАЛУ

ПЕРЕВАГИ

Кольорова реклама на обкладинці і вклейках формує респектабельний імідж фірми, свідчить про її готовність до співпраці з новими клієнтами, робить ваші книжки впізнаваними для продавців, покупців і читачів.

ЗНИЖКИ З ОПЛАТИ

- 2-х публікацій - 5 %
- 3-х публікацій - 10 %
- 4-5-ти публікацій - 15 %
- 6-ти та більше - 20 %

Тел. \ факс: 416-05-57 e-mail: galina2 @elitprofi.com.ua

*Ціни вказано без урахування податку на рекламу

Пам'ятаєте, яке сьогодні число? Ні?
Забули?

Неважливо, головне –
передплата ніколи не закінчується

21644
наш індекс